

A tartalomról:

Dr. Kiss Arnold vezető főrabbi gyászbeszéde dr. Mezey Ferenc temetésén. — Nyílt levél dr. Patai József főszerkesztő úrnak. — Az új szentföldi honfoglalás heroikus napjaiból. (9 illusztrációval.) — Katona Ágostonné: Máglyán. — Dr. Vajda Ármin: Feigl L. H. — Arthur Koestler: Miért küzd a revizionizmus? — Bialik: Szombati ének. — Sternberger Marcel: Antwerpeni levél. (3 képpel.) — Cholnoky László: Lovagias ügy — vér nélkül. — Sándor Berta: Zsoltár (vers). — Áron Izsák útja a falusi bolttól a svéd udvarig. (Az első svéd zsidó Önéletrajzából.) — Lindenbaumné-óbudai Freudiger Sára: Testvéreim, asszonyok, leányok . . . — Dr. Hajdu Miklós: U. i. a jabnei védőbástyáról. — Dr. Winkler Ernőné Munkácsi Noémi: Első utak, első léptek (vers). — Dr. Ábrahám Hanászi (Fürst): A gyermekfalu kirándul. (7 képpel.) — Dr. Fürst Aladár: Konstantinápolyban. — Patai József válasza Sándor Pál válaszára. — Strófák egy temetéshez. — Krónika. — Szemle. Zsidó humor.

NYÍLT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT
SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BÉRKI

**Gallérokat,
frakkinget új eljárással
8 óra alatt is
kifogástalanul tisztít**

a „KIRÁLY”

GŐZMOSÓDA, KELMEFESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

VII. Király ucca 15. VII. Dohány ucca 20.
V. Bálvány ucca 23. IV. Magyar ucca 6.

TELEFON: J. 313-35 és J. 336-57



A vidék részére külön postaosztály.
Ugyanott a legkiválóbb vegytisztítás és kelmefestés.
Az új tisztítási eljárás folytán a gallérok háromszor
annyi ideig tartják meg épségüket, mint eddig.

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLÖKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSÉKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA
BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY UCCA 18—20.

A Hungária orth. kóser szappan

I-a minőségben készül.

Rendeléseket irodánkba kérjük.

Hungária Vegyészeti Gyár
Budapest, VIII., Vay Ádám ucca 8.

Kohn-féle orth. כשר kávé mérés és étkezde

Izletes házikoszt.

Olcsó árak.

Fagylalt- és cukrászsütemény-
különlegességek.

Figyelmes
kiszolgálás.

Budapest, VII. kerület, Kazinczy ucca 55. szám.

Zálogcédulákat kíváltak.

Briliánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz
SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.

Telefon: J. 405-35. (Teréz-templommal szemben).

Posztó-, divatszövet, szabókellékek áruháza
nagyban és kicsinyben. Különlegességek uri-
és női szövetekben. — Billiárd- és játékasztal-
posztó. — Olcsó bevásárlási forrás.

Seidner Lipót áruházában

Budapest, VII., Kertész ucca 43. Telefon: 134-74.

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Előfizetési ára egész évre: 24. — Pengő A kiadóhivatalért felelős:
Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik havonta. Telefonszám L. 999—55 VIRÁG GYULA, igazgató.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára



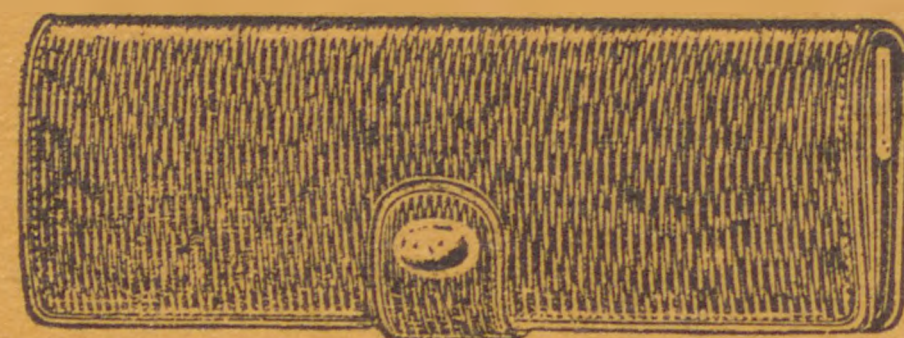
**Meinl
kávé**

Női-, férfi-,
gyermek-
és bábé-

fehérneműek

Székely Jenőnél Petőfi Sándor ucca 9

Vidékre kívánatra árjegyzéket bérmentve küldök.



CSÁNGÓ HENRIK
BŐRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403—45

A cím fontos! Flókküzlet nincs! Hasonnevű céggel nem azonos!

Perzsaszőnyeget, antik butort

ELAD

ANTIART R.-T.
(STERNBERG Z. J.)

Telefon: J. 403—68.

VII., Dob ucca 31.



JULIUS KRONBERG (STOCKHOLM): DAVID ÉS SAUL

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVII. ÉVFOLYAM, 1927 JÚL.-AUG.

Vállon és Szíven

Gyászbeszéd Mezey Ferenc dr.

az Országos Izraelita Iroda elnökének temetésén, 1927 július hó 4-én mondotta

Dr. Kiss Arnold, vezető főrabbi.

Áronnak, a főpapnak haláláról olvastuk a szentírásban: az Isten parancsára cselekedte Mózes: *Vajafsét Mause esz Aharaun esz begodov . . . vajomosz Aharaun beraus hohor . . . vajiru kol hoédo, ki gová Aharaun, vajivku esz Aharaun . . . kaul bész Jiszroel . . .* (Mózes IV. 28. 29.) és levetköztette Mózes Áronnak a ruháit és meghalt ott Áron a hegy tetején. Amikor látta az egész gyülekezet, hogy kimult Áron, megsiratta őt egész Izrael háza. A halál az, gyászoló testvéreim! amely leveszi a föld vándoráról mindazt, ami külsőség, ami esetlegesség rajta. A halál, az elmulás az a teremtően romboló szobrász, aki pörölycsapásával szétzúzza a durva anyagot, a külső anyagembert s kiremekeli belőle: a lelke márványából az igazi, a belső embert, halott mezitelenségében. Cím és rang lehullanak, elmulnak tőle, a kezei, az ujjai, amik a születéskor görcsös marékba vannak szorítva, mintha csak azt akarnák mondani: „minden az enyém”, a koporsóban szét vannak tárva, mintha csak azt mondanák: „semmit se viszek magammal”.

Mezey Ferenc! testvérünk! barátunk! igaz emberünk! vezérünk! tanítónk! tanácsadónk! harcosunk! első emberünk a felekezeti élet külső tisztességeinek oromzatán, s a szónak nemes értelmében, legkisebb, utolsó, alázatos szolgája szentélyünk dologtevésének: a hegynek ormán, alighogy reáadtuk az ároni szolgálat díszköpenyét, hullottál alá a sírnak mélységébe! visszaadtad nekünk olyan gyorsan a címet, a rangot, amit nem a jövőnek, hanem a multadnak, nem az életsikereid büszke ragyogásának, hanem a fejfádnak kértél — keménynek ismert, küzdőnek hirdetett, akaratosnak félreismeret, ridegnek tetsző arcodról, dacosan egymás fölébe szorított ajkadról elsimult az életharcok sok véletlen, nem veledszületett, de reádkényszerített vonása: a

fölényes emberismeret, a kicsinyességek demokritoszi gúnyja, a megtaposott jogokért és igazságokért vívott küzdelmeidben szerzett zordon állhatatosságod, az igazság szeretetében, egyéni érdekeidnek nem hasznos merev zárkózottságod — ároni békességben nyugszol most előttünk a koporsóban: olyannak látunk, amilyennek születél, amilyennek az Isten teremtet: egyenesnek, igaznak, jónak, szelidnek, megértőnek, békétkeresőnek, szeretőszívűnek, önzetlennek, magadnak semmit se szerzőnek, a közért életet, nyugalmat, pihenőt, békességet, népszerűséget, mindent oltárra-helyezőnek.

Itt fekszel Mezey Ferenc a lelked szüzi valójában: átszellemülten, megbocsátóan, megdicsőülten, Izrael egész háza sirat téged.

Sirat téged Izrael egész háza: mert a felekezet repedt-résű, vihartól-vert szentélyének, szervezetének Áronja voltál, *vajaamaud bén hamészim uvén hachajim* (Mózes IV. 17. 13.), aki halott igazainkat elevenné akartad föltámasztani, s odaálltál csodás harci erővel eleven hatalmak elé, hogy életerőt leheljél tetszhalott jogok sorvadtt ereibe. S amit az írás Áronról, a főpapról mond: a rólad való siratóban, téged és munkásságod jellemzésül azt mondom el rólad: *venoszo Aharaun esz semausz bné Jiszroel . . .* (Mózes II. 28. 29.) Izrael fiainak nevei a papi köntös két helyén ragyogtak. Az Éfodon, a hivatás talárján, ahol azokat a szolgálatvégző pap a két sóham köbe bevéssetten: *Al sté chszéfov* (Mózes II. 28. 12.), a két vállán hordozta. *Venoszo Aharaun esz semauszom lifné Hasém al sté chszéfov lezikoraun.* (Mózes II. 28. 12.) Azután pedig a chausen hamispóton, az ítélő mellvértén, ahol is Izrael 12 törzsének neveit, egy-egy nevet a 12 drágakő közül egyen-egyen, *Al libau*, a szíven hordozta. *Venoszo Aharaun esz semausz bné Jiszroel bechausen hamispot, be-*

vanan el hakaudes, lezikoraun lifné Hasém tomid. (Mózes II. 28. 29.) *És viselje Áron Izrael fiainak neveit az ítélő melldiszben, szive fölött, midőn bemegy a szentélybe, emlékül az Örökkévaló szine előtt mindenkoron . . .* Mezey Ferenc gondolkozásának, életművének, cselekvéseinek, érzületeinek ez a jelképe.

Al sté chszéfov. A vállán hordozta Izrael ügyét. Nem külső dísznek, nem külső címnek; nagyobb volt a teher, a súly, a munka a vállán, mint amennyi méltóságot adhatott az neki. *Al sté chszéfov.* Szolgálat volt az ő egész élete — kőbe vésett szolgálat, köves talajon munkálkodó. A lénye, az egyénisége kemény, magyar vágású, kunsági-fajtájú magyar-zsidó örök származottja. Magyar, aki vállas, erősszándékú; mint az alakja vállal emelkedik ki a tömegből, úgy az akarata is a tömegakarathoz, és az a zsidó, aki a kifejezés nemes veretével: *arisztosz*, lélekben előkelő, inkább megtörik, de meg nem hajol.

És al sté chszéfov. És Mezey Ferenc mégis szolgálatba áll. A legnehezebb szolgálatba. A zsidó felekezeti ügyek szolgálatába. A Mózesek és Áronok töretlen utján jár. Alig munkatársak nélkül, szakadatlan dolgozik. Kicsiny ügy, nagy ügy, jelentéktelen és nagyfontosságú, minden az ő vállán, és ő egyenlő szeretettel, egyforma buzgalommal hordozza a terhet, s eljár, eredményesen jár el mindenkiben. Kért, könyörgött, sürgetett, meggyőzött, lefegyverzett, lótotfutott, lihegett — a zsidó szolgálatban. Parancsra álló szava volt: alázatos volt vele. Követelhetett volna: támaszt, segítséget, megértést, fegyvertársakat, nem panaszkodott, a querulancia nem illett a daliás lelkéhez, csak dolgozott, szolgált, súlyos időkben egyedül. Maga volt a generális és a közlegény, egy egész hadsereg — a zsidó szolgálatban. A geniális tervező és építőművész és a malterkocsit tologató kőművesinas — a zsidó szolgálatban. A remekbe faragott, jogászi elmeéllé, ragyogó tollal, fényes, súlyos logikával megszerkeszteit, sok ezerre rugó okmányoknak, okiratoknak, beadványoknak, döntő véleményadásoknak írója és egyuttal szerény, utolsó postása, postára vivője — a zsidó szolgálatban. Munkában, a hivatás járomszolgálatában első, bölcseségben, tanácsban döntőszavú, elismeréstigénylésben, haláraszámításban utolsó. A közélet, a közvélemény alig ismerte; nem ütött zajt: a magvetőt, a kéveket látni nem lehetett. Sikerek arató örömét másoknak engedte át, csak a munkája termése: az aztán igazán látszott, magas asztagba hordott áldott termés volt az; a magyar-zsidó hitközségek archivumai, panaszos ügyeinek boszorkánygyorsasággal elintézett aktái hosszú évtizedeken át regélnek majd Mezey Ferenc munkájáról — a zsidó szolgálatban. A vállalai akkor egyenesedtek ki a legsudarásban, amikor a legnehezebb feladat súlyosodott rájuk. *Al sté chszéfov.* Vállas, erős, jellemben

kimagasló egyéniség. Mindig, mindig az igaz ügy embere, sohasem a hamisé, a hazugé, a henyéé, a ferdéé, a fonáké, az érdemetlenül jogokat igénylőé, a jogtalané. Azért viselte ároni módra — kőnek a jelképében Izrael fiainak a neveit a vállain. Nem volt a mindenki embere s nem is volt azért mindenki az ő embere. Mert ha szolgálatnak is érezte a hivatását, de egyuttal küldetésnek is. *Naftoli ajolo selucho.* (Mózes I. 49. 21.) Bibliái nevének megfelelően, az ő isteni küldetésének szolgálatában, az írás szava szerint, gyors volt mint a szarvas az isteni akarat teljesítésében. A magyar zsidóság vágyai, óhajai, fájdalmai és csalatkozásai, öröme és boldogsága az ő szívének villámhuzalain futottak át. Sohasem ünnepelt az ünneplők lármás zajában, csak az ő agyából, lánglelkéből pattant tervek és alkotások háttérben álló munkálója akart lenni. A siker fényét és zaját szívesen átengedte másoknak. Amit cselekedett, végzett a felekezet érdekében: azt megörökíteni nem ennek a sirató órának feladata. Hogyan tudott ő bölcseségével, megbízhatóságával olyan nagy tekintélyre szert tenni a hazai legfőbb hatóságoknál: a krónikás tiszte lesz megállapítani az elért eredményekben az ő döntő szerepét. Hogy magyar volt a szive utolsó érdobbanásában is, csak az tudja igazán, aki sirni látta őt a magyar tragédián. Hogy mégis hogyan tudta összeegyeztetni magyarságát zsidó érzésével, amikor minden igaz zsidó ügy szószólójává váltott, nem törődve félreértésekkel: a zsidóság történetírója nem fogja elfeledhetni. Hogy mit cselekedett a mi rabbiképzőnkért, tanítóképzőnkért, hogy hogyan támogatta a tanuló ifjúságot, hogy milyen intézményeket alapított munkájával, hogy a zsidóság kulturáját hogyan szolgált, a magyar-zsidó irodalmat hogyan lendítette, hogy ifjú szívvel egykoron milyen volt az ő harca a tiszteszlári vérvád szörnyű napjaiban? ki tudná minden szent munkáját, minden szent hadviselését felsorolni? Ő hallgat immár elnémult ajakkal — de azok a kövek *al sté chszéfov*, a vállain, azok hirtelenül egyszerre csak csodálatos tündökléssel fölragyognak s örökkévalóságot zengenek róla s Izrael törzsének nevei között az ő drága neve, a Mezey Ferenc neve halhatatlan sugárással csillog.

Van úgy, hogy didergő napszállatkor, illúziók fogytán, diógeneszi lámpával keresünk sok csalatkozások közepette embereket, igaz embert: s reményvesztettség polyvai között, könnyel a szemünkben látjuk az ő lényének igaz gyöngyszemét és sirva kiátjuk utána: „ecce vir integer!”

Fáradozásairól, küzdelmeiről emlékezünk, amint szakadatlanul hordozta vállain Izrael fiainak kőbe vésett neveit s hirdette az Isten discsőségét az alkotó munka pörölyével, a szent meggyőződés ihletével.

Honnan volt hozzá ereje? Onnan és abban, hogy még egy másik helyen is hordozta Izrael fiainak a neveit. *Al libau*, a szívéen, a szíve fölött. Csak az, aki a szívével tudja a közösség ügyét szolgálni, csak az tudja igazán egyházát építeni. Csak az, aki nem magának, hanem az ügynek szolgál, csak az viseli a szíven Izrael fiainak neveit. Mezey Ferencnek a zsidóság nem volt létrafok, amelyen magasba akart volna akaszkodni és kapaszkodni — a szívügye volt. Mezey Ferencnek nem volt a zsidóság politikai instrumentum, szél-labda, jobbra-balra fordítható, vágható, benne és vele csak egy célt ismert: Istent szolgálni, a hazát szeretni, igaz embereket nevelni. A szívügye volt. Mezey Ferencnek nem volt a zsidóság se kultusz, se kultúra csupán: szent szerelem, apától rászállott szent örökség, szent szolgálat volt az. Odaadta érte idejét, befolyását, vagyonát, képeit, az egész szívét, lelkét. Az apáinak zsidó szíve élt benne. Szépséget, jószágot, férfias jellemet ez formált, ez vésett ki szoboralaknak belőle, az igaz embernek gyönyörű sudarát ez szökkentette magasba az egyéniségéből. Sohase láttam még szebben valóra válni a zsoltár hegedűs szavát, mint rajta, mint benne: „*Cadik katomor jifroch, keerez balvonaun jisze . . .*” „Az igazságos férfiú mint a pálmafa virul, mint cédrus a Libanonon nagyra nő, elültetve az Örökkévaló házában, Istenünk pitvaraiban virulnak. Gyümölcsöt teremnek még aggkorban is, üdék és zöldelők lesznek, hogy hirdessék, hogy egyenes az Örökkévaló, az ami Örökkévaló, — sziklám és jogtalanság benne nincsen.” (Zsoltár 92. 13—16.)

Al libau. A szív embere volt az a látszólagosan rideg, nemes ember. Láttam őt, amikor délcegtetű, délceglelkű, halott édesapjáról beszélt. Az édesanyja: imádkozó-lelkű, gyönyörű szép öreg anyja emlékét szentségnek őrizte. Zsoltárait dudolgatta, bölcs szavait ismételte őszülő fűrttel. Hugait, öccseit, egész családját páratlan szeretettel a szívébe zárta, a lelkébe fogadta. Egyszer itt bolyongott Mezey Ferenc ebben a temetőben. A szülei sírjait látogatta. S akkor az édesanyja sírja fölébe egy ismeretlen, szegény, öreg zsidó embert látott lehajolva, imába elmerülten. Afféle kiérdemesült, öreg zsidó egyházfi volt, aki rigó és csalogány madarak árusításával tengette kopott életét.

— Kije magának az a halott, aki ebben a sírban nyugszik? — kérdezte tőle Mezey Ferenc, akit az öreg zsidó eddig még sohase látott.

— Óh az egy nagyon finom, drága asszony, egy igazi ise chasuvó volt, aki itt pihen — válaszolt az öreg — sokat jártam a házába, sok jót tett velem.

Mezey Ferenc holta napjáig támogatta, el nem hagyta azt az öreg embert többé. Ilyen csodálatos, ismeretlen, halk rigónóták és csalogánydalok éltek ebben a halott szíven.



Dr. Mezey Ferenc

Amikor a községkerületi megbizottak küldöttsége betegágyához sietett, hogy hírül adja neki az Országos Iroda elnökévé történt megválasztását, a halál árnyékában mondotta: „Sohasem akartam más lenni, mint hazám és felekezetem hűséges szolgája, igaz embere”.

Amikor én jártam nála, a haldoklónál, búcsúzáskor magához ölelt, megcsókolt, könnyű égett a szemében s azt mondta nekem, suttogó szóval: „Vigye el hálámat, köszönetemet az én igaz embereimnek: az ő szeretetüket, jószáguk emlékét elviszem magammal oda túlra. Igaz barátoknak igaz embere voltam.”

Amikor Rabbi Abahu földi zarándoklását bevégezte — a monda szerint — Caesarea oszlopai könnyekben törtek ki. Igen! a felekezetünk szervezete csonka épületének oszlopai és hordozó gerendái súlyos, fájdalmas könnyeket sírnak, mert az a férfiú, aki réseik megigazítójának, aki erősítőjüknek bizonyult, akinek bölcsességétől, munkájától vártuk önkormányzatunk kiépítését: dermedt kezekkel fekszik a koporsóban.

Tovább beszél a legenda s azt mondja, amikor R. Jakob ben Acha meghalt: az érte való gyász olyan mély sötétséget borított a földre,

hogy a csillagok nappal is láthatók voltak az égen; amikor R. Assa tért pihenőre, erős libánoni cédrusok dőltek abban az órában a porba, s végül, amikor R. Chia zárta pihenőre szemét: meteorok, tüzes kövek hullottak alá az égből. Mezey Ferenc halálában, a miatta való gyász sötétségében látjuk csak valójában, hogy fénylő csillaga volt felekezeti életünknek, hogy libánoni sudaras cédrus dőlt ki vele hitközösségünk gyér Libánonján, hogy világító meteor esett alá a zsidó élet egyre sötétebbre való égboltozatáról.

Igen! Áronunk voltál te, Mezey Ferenc, szolgálattévő, hűséges áldozó papunk a mi szentélyünkben, aki Izrael fiainak a neveit a két válladon hordoztad, és a szived fölött is, *al sté chszéfov*, jelképe gyanánt a te tetterődnek és munkában való örömteljes fáradhatatlanságodnak és alkotó cselekvéseidnek, terhethordó szent szorgalmazó, *veál libau* s a szived fölött, jelzőjéül, tanuságául a te érzületeid tisztaságának, a te lelked igaz zsidó szerelmének.

Naftali ajólo seluchó . . . büszkén szálló, hegyeket, gátaikat átszökellő zerge . . . most már seluchó, szabad vagy a te fáradalmaidtól, a te csalódásaidtól, a te vívódásaidtól, tervektől és reményektől, fájdalomtól és töprengő tusáktól egyaránt. Az Isten magához hívta leghivebb szolgálóját.

Búcsúzunk tőled, Mezey Ferenc, lélekszakadt siralommal. És a szívünk minden irántad való hű szeretetével és a lelkünk rendületlen szent hitével, mi tudjuk azt, hogy te most odaérsz a te mennyei Atyád trónszéke elé s hogy az Isten angyalai koronázzák meg a te lelket az igaz érdem el nem hervadó mennyei koronájával.

Könyörgünk az Izraelt védő örök Istenhez: Adjon Mezey Ferenchez hasonló őrállót Izrael elhagyott bátyájára. Erőskezd, mint ő volt. Tiszta, fehér zászlót lobogtatót, mint ő volt. Nappali izzásban, éjszakai förmeteg-zúgásban: kitartót, mint ő volt. Vállasat, araszosat, nemes magvetőt, mint ő volt. Álságnélkülit, konkolyt-sonkolyt sohase hintőt. Olyant, aki kevesebb könnyel vet és több ujjongással arat majd. Aki, ha járva-jár és sír is, amikor viszi a vetőmag szóróját: jöttön-jő majd vigassággal, amikor hordja a kévéit. Boldogabbat, mint ahogyan ő vethetett és arathatott!

Mezey Ferenc! te elsuhanysz a mi testi szemünk előtt, de lelkeinkkel látunk, lelkeinkkel áldunk téged, amíglen mi is majd, fáradt magvetők szétesett kévéinkkel, széttörött boronánkkal, megroskadt *vállainkkal*, holtravált *szíveinkkel*, *al chszéfov veál libau*, elmegyünk hozzád, betérünk melléd.

Isten veled Mezey Ferenc! Mesterünk, tanítónk, vezetőnk, első vezérünk vártán, leghősebb katonánk küzdelemben . . .

Isten veled Mezey Ferenc! Ámen!

NYILT LEVÉL

Dr. Patai József főszerkesztő úrnak.

A Sándor Pál—Patai József vita ügyében rengeteg nyílt és zárt levél érkezett szerkesztőségünkhöz. Természetes, hogy nem adhatunk helyet valamennyinek és a magunk részéről a polémia ezzel a számmal lezártnak tekintjük. (Szerk.)

Szeretett Főszerkesztő Uram!

Tamusz hó kilencedikének estéjén, a magyar zsidóság új gyászhetének végén, szombatnap nyugalmam utáni rendes munkaidőmben írnom kell Önnek, bár az óra már éjfél mutat s bár halottmosdatásról jöttem s így az elmulás, az örök béke szelleme leng még itt szobámban is, mégis írnom kell.

Valaki elrontotta szombati nyugalmam. Valaki felhívta figyelmem az általam nem olvasott felekezeti magánhivatalos oldalnyi cikkére „Sándor Pálnak nyilatkozatára az ellene intézett támadásokra”. Valaki, kinek fájt a zsidóság e honi részének mély gyászában ilyen bosszantása.

Eloolvastam a cikket s ez nem hagyott aludni. Írnom kell Önnek, szeretett Mesterünk, írnom akkor, amikor megtámadják, amikor kikezdeni megkísérlik. Nem írtam akkor, amikor nyílt levele Sándor Pál úrhoz megjelent, bár feledhetlen marad nekem az. Nem írtam, mert Ön nem szorul a mi, rajongó tisztelőinek, követőinek tömjénezésére. Mert tudom, elhárít magától minden dicséretet, mert tudom, önzetlennül, egész tudásával, egész érzésével szolgálja a zsidó igazság ügyét, ezért mit sem kérve.

De most, hogy a cikk szerint Sándor úr megszólalt, most, hogy kinyomatni engedi: „ha pedig nem lát tisztán, akkor én fogok szemüveget tenni az orrára”, most a független kis zsidók, a senkitől nem félő, senki előtt térdet nem hajtó, senkit nem tömjénző zsidó kultúrlények, pozitív zsidók fel nem kért, meg se bizott és mégis úgy érzem igaz szószólójaként irok im Önnek, hogy Önt, Mesterünket szívből köszöntsem és hogy nyíltan, leplezés nélkül megüzenjem az orrokra szemüveget tenni akaró nagyuraknak: mi is ott leszünk, mi kis, de tudatos zsidók, mi igaz értékeket egész zsidó érzésünkkel becsülők, öntelt vezérkedőktől messze elfordulók!

Főszerkesztő Uram! Minden hó derekát türelmetlenül várom, minden hó dereka ünnep nékem, lapjának jötte igaz örömem, *de sohsem feledem azt a napot, mikor az Ön nyílt levelét olvastam Sándor Pál úrhoz, soha még cikknek nem éreztem annyira igazát, mint annak a levélnek, soha még jólesőbb érzés nem fogott el, mint amikor azt a szívből jött, tudatos igaz írást olvastam és olvasom azóta is.*

Ugy vélem, hogy az a levél hasonló érzéseket váltott ki az egész országnak minden tudatos zsidójából, úgy tudom, visszhangra talált messze, hazánk határain túl is. Ugy hiszem, mindenki, aki nemcsak születési hibából zsidó, gondolatban Önnél járt akkor, meleg szeretettel szorította meg kezét, buzdította, lelkesítette további igaz zsidó munkára.

S most, hogy hónapok múltán, mikor már véget ért a nagy kereskedelmi vezér úrnak tüneményes utazása, most amikor az egész ország zsidósága gyászolja Nagyunkat, a pihenni tért Mezey Ferencet, most a

gyász hetében, annak néma méltóságát megzavarva egész oldal szentelődik Sándor úr nagy haragjának.

Önt, Főszerkesztő Uram, Sándor úr támadásával szemben megvédeni, erre a kirohanásra a méltó választ megadni, nem az Ön, de a mi feladatunk, a miénk, kik Önt követjük, a miénk, kiknek Ön a Vezérünk.

Tudom jól, én Uram, Szerkesztőm, hogy Önt senki, semmi a maga elé tűzött szent hivatásától, zsidó munkájától eltántorítani nem tudja és nem fogja, tudom jól, hogy Önnek nincs szüksége a mi, a dolgos kis hangyák melléje álló támogatására s mégis tartozunk a zsidó igazságnak, a ki nem írtható, el nem tiporható, keresztlő medencékkel sem pusztítható zsidó igazságnak, hogy Sándor Pál úrnak, a tisztelt, becsült kereskedelmi vezérnek, a derék honatyának *vétót* kiáltunk, emelt fővel, feltakart mellel megmondani merjük, a szemüvegesítésnél mi is ott leszünk, mi százak, ezrek, mi ismeretlenek, mi zsidók!

Teszem ezt tettem megfontolásában, teszem ezt annak tudatában, hogy egyszer már el kell dőlni a kérdésnek, hogy kiknek higgyünk, azoknak-e, kik minden erejükkel, minden tudásukkal, minden lelkesedésükkel önzetlenül állanak a zsidóság szolgálatában, a Lőwöknek, a Mezeyeknek, a Kisseknek, a Fischereknek, a Székelyeknek, a Baracsoknak, a Pataiaknak, a magyar zsidóság számtalan, szerénységükben elvonuló, félreálló igaz értékeinek, avagy azoknak-e, akik a közéleti szereplés ezernyifélesége, ezernyi változatos megnyilvánulása során, a zsidóság igazgatási részein, hitközségi igazgatási területein túl is a zsidóság csalhatlan pápáinak, elhivatott prófétáinak akarnak feltűnni.

Uram, Szerkesztő Uram, nem Önnek, de az igazságnak tartozom, amikor le merem írni, hogy *nyílt levelének mindenik sora szívükből szólott és szívekhez, mardosó lelkiismeretekhez nyitott utat*, hogy akkor, amikor teljes tisztelettel viseltetem Sándor Pál úrnak kereskedelmi tudása, tekintélye, tisztos neve, közéleti szereplése, parlamenti, városi törvényhatósági, sőt hitközségi igazgatási ténykedéseivel, tovább megyek, magyar izraelita érdemeivel szemben, akkor is a leghatározottabban le merem szögezni, hogy zsidó kérdésekben prófétának, világi fejünknek, *zsidó ügyekben irányító szakértőnek soha el nem ismerem és úgy érzem, ebben nem vagyok egyedül*.

Szerkesztő Uram! Amikor tele járta a hír a sajtót, hogy Sándor Pál úr a felsőházi tagválasztás fényes zsidó sikerén és kiküldött kérő táviratainak, hatalmas hírlapi demonstrációinak sikertelenségén nagyon feldühödött s nagy haragjában sietve világkörüli és Palesztinába bepillantó útra indult, bizony-bizony felsőhajtottam, ha én Sándor Pálnak helyén lehetnék, ha én is elmehetnék . . .

De amikor jöttek a beszámolók, a *tendenciózus, mit sem látó beállítások*, a tűzjelzőharang félreverései, akkor az én kis, csak meszelt szobám magányában felsőhajtottam: Hiába, minden hiába, ez az örök zsidó tragédia, minden zsidó ügynek, minden zsidó nagyotakarásnak, minden zsidó szabadságvágynak zsidó elgáncsolói akadnak.

De szobámnak zsidó hangulata mégis megnyugtató.

Ha a magyar kereskedelem érdeme szerint tisztelt vezérének a nyomor, a romok, a koldusok hada jobban tetszik, mint az egyetemi képzettségű úttörők

minden igaz embertől nagyrabecsült dicső csapata, ám lelke rajta, de hallgasson s ne akarjon szemüveget tenni azok orrára, akiket a mi igaz Istenünk tisztánlátással, szellemi és testi tisztánlátással áldott meg s akinek meggyőződése úgysem eladó, senkinek sem eladó!

És mit is állít tulajdonképpen Sándor úr olyan fennhangon? Azt, hogy kikeresztelkedett gyermekein kívül van még egy, aki ki nem tért! Nagyon szép. Hála Istennek. A legszebb zsidó vezéri kvalifikáció. Továbbá, hogy nem egy fél, hanem két és fél napig volt Palesztinában. Ez is nagyon szép. Itthon Magyarországon több mint hatvan év óta él és magyar zsidó ügyekben, amint ő maga írja, Mezey Ferencnek kellett őt ellátni beszédeihez „útbaigazítással“, a Szentföldön pedig két és fél nap alatt olyan mester lett, — ámbár egyetlenegy kolóniát se nézett meg — hogy most már ő akarja a palesztinakérdések legalaposabb ismerőjét „útbaigazítani“. Megvalósult a talmudi közmondás: „Avira d'erec Jisrael machkim“ — „a Szentföld levegője bölcsé teszen“.

Sándor Pál úr híven teljesíti kötelességét mint világnevet szerzett kereskedő, becsülettel megállja helyét a magyar közéletben, de hagyja a zsidóságot, a zsidó jövőre vonatkozó kérdéseket s ne akarjon Palesztina-szakértő lenni, mert Palesztinának csak a *tisztánlátók*, a jövőbetekintők, a zsidó életre vágyók szakértelmére van szüksége.

Palesztinát a kis zsidók, a zsidó tömegek, a tudatos zsidók fogják felépíteni, Palesztináért ezrek, százezrek, milliók fogják meghozni a maguk nagy áldozatát, a nehéz munkájuk satnya eredményéből is sokat adó zsidó dolgozók, az özvegyasszonyok, a diákgyerekek, az uzsonnapénzüket is félretevő ifjak, a minden örömben, minden bánatban önként adó tudatos zsidók s nem a Sándor Pálok, őket senki erre nem is kényszeríti, távollétüket, pénzügyi erejük elvonását még mi magyar zsidók sem reklamáljuk, hagyjon tehát nekünk békét, zsidó békét.

Menjen kiki a maga útján, keresse életcéljának megvalósítását lelke szerint s akiknek elég az írásban elgondolt, valójában üzleti elveikkel nehezen összeegyeztethető messiási korról álmodozás, — akiknek elég az anyagi áldozat meghozatala helyett a Palesztina-munka tudatos lekicsinylése, ám lelkük legyen rajta.

S Önt Főszerkesztő Uram ne kedvetlenítse el földi hatalmasoknak, helyi nagyságoknak, közéleti vezéreknél ilyen hangos, meg nem érdemelt kirohanása, Ön emelt fővel haladjon csak a maga útján, az Ön neve már beiródott a zsidó jövő históriájának ékes lapjaira, Ön eddigi működésével már tett annyit a zsidó tudatra ébresztés hatalmas feladatának megvalósításáért, mennyit ellenei soha nem tehetnek, Ön legyen csak továbbra is zsidó poéta, csak zsidó, az ősi földön ezernyi veszéllyel, képzelhetlen szenvedés árán feléledő új hon hivatott lantosa, legyen Ön továbbra is csak a miénk, tudatos zsidóké, lelkesítsen, buzdítson továbbra is, mi követői vagyunk, azok is maradunk, bárhogy is haragszik Sándor Pál úr, vagy bárki más is.

Szerkesztő uramat meleg szeretettel köszönti
Battonya, Tamuz 10, 5687.

igaz híve:

dr. Schwartz Andor, hitközségi elnök.



Aron Aronson
A szentföldi honfoglalás mártirjai



Sara Aronson



Absalom Feinberg
Märtyrer des Palästina-Aufbaues.

AZ ÚJ SZENTFÖLDI HONFOGLALÁS HEROIKUS NAPJAIBÓL

Érdekes vendég látogatta meg a napokban a *Múlt és Jövő* szerkesztőségét. Baruch Benezér petach-tikvai narancsültetvényes, a „Pardész” palesztinai termékeket értékesítő kisgazda szövetkezetnek egyik vezetője, aki már többször utazta be Európát és nagyrészt az ő agilitásának

köszönhető, hogy több mint egy millió angol font értékű narancsot exportálnak a szentföldi ültetvényesek a külföldre. Most új missziót vállalt: Náthán Strauss, a newyorki nábob meghívására tengerentúlra utazik, hogy a petach-tikvai fényesen dolgozó kisgazdabankot amerikai részvényjegyzésekkel szélesebb alapra fektesse. Együttal bejárja a nagyobb európai városokat is új gazdasági kapcsolatok teremtése végett. Benezér barnabőrű, beduinvállú, hatalmas termetű férfiú, csupa energia és akarat. De ez a „beduin” több európai nyelven beszél folyékonyan. Ő már az új generáció fia, Petach-Tikvában született, apja is ott él, magyar származású nagyapja, Eleazar Raab, egyike volt a kolónia első alapítóinak. Patai József részletesen megemlékezik róla *A feltámadó Szentföld*-ben.

Mikor megemlítjük előtte, hogy éppen most folyik mindenfelé a Keren-Hajeszod és Keren-Kajemeth akciója, önérzetesen meghuzza a választvonalat az ő akciója és a jótékony mozgalmak között. „Érdekes — mondja — hogy a zsidók, ha Palesztináról van szó, vagy adományt akarnak adni, vagy 100%-os üzletet akarnak csinálni. Holott itt a középut: segíteni a kolonistát bankszerű hitellel, legfőlebb nem hoz a pénz annyit, mint Európában. Mi csak kamatkedvezményt keresünk és nem ingyen tőkét.”

Beszélgetés folyamán Benezér feleleveníti a Petach-Tikva határában 1921 május 5-ikén történt szomorú összeütközést a beduinokkal. Négy petach-tikvai polgár esett áldozatul a többszörös túlerő ellen viselt harcban, de a beduinok tizszer



A petach-tikvai elesettek síremléke
Denkmal der Gefallenen in Petach-Tikva. 5. Mai 1921.

annyit vesztek. Benezer tárcájában hordja a hősök és emlékkövük fényképeit, megindultan olvassa a feliratot, melynek kicsinyített szövegét kibetűzni nem tudjuk.

תנ"צ'יה

אבשלום לבית גיסין, חיים צבי לבית גרינשטיין
נתן לבית רפפורט, זאב לבית אורלוב
שהקריבו את חייהם על מזבח מולדתם,
ביום כ"ז ניסן התרפ"א 5 מאי 1921

לזכרם נצה מאת הסתדרות "בני בנימין" בארץ ישראל.

Magyarul: „Absolon Giszin, Chajim Cvi Grinstein, Nathán Rappoport, Zeev Orlov, akik feláldozták életüket hazájuk oltárán. Örök emlékül a Bené Benjamin szervezet Izrael országában”.

— És azóta béke van a beduinokkal?

— A legjobb barátság. Mi magunk mentünk küldöttségben a kormányzóhoz, hogy kegyelmet kérjünk a bebörtönzött Abu Kisk számára. Itt a fénykép, amely a kibékülés után készült. Derora és Sapira, a híres sómervezér között ül a beduinvezér, mögötte én. Forró napok voltak. Az arabnak legjobban a testi erő imponál, most már nem is gondolnak többet támadásra, amikor az elsőt oly drágán fizették meg.

Benezer a régebbi harcokról kezd beszélni, a Balfour-deklaráció előtt történekekről, mik úgy hatnak ma már, mint egy prehisztorikus hősi korszak eseményei. És ismét előveszi drága ereklyeként őrzött fényképeit:

— Ez itt Sára Ahronson. Valóságos szent volt. Mikor a Palesztinát megszállva tartó törökök a háború alatt úgy oldották meg az örménykérdést, hogy valamennyit lemészárolták, mindenfelé suttozták, hogy ezután a zsidókra kerül a sor. A legnagyobb kegyetlenséggel deportálták a zsidó lakosságot, összetartották őket, mint vágóhidra szánt nyáját. Ekkor már sejtették, hogy Anglia helyre akarja állítani a zsidóországot és az ifjúságban határtalan erőt vett a lelkesedés. Sára nagy és merész szolgálatot teljesített az angol hadseregnek s mikor *Minzerhagen* generális kijelentette neki, hogy „köszöni a kormánya nevében, a többi később következik, addig pedig maradjon Egyiptomban” — Sára büszkén felelte: Amit tett, azt népéért tette, mert annyi pénze és érme nincs az angol kormánynak, amennyiért ő ezt különben megtette volna. Egyetlen kérése, hogy visszatérhessen ősei földjére. A tábornok páncélos hajón vitette éjnek idején haza és titkos bárka szállította a palesztinai partra. Nemsokára elfogták a törökök. Rettenetesen megkínózták, tépték a nyelvét, a körmeit, hogy a társait elárulja. De a legnagyobb kínzásokkal sem lehetett belőle egyetlen szót sem kihozni. Elfogták 70 éves apját is, előtte botozták meg, hogy vallja, kikkel érintkezett a leánya. Sára buzdította: „Apám, 70 éves vagy,



Jehuda Benezer petach-tikvai zsidó kisgazda

nincs már sok esztendő az életre, ne szólj egy szót sem!” 400 botot kapott az aggastyán és hallgatott. Sárát Nazarethbe vitték, de utközben titkos uton pisztolyt szerzett és agyonlőtte magát 1917-ben Szimchász Tóra előtti napon. Mikor



A szentföldi honfoglalás mártirjai. A kivégzett Belkind és Lischansky

feleszmélve az élesztető orvosok között megpillantotta egyik barátját, így szólt hozzá: „Hagyjatok meghalni, az én halálom fontosabb, mint az életem.” Zichron Jakóbban temették el.

— Ez itt a fivére, *Aron Ahronson*, a híres botanikus, aki felfedezte az ösbuzát, melyet róla neveztek el. Utban a front felé lezuhant a repülőgépről és meghalt. Ő szervezte meg a zsidó önvédelem ifjú csapatát és tőle tanultuk a mindenre kész hősi elszántságot.

— És itt a drága *Absalom Feinberg*, a lovagiasság megtestesítője. Lischanskyval együtt mentek Egyiptomba fontos misszióval, utközben beduinok felismerték az őket kísérő beduint, aki ellen régebben vérbosszút esküdtek, követelték a kiadását, de Feinberg hallani sem akart erről és harcba ment a beduin fiúért. Meg is mentette, míg ő maga megsebesült és később belehalt a sebeibe. Lischanskyt pedig elfogták a törökök és kivégezték József Belkinddel együtt Damaszkuszban 1917 december 15-ikén, pár héttel a Balfour-deklaráció megjelenése után. Itt a kép. Szörnyű emlék. Amikor megpillantottam a martirokat az arab betüs intő plakáttal a mellükön, Damaszkusz főtere közepén. És rettentő viszsza gondolni, mily könnyen érhetett volna ez a sors engem is.

— Szegény Belkindet nem tudták kinzásokkal vallomásra bírni, ekkor egy török orvos hipnotizálta és így kicsikarta belőle a társai nevét. Négyszáz zsidó fölött ítélkeztek a törökök . . .

Benezér összeszorítja az ökleit. De ő nem vérbosszus beduin. Neki béke kell és munka. És Benezér áthajózik Amerikába, hogy az ő szülőföldjét, a Szentföld legvirágzóbb kolóniájának jövőjét még szilárdabb alapokra fektesse.

KATONA ÁGOSTONNÉ: MÁGLYÁN



Enriquez páter holmijai közt kutatgatott. Szegényeinek száma növekedőben volt és nem volt már semmije, amit adjon nekik. Már mindenét szétszította közöttük. Maga is szegény volt már. De mégis maradt valamije, amihez sohasem nyúlt, mióta Istennek és szegényeinek élt: lovagi felszerelése. Miért tartogatta ezt? Titkos gyönyörűséget rejtegettek e holmik, mert eszébe juttatták daliás ifjúságát. A férfias mérkőzéseket, friss kacajú jóbarátait, hajnali vidám lovaglásokot. Vig ebcsaholásokat vadászatok alkalmával, szép hölgyeket — és szívének legbensőbb kamrájában a soha el nem feledett, elérhetetlen és ifjú szépsége tündöklésében megörzött Colon Izabella képét.

Utóbbi időben sokat elmélkedett. Nem bűn-e vajjon, hogy e világi hivságokra emlékeztető holmikat itt őrzi disztelen, hűvös cellája mélyében? Hiszen ő Istennek szentelte életét és szegényeinek. Ésnéhány álmatlan, imádságban töltött éj után, megbékélt szívvel hozzáfogott a nehéz láda kiürítéséhez. Tíz éve már, hogy amaz emlékezetes vágatás után — mikor lovagtársaival Colon Izabella életét megmentette — nem nyúlt soha e holmihoz. Jó kardját rozsdá, a szíjakat penész borította. Dohos levegő áradt a diszes, himzett lovagi köntösből, mely akkor még nyalka termetét fedte. És Enriquez Danon atya már megszilárdulva elhatározásában, nem sajnált megválni ez emléktárgyaktól. Nem gondolt másra, csak arra, mennyi pénzt fog kapni mindezekért a holmikért, amivel szegényei életét to-

vább tengetheti. Egyszerre két börtüsző akadt a kezébe. „Hisz ez nagyszerű!” kiáltott fel örömmel. „Tíz év távolában erről egészen megfeledkeztem.” Tizenöt aranyat talált az egyikben. Ebből tehenet vehet Juanita Pereznek, aki egészen búskomor, mióta tehénkéje eldőglött. Sőt fölépítheti a féllábú szabócska házá, amely a tavasszal leégett. „Lássuk csak ezt a másik erszényt is! Lám, ez nem is az enyém! De olyan ismerős!” Kié is volt vajjon? Mindenféle tarka bőrdarabkákkal díszített kisebb tüsző volt. Hirtelen a homlokára ütött. Hiszen ez barátja, a szegény Antonio Sorgo erszénye volt. Véletlenül



A petach-tikvai zenekar.

Musikkapelle von Petach-Tikva.

maradt nála. Akkor mindjárt vissza akarta adni neki, de a sors úgy akarta, hogy sohase tudja visszajuttatni. Hiszen Sorgo, a költő, akkor életét áldozta Colon Izabelláért. Kinyitotta az erszényt. Látszott, hogy a költő szegény anyagi viszonyok között élő ember volt. Néhány ezüst és rézpénz csörgött benne. Enriquez atya elgondolkozott. Vissza kell küldenie az erszényt Sorgo családjának, természetesen. Sorgo kis fia már jócskán megnőhetett azóta. Hadd kapja vissza apai örökségét. Drága emlék lesz a számára, hiszen elhalt anyja készítette azt. És Enriquez atya három aranyat kivéve a saját tüszőjéből, beletette a kis erszénybe az aprópénz közé. Hiszen, mint legutóbb hallotta, Sorgoék szűk anyagi viszonyok közt éltek még mindig. Hadd kapjon hát az apátlan-anyátlan árva is a szegények pénzéből.

Másnap a szolgának dolga volt benn Sevillában, Enriquez atya tehát a külvárosból, ahol lakott, beküldte vele a tüszőt.

Megbízatás végeztével a szolga a szegények negyede felé kocogott öszvérén. Egy ismerőshöz — Pasquale sekrestyészhez — fordult:

— Nem tudnád megmondani, hol lakik a Sorgo-család?

— Csak nem az öreg Sorgohoz, a zsidóhoz készülsz? — csodálkozott a sekrestyés.

— De igen — felelt a szolga. — Ajándékot viszek. — És elővette a diszes kis börtüszőt, amelyet egykor a fiatal Sorgoné készített férjének. — Enriquez atya küldi nekik.

— Enriquez atya? — kérde a sekrestyés bámulva.

Aznap pedig éppen Purim ünnepét tartották a zsidók. Ez ünnep alkalmából a családok egymást ajándékokkal lepték meg, miként a keresztények karácsonykor. Sok fúrge szolgáló finom gyümölcsökkel, süteményekkel teli tállal és más ajándékokkal sietett egyik házból a másikba.

Harmadnapjára a békés külváros csendjét poroszlók verték fel. Enriquez atyát keresték. Éppen imádkozott az oltárnál. Onnan hurcolták el. „A szent inquisitio bűnösnek találta” suttogták a megrémült emberek.

Zsidózással vádolva állott bírái előtt. Azzal vádolták, hogy maranno létére (az öregapja még zsidó volt) — titkon a zsidó vallást követi. Al-



A petach-tikvai kibékülés. Derora és Sapira közt Abu Kisk a beduin vezér, mögötte Benezér.
Die Versöhnung in Petach-Tikva.

keresztény — így hangzott a vád. „Igaz-e, hogy ezt a börtüszőt küldte Sorgo zsidónak? Benne három aranyat és némi aprópénzt?” Nem tagadta. „Miért küldte?” Mert az erszény elhunyt barátjáé, Antonio Sorgoé volt. „A pénzt azonban Enriquez atya tette bele, ugyebár?” Ezt sem tagadta. Az aranyakat ő tette bele, a többi benne volt. „Miért tette?” Azért, mert tudta, hogy barátja árvája szegény. „Nem azért tette. Hanem azért, mert Enriquez Danon atya álkeresztény. Titkon a zsidók ünnepeit tartja. Ezért volt barátja Antonio Sorgo. Ezért tartotta meg a Purim ünnepet és zsidó szokás szerint ajándékot küldött a zsidónak.

És hiába volt minden tagadás. Hiába mondta, hogy ő, aki keresztény nevelésben részesült, nem is tudta, hogy aznap Purim ünnepét ülik a zsidók.

El kellett pusztulnia.

És Enriquez Danon a pap, a maranno testét másnap máglyán égették meg. Mikor az elítéltet vitték, a tömeg szitkozódott, fenyegetőzött. A poroszlóknak úgy kellett visszatartani a feldühödött tömeget, hogy szét ne tépjék. Aki nem érhetett, öklét rázta és leköpködte a gaz zsidót, a hűtlen papot, az álkeresztényt. Csak hátul állott egy kis remegő csoport, közepén az öreg Juanita Perezzel, akik halásápadtan, titkon könnyezték meg jósaágos papjukat.

Danon megadással türte megcsúfoltatását. Már fent állott a máglyán. A vallatásnál megkínzott testével csak azért tudott egyenesen megállni, mert egy oszlophoz kötözték. Behúnyta szemét és e pillanatban hirtelen felbukkant gyer-

mekkora képe. Láta szelid, jó anyját, erőszakos, akaratos apját. Atyja nagy, erőteljes, vérmes ember volt. Nagy szerencsével és ügyességgel kereskedett, úgyhogy szegény emberből egyike lett a város leggazdagabb kereskedőinek. Ekkor kijelentette, hogy elég volt. Elég az üldözésektől való félelemből, elég a gyaláztatásokból. Ő nyugodtan akar élni és élvezni munkája, vagyona gyümölcsét. És erős akarátú ember létére magát és családját megkereszteltette. Nagyapa — aki szegény ember volt — náluk lakott. Annak is meg kellett keresztelkednie. „Hadd legyen a gyermekeimnek már az öregapja is keresztény”, mondta Danon. Csak egy volt a családban, akivel nem birt: az öccse. Ez is éppen olyan erős akarású ember volt, mint a bátyja. Ez aztán egy későbbi zsidóüldöztetés alkalmával a törökök segítségével kivándorolt, elmenekült. Mikor mindez történt, még Enriquez a világon sem volt. Mikor pedig Enriquez megszületett, apja kijelentette, hogy ezt a fiút, aki már keresztény szülőktől született, papnak fogja nevelni. Hadd legyen az élete egészen biztonságban. Atyját azonban korán elvesztette. Így a terv egyelőre feledésbe ment s mint gazdag fiatalember, barátaival vidám, gondtalan életet élt. Mikor azonban Colon Izabella eltűnt a látköréből, búcsút mondott a világi örömeknek és pappá szenteltette magát. Ime hát minden hiába volt. Hiába lett pappá. Noha be kellett vallania magának, hogy más marannot még kisebb okért is gyanuba vettek. Egy szomszédjukat a halálos ágyáról hurcolták a máglyára, csak azért, mert a fal felé fordult. Hiába volt az apja gondoskodása. Hiába kényszerítette még a szegény nagyapát is. A nagyapa! Milyen együgyű öreg ember volt! Milyen furcsa! Enriquez most visszaemlékezett a nagyapára s

annak halálára. Nagyapa mindig mosolygott rá. Szép, magas, fehérszakállas pátriárka külsejű. Hosszú szakállába dudolgatni szokott. Unokáit nagyon szerette. Anyja mesélte, hogy mikor fia kívánságára felvette a keresztséget, hosszú időre eltűnt ajkáról a mosoly. Csak szobájában ült visszavonulva. De az unokákkal játszva, megbékült lassankint. Legkisebb unokáját, Enriquezt, különösen nagyon szerette. Térdén lovagoltatta és nagyokat kacagott, ha a kis fiú a szakállát megcibálta és a kis fiú versenyt kacagott vele. Enriquez ott a máglyán elmosolyodott. Egy füstfelhőt a szél elkergetett az elítélt arca elől. És a tömeg bámulattal látta, hogy Enriquez atya behúnyt szemmel mosolyog. Az üvöltő, zajgó tömeg elhallgatott. És Enriquez Danon tovább almodott. Emlékezett, hogy egyszer csak nem is volt szabad nagyapja szobájába mennie. Dajkája azt mondta, nagyapa beteg és beszélni sem tud már. De a gyermek nagyon vágyakozott öreg jóbarátja után és az ajtórésen be-bekandikált. Ott látta feküdni nagyapát. Arca nagyon halvány volt, hófehér haja és szakállja szépen lesimítva. Szemeit behúnyta. Halkan lélekzett. Édesanya kisírt szemmel ült az ágy lábánál. Ekkor csengetyűszó hallatszott és Enriquez látta, amint a tisztelendő úr jött a ministráns gyerekekkel. Enriqueznek mindig nagyon tetszettek a ministráns fiúk és ő is olyan szeretett volna lenni. Azon töprengett, mi lehet jobb: csengetni avagy a tömjénezőt lóbálni. Ő különben csengetni is akart és lóbálni is szeretett volna a tömjénezőt. Utánuk lopózott tehát e heves vágyával a szívében s észrevétlenül megbújt egy szekrény mögött. Édesanya elhagyta a szobát. A tisztelendő úr a kereszt jelét vetette nagyapa felé. Enriquez ezt már megértette, mert őt is így tanították imádkozni. És titkon végignézte a szent szertartást, amelyet azonban csak érettebb korában értett meg. Nagyon csodálkozott, hogy nagyapa rá sem néz az öreg tisztelendő úrra, akivel pedig — Enriquez tudta — sokszor szívesen elbeszélgett. Enriquez már éppen szólni akart nagyapának, hogy ébredjen fel, mikor az aggastyán felvetette pilláit. A kis fiú nagyon örült, mikor jószágos kék szemeit megpillantotta. Ekkor azonban látta, hogy nagyapa szeme megnagyobbodik, tágra nyílik. Sovány arca még jobban beesett, szája megnyílt és szemében rémülettel nézett a lelkészre. És a fogatlan öreg szájából — lám a dajka hazudott, mégis tud beszélni — hangok törtek elő. Hangok — előbb artikulálatlanok, aztán egy más nyelv szavaivá formálódtak. Oly szavakká, melyeket Enriquez egyszer-másszor nagyapától már hallott. Fejét nagy erőfeszítéssel felemelte, kék szeméből most könnyek csorogtak, erőtlen torkából éneklőn törtek elő ama szavak, a zsidók hiszekegye: „Semá Jiszroel... Halljad Izrael, az Ur, az Örökkévaló, az Ur, a mi Istenünk Egyetlenegy!” Ezután feje hátra-



J. Weber (Páris): Nyári kirándulók.

Ausflügler.

(Palais des beaux arts de la ville de Paris)

hanyatlott, megmerevedett és nagyapát senki sem hallotta többé szólni.

A lángok mind magasabbra törtek. A megkínzott ember feje egy pillanatra ismét láthatóvá vált. És íme, a visszafojtott lélekzettel figyelő tömeg látta, hogy az elítélt szeméből könnyek patakanak, ajka kinyilik és gyöngé hangján mintha énekelne . . . Aztán szeliden lehanyatlott a fő, a lángok még magasabbra csaptak és az igazságszolgáltatásnak elég tétett.

Az előbb még üvöltő tömeg halálos csendben, némán oszlott széjjel. Az emberek szívében kérdések és kételyek kezdtek éledni.

Röviddel azután a sevillai zsidók egymás között suttozni kezdtek. Egy granadai zsidó álöltözetben, titkosan végignézte a máglya közelében az elégettetést. Ez mesélte, hogy Enriquez Danon, a katolikus pap, úgy halt meg, mint jó zsidó, a „Sema Jiszroel”-al ajkán.

Hivei pedig halkán suttogtak, aztán mindhangosabban beszéltek, hogy Enriquez Danonnal igazságtalanság történt. Most mindnyájan emlékeztek jámborságára, szelidségére, emberséges mosolyára, jóságára. Hogy minden vagyonát — pedig tekintélyes vagyont örökölt — hogyan osztotta szét utolsó fillérig a szűkölködők közt. Hogy utoljára drága emlékét, lovagi felszerelését is áruba bocsátotta érettük. És mikor utóda — aki beárulta — be akart ülni stallumába, csak gyors szökéssel menthette meg életét, mert az elkeseredett tömeg agyonverte volna.

„Szent volt és jó keresztény” — mondták itt. „Mártir volt és jó zsidó” — suttogták amott. És bizonyára mind a két félnek igaza volt.

1491-et írtak akkor Sevillában.

FEIGL L. H.

1897 Sevuoszanak ünnepén Gyöngyös város stáтусquo hitközsége egy fiatal lelkész székfoglaló szónoklatát hallgatta meg. A hír, amely megelőzte, csak fokozta az érdeklődést. A nagy pozsonyi gaonnak — Schreiber Bernátnak — legkedvesebb tanítványa, akinek határáját méltóképen festi alá a nagyhirű rósbeszédin — Lackenbach Dávid — határája. A hitnek és tudásnak az a két világító fáklyája teljes biztosíték a fiatal lelkész tudására és konzervativizmuásra vonatkozóan. A hivek azonban nemcsak tudóst, nemcsak konzervatív gondolkodású papot, hanem szónokot is akartak és az első beszéd után nyilvánvaló lett, hogy a gyöngyösi hitközség minden kívánságának Feigl L. H. — mert ő volt a fiatal rabbi — eleget fog tenni. A kifejező hang, gyönyörű organum, magvas tartalom, a szónoki készség széles skálájú gazdag tárháza nem hagy kívánni valót. Feigl L. H. gyöngyösi főrabbivá választatott.

Azóta 30 év mult el. Egy emberöltő! És ez



Feigl L. H.

az emberöltő csak megerősítette minden téren azt a bizalmat, amit a hitközség fiatal főrabbiának megválasztásakor előlegezett.

A lelkészi pálya — közéleti pálya és a pap — közéleti faktor. Mint ilyen természetszerűen ki van téve a kritikának, amely kritika nem mindig jóakarató és nagyon gyakran célzatos. Amikor Feigl főrabbi működésének hosszú 30 évén végiggondolok, a legjellemzőbbnek és a legszebbnek azt találom, hogy vele szemben a kritika hallgat, mert 30 éves közéleti tevékenységének nem volt soha oly mozzanata, oly momentuma, amely a papi talárhoz nem lett volna a legteljesebben méltó. Papnak született, mert papként élt és papi hivatásának tiszteletteljes méltósága át- és átszötte közéleti életének minden tettét, minden világi profán — tevékenységét. Ez az oka annak a szeretetteljes tiszteletnek, amely a gyöngyösi polgárok részéről felekezeti különbség nélkül övezi. És én — bár tudom, hogy Gyöngyös zsidósága végtelen sokat köszönhet főrabbiának, különösen a forradalmakat követő szomorú emlékű időkben — ebben a tiszteletet parancsoló, a papi hivatáshoz mindenképp méltó közéleti tevékenységben látom Feigl L. H. igen nagy érdemeinek csúcspontját.

A magam részéről pedig — mint a gyöngyösi hitközség ezidőszerinti elnöke — örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy kifejezést adjak annak, hogy mi büszkéek vagyunk a főrabbinkra. Bár az ő túlzott szerénysége alig engedte meg, hogy szűkebb körünkben üljük meg a jubileumát, az őszinteségénél fogva íme kikiváncozik a zsidó hitéletet élők nyilvánossága elé!

*Dr. Vajda Ármin,
a gyöngyösi hitközség elnöke.*

MIÉRT KÜZD A REVIZIONIZMUS?

A zsidó világsajtót újabban sokat foglalkoztatja az a harc, amelyet a Jabotinsky, a zsidó légión megszervezése és a vezetése alatt álló „revizionista” csoport a mai cionista vezetőség ellen folytat. Alábbiakban Arthur Koestler telavivi publicista, aki a napokban meglátogatta szerkesztőségünket, tárgyilagos képet óhajt adni a „revizionizmus” programjának lényegesebb pontjairól.

I.

A revizionizmus *politikai* programja a következő gondolatmenetből indul ki:

Palesztinában ma körülbelül 700.000 arab és 160.000 zsidó él. A statisztika tanúsága szerint 25 év folyamán a bennszülött lakosság száma megduplázódik. Hogy tehát a zsidóság egy negyed évszázad leforgása alatt, ha nem is a többséget, de legalább a „fifti-fifti”-arányt elérje, egymillió új bevándorlót, évenként tehát legalább negyvenezer embert kell az országban elhelyezni. Ez a szám abszolút értékben nem nagy, de ha tekintetbe vesszük, hogy az Észak-amerikai Egyesült Államokban a legnagyobb bevándorlás idején sem haladta meg az évi bevándorlás az ország lakosságának másfél százalékát, míg a fentemlített évi bevándorlási szám Palesztina jelenlegi lakosságának öt százalékát tenné ki és ha tekintetbe vesszük továbbá, hogy Palesztina elhanyagolt földű, kiszípolyozott szegény ország, úgy ráeszmélünk arra, hogy olyan óriási probléma előtt állunk, melyet megoldani nemcsak hallatlanul *sulyos* feladat, de egyszerűen *lehetetlen*, matematikailag lehetetlen — az állam segítsége nélkül. A zsidóság még oly csodás erőfeszítéseket tehet, még oly hősiességek hozhat anyagilag és élő emberekben: szélmalomharccá, danaidamunkává válik minden erőlködése, ha az angol fenhatóság nem teremti meg a munkája gyümölcsöztetéséhez nélkülözhetetlen politikai és gazdasági *előfeltételeket*; ha nem adja fel passzív, helyenként ellenséges magatartását és nem válik valóban „Kolonisationsregime”-é. Hogy eme „conditio sine qua non” teljesülése nélkül minden erőlködés hiábavaló, azt bizonyítja — a palesztinai krízis.

Lelkiismeretlen kifogás azt állítani, hogy a krízis oka az 1925. évi nagy bevándorló-hullám volt, „melyet Palesztina nem bír el”. Hiszen a cionizmus célját csakis nagyszabású bevándorlás útján érheti el. A krízisért ezt a tényezőt okolni nem jelent mást, mint magát a cionizmust okolni. A revizionizmus jóval előre megjósolta a krízist, melynek törvényszerűleg be kellett következnie, *mert az angol kormány megbénította a mezőgazdasági kolonizációt*, amennyiben a mandátum egyértelmű meghatározásai elle-

nére (6. pont) *nem utalta ki a zsidó kolonizáció számára a megmunkálatlan államföldeket*, a lehetetlen agrárviszonyok ellenére, *nem fogantatott agrárreformot*, a megmunkálatlan földek elkobzása és a földkeresők rendelkezésére bocsátása értelmében; mint azt Európa 22 állama és még csak nem is szocialista kormányú állama megtette volt, anélkül, hogy bármiféle mandátum kötelezné bármiféle kolonizáció elősegítésére.

A fiatal zsidó telepítvényeket az igazságtalan és századokkal elmaradt török adószedés változatlan keménységével sújtotta. Nem gátolta meg a földáraknak spekulatív úton előidézett fantasztikus emelkedését, melynek következménye a zsidó földvásárlási intézményeknek évekre kiható eladósodása lett. A krízisnek be *kell*et következnie, mert az angol kormány megbénította a városi kolonizációt, amennyiben adó- és vámpolitikáját, valamint általános kereskedelmi, tarifa- és közlekedési politikáját a zsidó ipar és a kivitelre irányuló zsidó kereskedelem követelményeihez nem alkalmazta. És végül megbénította a Palesztina felépítésére mozgósított zsidó tőkét is, amennyiben *nem téve eleget állami kötelességeinek a közoktatás és közegészség terén*, a Cionista Szervezet és a Keren Hajeszod voltak kénytelenek eme állami kötelezettségeket magukra vállalni, ahelyett, hogy bevételeiket produktív *felépítési* feladatokra fordíthatták volna.

A revizionisták politikai követelése a kormánnyal szemben egy szóban foglalhatók össze: „*kolonizáló regimet*” („regime colonisatoire”-t) kívánunk, *amint azt a Népszövetség által jóváhagyott palesztinai mandátum előírja . . .*” Eme követeléseket névszerint felsorolni, túlhaladná e cikk keretét, de nem is szükséges. Mert ezeket a követeléseket, melyeket a revizionisták már évekkal a krízis előtt, a legrózsásabb palesztinai ál-konjunktura idejében támasztottak és melyekért annak idején az egész cionista nyilvánosság lehurrogta és kinevette őket, a krízis kitörése óta általánosan és hivatalosan is elismerik és jogosultságukat ma a cionizmusban senki kétségbe nem vonja. És ez a tény egyik főoka annak, hogy a „revizionizmus” az utóbbi időben mindenütt és elsősorban Palesztinában olyan gyors népszerűségegre tett szert.

A *politikai* ellentét a revizionisták és a cionista vezetőség között nem is a követelések tartalmában rejlik ma már, hanem eltolódott arra a kérdésre: *melyik módszer* a legcélravezetőbb a követelések valóraválásának elérésére. Míg tudniillik a hivatalos irányzat e téren is opportunistá módszernek hódol és mindig csak a pillanatnyilag könnyebben elérhetőnek biztosításáért küzdve távolabbi célok kerülésével véli a kormánnyal való harmóniát biztosítani:

a revizionizmus azt a nézetet vallja, hogy csak szisztematikus, a teljes civilizált világ közvéleményéhez forduló felderítő munkával, követeléseinknek és jogainknak logikusan összefüggő épületének állandó hangsúlyozásával: vagyis a „politikai offenzíva” megkezdésével az egész vonalon, de főképp Angliában — vagyis a Herzl-i metódus alapján érhet a cionizmus célját. Rosszhiszemű politikai rágalomnak tekintik azonban azt az állítást, hogy „a revizionisták Anglia ellenségei”. A revizionisták ellenkezőleg azt a nézetet vallják, hogy a civilizált Anglia, a Balfour deklaráció Angliája, nem azonosítható a palesztinai közigazgatás egynéhány nemtörődő vagy éppen ellenséges hangulatú hivatalnokának magatartásával. Tény az, hogy az angol közvélemény, de még a hivatalos körök is, nagyon hiányosan vannak informálva a palesztinai eseményekről, amit a revizionizmus szintén a cionista vezetőség hibájának ró föl. Angliát Palesztinával fontos érdekek fűzik össze; stratégiai és gazdasági érdekek mindenekelőtt, úgy a gyöngye egyiptomi pozíció ellensúlyozására, mint az Indiába vezető legrövidebb út biztosítására. És pénzügyi érdekek: az angol fiskus bevételi többlete a zsidó bevándorlás következtében a múlt évben meghaladta az egymillió fontot és hogy ez a jövedelem a zsidó gazdaság fejlődéséhez van kötve, arra bizonyíték az ezévi többletnek a felére csökkenése a zsidó gazdaság krízisének következtében.

Mindeme érdekek hordozója Palesztinában a zsidó jisiv. És eme egyetlen európai népréteg sorsától, mely a közel Keleten Anglia érdekeit képviseli, függ Anglia hatalmi pozíciója a számára oly fontos Palesztinában. Ez a tény adja meg követeléseink súlyát és ellenértékét a mandatárius hatalommal szemben. Ez a revizionista „politikai offenzíva”-nak főérve. Eme összefüggésben is rábukkanunk a párhuzamra a revizionisták és Herzl küzdelmei között: A revizionistákat azzal támadják, hogy követeléseik állandó hangsúlyozásával (bár eme követelések jogosultságát elismerik!) veszélyeztetik a cionizmus nehezen kivívott pozícióját. Ez a gondolatmenet azonos azzal, mely annak idején Herzlnek szemére vetette, hogy az új zsidó haza követelésével, bár elismerik e követelés évezredes jogosultságát, veszélyeztetik az európai zsidók oly nehezen kivívott pozícióját . . . Ha Herzl annak idején nem vállalta volna az „enfant terrible” ódiáját, ma sem volna sem Balfour-deklaráció, sem a zsidó Palesztina kezdete.

II.

A revizionizmus gazdasági programjának főpontjait csak jelszavakban ismertethetjük:

Az 1925. évi külkereskedelmi mérleg 6 millió font passzívumot mutatott. Mivel az impor-



Tel Aviv nyári királynője, Rivka Selus előkelő szefárdcsalád leánya a legutóbbi szépségversenyen 12.000 szavazatot kapott

tált áruk 60 százaléka Palesztinában elő nem állítható, úgyhogy a jövőben sem számíthatunk behozatalunk lényeges csökkenésére, a zsidó tőke állandó kivándorlására csak egy egyensúlyunk van: gazdaságunk fősúlyát az *exportra* fektetni. Elsősorban természetesen a diaszpóra zsidóságában kell a palesztinai termelés számára piacot találnunk, mert ez propagandával a legkönnyebben érhető el és mert így a gazdasági céllal párhuzamosan nemzeti célt is szolgálunk. (Gondoljunk csak a palesztinai borokra, csupáncsak ünnepi célokra, eszrog, lulav, narancs, cigaretta, Becalél iparművészeti tárgyak, pászka, legalább a széderre, csokoládé, édességek, déligyümölcsök, februári karfiol stb.) Minden számottevő zsidó jisivval ellátott országban exportlerakatok létesítendőek; a főjelszó a „toce-reth haarec legolá!”

A felépítési munka finanszírozására az eddigi szubvenció-politika helyébe a *hitelintézetek* rendszerének kell lépnie, mely a jisiv gazdasági fejlődésének egyes ágait bankszerű vagyis gazdaságos alapokra fekteti az eddigi „chaluka-módszer” helyett. Mindeme hitelintézetek a „Jewish Colonial Trustben” lesznek összpontosítva. A Jewish Colonial Trust tőkéjének kétmillió fontra emelése céljából nagy-

szabású részvényeladási akció indítandó. A Cionista Szervezetnek kötelessége, hogy apparátusát főképpen eme fináncpropaganda szolgálataiba állítsa, mely minden alapgyűjtésnél nagyobb sikerrel kecsegtet, mert *reális ellenértéket — részvényt —* szolgáltat ki. Karöltve eme munkával kell járnia a diaszporai zsidó tőke mozgósításának, különösen a zsidó *biztosított tőkét* kell „mündelsicher“ befektetések formájában Palesztinába vonni. A cionista pénzügyi politika eme *racionalizálásának* előfeltétele azonban az egyes gazdasági ágak *rentábilissá tétele*. Ez mindenekelőtt a palesztinai mezőgazdaságra áll. Mezőgazdasági kolonizációnk Palesztinában *eleddig az extenzív gabonakultúra, önellátás, önfentartás és önmunka jegyében állott*. Ez a rendszer, mely szocialista dogmákból és nem Palesztina földrajzi és gazdasági specifikus adottságaiból, vagyis nem a *realitásból* indul ki, mesterséges módon egy kisszámú csoport részére lehetővé tette idealista álmainak kiélését, a cionista eszme, a tömegkolonizáció szempontjából azonban teljesen elégtelennek bizonyult. Palesztina éghajlata, a zsidó munka drága volta a kisigényű és primitív arabokéhoz viszonyítva, a gabonatermelés versenyképtelensége a külföldi, különösen amerikai konkurenciával szemben, Palesztina ráutaltsága az exportra, a kereskedelmi mérleg javítására és végül a palesztinai föld drágasága, a megmunkálható terület szűk terjedelme: mindeme tényezők, melyek az extenzív gabonakultúrát megnehezítik és tömegkolonizáció szempontjából lehetetlenné teszik, az *intenzív* kerti kultúrára kényszerítik a palesztinai mezőgazdaságot. Ennél a rendszernél az eddigi tíz hold helyett családonként csak 1—5 holdnyi földre van szükség és amellet magasértékű export-termékeinél (főképpen korai főzelékek, Egyiptom mintájára) a munkabér nem jut kifejezésre számottevő mértékben. Ennek alapján egy család letelepítése saját földjén 650 fontba kerül csupán az extenzív kolonizációnál szükséges 1500 fonttal szemben. A mezőgazdaság reformja az intenzív kultúra irányában a *Soskin*-féle terv alapján (Soskin a legkiválóbb zsidó szaktudósok egyike, ki már a Herzl-féle El-Arish-expedíción is részt vett) egyike a revizionista gazdasági program legfontosabb pontjainak, tehát egyúttal a cionizmus és a krízis legégetőbb problémáinak egyike.

*

És végül néhány szót a hirhedt légio-problémáról. Mióta a Palesztina elfoglalásában részt vett zsidó légio leszereltetett, Jabotinsky és a revizionisták fáradhatatlanul követelték helyreállítását; nyugodtan magukra véve ezzel a „militarizmus“, „sovinizmus“, „ökölpolitika“ és hasonló jelzők ódiumát. Addig tartott a megbotránkozás és a „nem akarunk zsidó katonát“

hangoztatása, míg végül bekövetkezett a palesztinai véderőnek az a bizonyos reformja, mely a zsidókat teljesen kiszorította a palesztinai katonaságból. Erre aztán nem volt se vége, se hossza a felháborodásnak az egész cionista világban; és végül is a „váád haleumi“, a palesztinai zsidóság nemzeti tanácsa, maga követelte a légio helyreállítását — amikor már késő volt. Ezzel aztán a probléma elvileg el is lenne intézve. De a vitatkozásnak, a gúnynak az a tömege, mellyel a revizionizmust illették a légio kérdésében, míg maga Palesztina egyhangulag igazat nem adott nekik, egyre talán jó volt mégis: hogy ráeszméljunk végre arra, hogy nem elvont szempontokkal, világmegváltási álmokkal, dogmákkal, oportunizmussal és a légüres térben lefolytatott vitákkal fogjuk Palesztinát fölépíteni, hanem csakis egy olyan szintézis alapján, mely mindég összhangban marad azzal az akkorddal, melyet az *Eszme és a Realitás összeesendülése ad*.

Telaviv, 1927.

Arthur Koestler.

Bialik: Szombati ének

*A fákon rezg a Nap alkonyi fénye,
Jertek a Szombat, a Királynő elébe!
A szent, az áldott, már jön, közeleg —
Vele angyalhad, sugárzó béke-sereg . . .
Jövel, jövel, Királynő!
Jövel, jövel, Királynő!
Béke reátok, béke-angyalok!*

*Szombat elé szállt örömünk imája —
Dalos szivünk otthon tárt kapu várja . . .
Benn gyertya világít, terítve asztalok,
És szerte a ház úgy fénylik, úgy ragyog!
Oh, áldott Béke-szombat!
Oh, áldott Béke-szombat!
Béke köszöntsön, béke-angyalok!*

*Maradj, oh Tiszta! — egy éj, egy nap csupán
Világíts nekünk, — eltűnsz azután!
S mi hódolunk néked dallal, imával,
Ünneplő ruhában — három lakomával . . .
Édes pihenővel,
Áldott pihenővel —
Aldjatok békével, béke-angyalok!*

*A fákon rezg a Nap alkonyi fénye —
Jertek, — dalunk a Királynőt kísérje!
Vonulj békével, te áldott, te tiszta . . .
Oh, hat napig várunk sóvárogva vissza.
Jövendő szombatra . . .
Jövendő szombatra!
Béke kísérjen, béke-angyalok!*

Héberből fordította: Patai Éva.



Christoffil Plantin, a biblia-nyomtató
Rubens festménye (1520)



Dr. Sabbe (Antwerpen)



Jan Moretus, a biblia-nyomtató (1543–1610)
Die ersten holländischen Bibeldrucker

STERNBERGER MARCEL: ANTWERPENI LEVÉL

Az antwerpeni Plantin-Moretus muzeum bibliái. — Dr. Maurits Sabbe conservator az anversi zsidók történetéről.



Plantin-Moretus muzeum egy csodálatosan szép termében van Dr. Maurits Sabbe „professor aan der Vrije Hoogshol te Brussel” dolgozószobája. A falakon Rubens festette portrék, köröskörül hatalmas könyvespolcok telisteli kincses könyvekkel, a németalföldi könyvnyomtatóművészet legszebb példányaival 1563 óta. Itt vannak a keresztények által kiadott első nyomtatott héber bibliák, remekbe szedett polygloták, amelyek Barbariá-ba, Északafrikába is eljutottak a humanista ágensek jóvoltából.

Cornelius Van Bomberghen Velencéből 1562 telén Anversbe költözött és magával hozta fába, rézbe metszett betűmintáit, megalakította Plantinnal az első bibliakiadó társulatot és 1566-ban három formátumban megjelent az első nyomtatott héber biblia a Németalföldön. A renaissance humanistái nagy örömmel fogadták Bomberghenék munkáját és nemsokára, 1573. év tavaszán megjelent a legnagyobb mű, amit a Plantin könyvnyomtató intézet nyomott, a „nagy” polyglota biblia, héber, chaldeus, görög és latin nyelveken, nyolc kötetben. Nyomása négy esztendeig tartott és II. Fülöp királyi oklevéllel biztosította a mű támogatását. Erre bizonyára Arias Montanus gyóntató atya bírta rá, aki egész életét az ó-testamentum tanulmányozásának szentelte és korának egyik legkivá-

lóbb hebraistája volt. A genti püspök, Levinus Torentius, igen éles epistolákban támadta meg ezért, mondván: „az ó-testamentum tanításait többre becsüli az evangéliumnál”. A polyglota VI. kötetében Raphelengius „Thesaurus der hebräischen Sprache” címmel héber grammatikát is írt. A nyolcadik kötetben nagyobb tanulmány szól Arias Montanus tollából a régi héber lakodalmas szokásokról, zene, építészet, érmészet, hadviselés, áldozás, papság, templomi kegyeszeretek és ruhákról „Antiquitatum Judaicarum” címmel.

Plantin utóda Jean Moretus volt, akinek családja 1876-ig a könyvnyomtató művészetet híven ápolta és e két családnak az érdeme, hogy a németalföldi bibliophilia összes termékei 1563 óta napjainkig a legszebben megőriztettek.

A Plantin-Moretus muzeum vezetője, Maurits Sabbe dr., az antwerpeni zsidók történetéről beszél:

— A németalföldi zsidók története merő tragédia és végnélküli kegyetlenségek hosszú sora. Már 1121-ben flandria jámbor grófja, a jó Károly szigorú rendszabályokat hozott a zsidók ellen és kiűzte őket országából. 1349-ben Brüsszelben nem kevesebb, mint 500 zsidót öltek meg, közöttük a herceg kincstartóját. Ugyancsak ebben az évben rettenetes mészárlást vittek véghez Löwen városában.

— Természetesen a zsidógyűlölet a németalföldi népköltészetben is sok visszhangra talált.



Az antwerpi biblia címlapja
 Illusztrációval: Jesajás proféciaja az örök békéről

Az egyházi és világi költészetben igen sok helyen találkozunk a zsidókkal. Ebből az időből való a *Theophilus legenda* is.

Theophilus püspök nincs megelégedve sem önmagával, sem az Istennel. Sok tétovázás után elhatározza, hogy fölkeresi az ördögöt és eladja neki lelkét. Ennek keresztülvitelére elmegy a zsidóhoz. A zsidó, ki természetesen jó cimboraságban van az ördöggel, örömmel áll a püspök szolgálatára. Erintkezésbe lép Luciferrel, aki néhány meghitt kobold kíséretében meg is jelenik. Theophilusszal egy contractust írat alá, mely szerint eladja lelkét a pokolnak — melynek ellenében korlátlanul rendelkezhetik Lucifer birodalmában. Eddig a történet. Eklatáns bizonyosság a középkor mentalitására, mely a zsidóban ördöggel cimboráló emberfajtát lát, aki lélekkufárság és hasonló gonoszságokra kapható.

A „*Miracle der St. Gudulla Kirche*” legendában olvassuk, hogy brüsszeli zsidók titkos társaságot alkottak, melynek célja, hogy egy szent ostyát hatalmukba kerítsenek. Állítólag egy éjjelen törökkel és egyéb szúró szerszámokkal betörték a katedrálisba és a szent ostyákat össze-vissza szúrva, eltávoztak. Ájtatos hívők a rákövetkező reggelen így találtak rájuk — és minden szúrás helyén vér serkedt ki. Ezért sok

zsidót megöltek, megkínóztak és máglyán elégették. Az áldozatok mártíriumáról megrázó részletességgel számol be Goris könyve: „*Le Colonies marchandes méridionales à Anvers de 1488 à 1567.*” Mint hagyták magukat máglyára kötni, miközben vallási éneket énekeltek és amikor súlyos sebeket martak a lángok az áldozatok testébe, utolsó sikolyuk a „Sema”-ba fult. Így halt meg 300 zsidó nő és férfi együttvéve anno 1370.

A reformáció idejében igen fontos szerepet játszottak Marcus Perez és Taxeria de Sappaio családok Anvers kereskedelmi életében. A Marcus család vagyona vetekedett a Fuggerek gazdagságával és jókora időn át Antwerpen virágzása alatt, kezükben tartották a pénzpiacot. Marcus Perez később marránus lett.

A 17., 18., 19. században Antwerpenben kevés zsidóval találkozunk. Sokan kitérték és sokan teljesen asszimilálódtak. A mai anversi zsidóság 90 százaléka a 70-es évek óta vándorolt be és főképpen gyémánttal és textilárúval kereskedtek.

A mai zsidó ifjúság szorgalmasan látogatja a szabadegyetem előadásait és ott látjuk őket az irodalom művelői és a tudományok kutatói között. A régi zsidó örökség, a sokat hangoztatott antiszemitizmus Belgiumban ismeretlen fogalom. Az új Belgium független és szabad polgárokat nevel és az új zsidó generáció őseik elnyomatásából mit sem fog érezni. A zsidók kereskedői szellemükkel fölvirágoztatták a gyémántkereskedelmet, mely jelentős bevételt biztosít az államnak. Zenei, művészeti és társadalomtudományi előadások és akciók élén is mindenütt találkozunk velük; ugyancsak jelentős részt vesznek emberbaráti intézményeink felkarolásában. felekezeti különbségre való tekintet nélkül. Az anversi zsidóság a király előtt is kedves. *Őfelsége, nem is olyan régen egymillió frankot adományozott új zsinagógájuk fölépítésére.*

A zsidó intellektuellek között nem egy személyes jó barátom van, többek között a gyémántbörze elnöke, Sam. Tolkowsky, ki nagy filológus.

Ezeket mondotta Maurits Sabbe professzor, a szabadkőműves páholy vezére az anversi zsidókról. Előtte sok, sűrű rovással teleírt papiros. Most a németalföldi könyvnyomtató művészet történetét írja egy nagy londoni kiadó cég részére. Mellette egy új könyve, tanulmány a könyvek életéből. „*La vie des livres à Anvers aux XVIe., XVIIe et XVIIIe. Siècles.*” Tudományos munkáin kívül sok regényt is írt. Kérdemre elmondja, hogy összes munkája közül a legjobban a „*Pastorken van Schardycke*” című kis regényét szereti. Most jelenik meg francia nyelven „*Le petit Curé de Schardycke*” címmel a „*Renaissance du Livre*” kiadásában.

CHOLNOKY LÁSZLÓ: LOVAGIAS ÜGY — VÉR NÉLKÜL



Harmincöt éve annak, amit itt elmondunk, a történet szereplői talán már el is porladtak a veszprémi temetőben, egészen más emberek élnek azóta, más a levegő is, de talán éppen ezért jó néha az emlékekhez menekülni. Veszprémtől nem messze fekszik két nagyközség: Tótvázsony és Nagyvázsony. Az elsőben Freystädtler volt a földesúr, a ma is élő, közismert szép lovag édesapja, az utóbbiban pedig Todesco, az egész vármegye egyik legbefolyásosabb és egyben legkülönösebb embere. Zsidó volt ő is, mint Freystädtler, csak hogy amíg ezzel szemben a megyei dzsentrí még meglehetősen elzárkózott, Todesco tágas, cserepes, régi nemesi udvarháza ki nem fogyott a vendégekből a főispántól és a szomszédos dzsentrí-birtokosoktól lefelé. Különösen abban az időben, amikor közeledtek a — választások. Ez úgy félig-meddig gúnyosan hangzik, pedig csak természetes, mert Todesco, szinte a szó legszorosabb értelmében a zsebében tartotta egész Nagyvázsonyt, úgyhogy talán már informálnia sem kellett híveit, csak kitűzte kalapja mellé a piros tollat és másnap már minden nagyvázsonyi szavazópolgár tudta magáról, hogy meggyőződéses kormánypárti.

Akkoriban a választásnál a vörös toll volt a kormánypárt jelvénye, míg az ellenzékiek zöld tollat viseltek.

Todescot azért mondtuk rendkívüli embernek, mert a maga elhízott, vastagajkú, koromfekete mivoltában két teljesen különálló egyéniséget testesített meg, ami pedig még ma is igen sokat jelent. Ma is, amikor a lelki élet sokoldalúsága talán még a technika csodaszerű megnyilatkozásait is túlszárnyalja. — Todesco volt a legkitűnőbb gazda, a legpazarabb házigazda és a legkönnyelműbb bohém. Hogy ezt a hármas mivoltát mikor volt ideje és főként kedve összehangolni? ennek a titkát elvitte magával.

1889 tavaszán megint nagy céció volt a nagyvázsonyi kúrián, ezuttal nem a képviselőválasztások, hanem a lefűjt hadgyakorlatok alkalmából.

A részletek nem fontosak; hogy ki vett részt az ünnepi vacsorán, az is teljesen mindegy ma már, — a vendégek közül csak egy jelentős ezuttal: Erich von Fladnitzburg k. u. k. Stabsarzt, — szóval törzsorvos

az osztrák-magyar közös hadseregben. Hogy kik voltak ezek a régi k. u. k. ezredorvosok, törzs- és főtörzsorvosok? — azt a régebbiek úgyis nagyon jól tudják, a fiatalabbak viszont képtelenek lennének megérteni. Ilyen tökfílkókat a mai társadalomba még elképzelve sem lehet többé beleilleszteni; a kombattans tisztek titokban lenézték őket, a polgárság csak a katonaállítások, a sorozások idején vette őket komolyan, egészen érthető hát, ha mindezekkel szemben sajátmagukban kerestek megbékülést. Ez pedig úgy történt, hogy a megfelelő keretben mindegyikük legalább is tábornoknak érezte magát, kombinálva az orvostudományok fenomenéjével. De ha a józan megfontolás úgy hozta magával, hirtelen le is tudták szerelni magukról ezt a két súlyos méltóságot. Osztrák, cseh, morva volt valamennyi: hős, amikor ez nem jár veszedelemmel, de nyomban azután megértő és engesztelékeny, ha ez kiadósnak mutatkozik.

A házigazda kitűnő hangulatban volt és mivel a társaságban voltak fővárosiak is, fekete után a vidéki gazdaéletből mesélt el mulatságos apróságokat. Többi között felemlítette, hogy van az uradalmában egy szamár, amelyiket a béresek vízhordásra tanítottak be és amelyik olyan okos, hogy a szájával meghúzza a csengő zsinórját, ha az ajtót tévedésből becsukják előtte. A szamár két oldalára, még otthon, felszereltek két puttonyt, amivel az engedelmes, okos állat kiballagott a Séd-folyóhoz, ahol a béresgyerekek, vagy mosónők megtöltötték a két edényt vízzel, mire a szamár megindult hazafelé. Az utat egy helyen sűrűn-rácsosított ajtó zárta el, hogy az aprójóság



Noé bárkája. Az antwerpeni biblia egyik metszele — Ein Blatt aus der Antwerpener Bibel.

el ne széledhessen, erre az ajtóra volt felszerelve a zsinóros csengő, aminek a hangja behallatszott az udvarra. Ennek a csengőnek a zsinórját húzta meg a fogával a számár, ami igazán nem is volt valami csodálatos tünemény.

Ahhoz azonban, úgy látszik, mégis eléggé csodálatos és titokzatos volt, hogy Erich von Fladnitzburg megérthette volna. Mert amikor a házigazda befejezte a történetét, a törzsorvos, nagyot húzva a badacsonyival telt pohárból, fölényesen, részint a tábornokok kizárólagosságával, részint a tudósok megdönthetetlen erejű megnyilatkozásával azt mondta:

— Nevetségességet képez!

Jól beszélt magyarul, mint ők általában.

Todesco ránézett és nagy, fekete szeméből ezer ördög mosolygott elő. Nem felelt semmit, csak intett a hajdunak, hogy a törzsorvos poharát töltsse tele újra, azután másról kezdett beszélni. Régi, budapesti diákcsinyjeiről számolt be, mert ügyvéd akart lenni, de megszökött és visszatért a jószagú dunántúli rögökhöz.

— Jobb itthon! — mondta legyintve. — De miért nem isztok, urak?

Boár Jenő, letenyei intéző, a népies egyszerűség és velős igazságok embere tömören azt mondta:

— Mer' nincs bor!

A házigazda meglepetten körülnézett, a hajdut kereste, majd amikor nem látta sehol, idegesen pattantott az ujjával.

— Ezek a bitang naplopók most maguk isznak!

Fel akart emelkedni ültéből, hogy gyűrűs újjával megcsendítse az asztal közepén álló régimódi, pompás ezüstcsengőt, de nem érte el. Megint körülnézett, aztán odaszólt a csengőhöz legközelebb ülő törzsorvosnak:

— Lieber Erich, sei so gut . . . üsd meg azt a csengőt!

Erich von Fladnitzburg meghökkent.

Súlyos dilemma: a tábornoknak civil nem parancsolhat. Viszont bor csakugyan kell.

Az észok győzött. A törzsorvos megütögette késével a csengőt, mintha a lipcsei csatára harangozott volna be közvetlenül Károly főherceg megbízásából.

Amikor a hullámos ezüsthangocskák elnémultak, a házigazda csendesen, nyugodtan, egészen egyszerűen azt kérdezte a törzsorvostól:

— De most már elhiszed, úgy-e, hogy a számár is tud csengetni?

A vendégek nevetni kezdtek, hanem a törzsorvos felugrott és vérbenforgó szemekkel kezdte kutatni a kardját. De ugyanakkor belépett két hajdu is a borosüvegek légijával. Nehéz perc volt, de Fladnitzburg most is a jobbat választotta. Visszaült a helyére és mosolyogva azt mondta Todesconak:

— Most az egyszer elnézek eztet neked, de többször ne csöngettess velem, azt mondom!

A többiek most még jobban nevettek, de a törzsorvos már nem törődött semmivel. Felkapta a poharát, fenéig kihajtotta, azután mindjárt tele is töltötte újra. Ami biztos, az biztos.

Todesco nyugodtan illesztette bele szivarját a szópókába és kedvtelve nézegette a kövér trabukkót. Az arcán nyoma sem volt annak a kellemetlen, diadalmaskodó, fölényes mosolygásnak, ami úgy el szokta rontani az ilyen sikerült csattanókat. Akkor talán már azon gondolkozott, hogy holnap a fővárosba kell utaznia a repce dolgában. Mert maga intézett mindent. Még a meghalást is maga intézte: egy májusi estén fejbeltette magát. Hogy miért, azt sohasem tudta meg senki.

Sándor Berta:

ZSOLTAR.

*Uram, te vagy a Tükör,
melynek fényében féhéren remeg minden lélek,
mikor elindul az Ürből.*

*Uram, sokan nem látnak Téged,
míg itt vannak a földön.*

*S mire újra Szined elé érhetnek:
sokáig, fáradtan kell keringniök,
hogy a fényes Tükörben
újból féhéren remegjenek.*



*Az egyiptomi sáska-csapás.
Az antwerpeni biblia egyik metszete*

ÁRON IZSÁK ÚTJA A FALUSI BOLTTÓL A SVÉD UDVARIG

— Aron Izsák, az első svéd zsidó Önéletrajzából. —

Áron és a molnárlegény.

Áron Izsák egy Berlin mellett fekvő faluban, Trauenbrizenben született 1730-ban. Önéletrajzát 1801-ben 71 éves korában kezdi írni és 1804-ben fejezi be.

Az első emlék, mely zsenge gyermekkorából az öreg önéletrajzíró lelki szemei elé rajzolódik, szomorú és fájdalmas. Apját gyötrő betegsége már évek óta ágyba kényszeríti, míg anyját a gondok özönével terheli meg tíz apró gyermeke. Az egykor jómódú boltos családba beköltözködik a szegénység és a nyomor. E szomorú években csak a hit, az Istenbe vetett bizalom nyújt vigaszt a szerencsétlen családnak. A gyermek Áron szívében is gyökeret ver ez a mély vallásosság, melyhez még pályája zenitjén, a svéd királyi udvarban is rendíthetetlenül ragaszkodik.

Apja halála után a gyermek Áron kénytelen kenyérkereset után látni. Vásárokra jár, házalni megy a környéken fekvő falvakba és nagyon sokat küzdök és szenved. Szabad idejében nagy ambícióval rajzol és fest, művészi dicsőségről álmadozik. De nincs alkalma magát e téren kiképeztetni, a sors egészen más pályára tereli az életét. Megfigyeli, hogy a szomszéd bádogos hogyan vés betűket az önlemezbe és maga is megpróbálkozik vele. Rövid idő alatt meglehetősen nagy ügyességre tesz szert és már mások számára is készít munkát. Ez időben a faluba vetődik egy Fladir Salamon nemű fiatal pecsétvésnök. Tőle megtanulja a pecsétvésést, majd potom áron megvásárolja egy pecsétvésnök özvegyénél az ócska, félig elrozsdásodott vésőszerszámokat és szorgalmasan munkához fog. Ezen évekből egy nagyon humoros esetre emlékszik vissza az öreg Áron. Trauenbrizenben, a vásáron egy réz pecsétnyomót rendelt meg nála egy fiatal molnárlegény. Úgy kívánta, hogy egy szélmalom legyen rajta kivésve, lépcsőkkel, melyeken egy fiú megy fölfelé gabonával telt zsákkal a hátán. Áron elvállalta a munkát. A szélmalom nyitott ajtóval és lépcsőkkel nem volt nehéz dolog, hamar elkészült vele. De annál nehezebb munka lett volna a zsákot hordó fiút kivésni, az idő is nagyon rövid volt már, így hát hozzá sem fogott. Nemsokára jön a legény a pecsétnyomóért, csodálkozva nézi a szép munkát, majd hirtelen eszébe jut, hogy ő ezt hogyan kívánta és megkérdezi: „Hát a fiú a zsákkal hol van?” Áron úgy véli, hogy legjobb lesz tréfával elütni a dolgot: „Ép az imént ment be a malomba”, mondja mosolyogva. De az ostoba legény ezt egész komolyan elhitte és elkezdett sopánkodni: „Ejnye, no, be kár, hogy nem jöttem korábban!”

Áron megnősül.

Mikor Áron ifjúvá serdül, roppant kicsinek találja a falusi környezetet. Tapasztalni, tanulni akar a nagy világban és Londonba készül, de mikor megtudja, hogy egész Mecklenburgban nincsen vésnök, munka pedig meglehetősen sok akad, lemond angliai útjáról és letelepedik egy Bjuzow nevű városban.

Néhányheti ittléte után meglátja a rabbi szép és kedves leányát és elhatározza, hogy feleségül kéri. „Ugy véltem — írja önéletrajzában — hogyha feleségül kapom e leányt, az szebb utazás lesz, mint az angliai.” Megismerkedik a leány szüleivel és bátyjával, akik nagyon szívesen látják körükben a rendkívül okos és életrevaló ifjút. Áron eleinte, főképpen fiatal-

זה

הספר כתבתי לדור אחרי לכוני בני
עמי כי לא אבד זכרי לנצח שאני
אחר בן כהר יצחק איצק ז"ל מיסד
מדינת שוודיה כי לפני לאחיה יהודה
אחד בעל קימים בכל מדינת שוודיה
מעולם שד שאני באתי לכאן ומצא
חבצני אחינט המלך החסיד הגדול
טסטאף השלישי ירום יהודה ויתנשי
ש למעלה וגם בכל שריו ועבדו מצא
מן כאשר עינכם תחזנה משרים ובא
לצד נואל אמר

Aron Izsák Önéletrajzának címlapja.

Fordítása:

„Ezt a könyvet irtam a késői nemzedékeknek, hogy ne vesszen el emlékem örökre, hogy én Aron, Izsák-Icik fia, alapítottam Svédországot (t. i. a svédországi zsidó telepet), mert előttem nem volt egyetlen zsidó sem engedélyezett egész Svédországban soha, míg eljöttem én ide és kegyet találtam urunk, a nagy jámbor III. Gusztáv király szemeiben, emelkedjék fénye minél magasabbra és valamennyi tanácsosai és szolgálai szemében is kegyet találtam, amint ezt szemeitek itt helyesen látni fogják és jöjjön el Cionnak megváltója, ámen.“

sága miatt, nem mer a kéréssel előállni. Végül azonban összeszedi bátorságát és megkérdezi a leány bátyját, egy körülbelül magával egykorú ifjút, hogy akar-e sógora lenni. De a fiú félreérti a kérdést és azt válaszolja: „Nincs még szándékomban megnősülni, még nagyon fiatal vagyok”. „Maga nem ért engem, hát nyíltan meg kell mondanom, a hugát szeretném feleségül venni”, mondja erősen elpirulva Áron. „Kedves barátom, ez nem tőlem függ, ez a szüleim dolga”, válaszolja az ifjú és bátorságot igyekszik önteni Áronba, hogy a szülőkhöz menjen megkérni a leány kezét. Mikor pedig látja, hogy Áron erősen tétovázik, mosolyogva mondja neki: „Maga feleséget akar és annyi bátorsága sincs, hogy megkérje a kezét?” Erre Áron mégis összeszedi magát és félve, habozva beszél a leány atyjával. Nemsokára megtartják az esküvőt. Mindössze csak husz éves ekkor. Anyagi viszonyaik kezdetben eléggé szűkösek, de mégis megelégedetten és boldogan él ifjú feleségével.

Nemsokára kitör a *hétéves háború*. Poroszok, majd a következő évben svédek jönnek Bjuzowba. Áron sok munkát kap tőlük, pecsétnyomókat készít és címereket vés a fegyverekbe. Majd üzletbe fog és szappant, fésűt, kefét, tükröt és más effélét ad el a katonáknak. Mindez nagyon szép jövedelmet hajt és Áron lassan egész kis vagyona tesz szert. Házat és kertet is vásárol. A vésőszerszámokat egyelőre teljesen félre teszi és üzleteit a háború után is folytatja, miközben vagyona is, tekintélye is egyre növekedik a városban. Sok jótékonytságot gyakorol. Egy vándor talmudista egyetemi hallgatót a házába fogad, el látja minden jóval, reáadja saját ruháját és mindennap elkíséri az előadásokra. Az egyetem rektora nem győzi eléggé bámulni a fiatal talmudista világi tudását és műveltségét és az Áron Izsák jóságát.

A befagyott kecskevásár.

A hétéves háború után már csak rövid ideig ragyog Áronra a szerencse csillaga. Azután ki-méletlenül üldözni kezdi a balsors. Üzletei balul ütnek ki, adóssai sorra megcsalják s vidékre küldött alkalmazottai megszöknek az árujával. Felesége és gyermekei hónapokon át betegeskednek és ez szintén felemészti vagyona jókora részét. Nemsokára egy Dávid nevű jóismerőse, akinek üzletére szintén rossz idők jártak, ajánlatot tett Áronnak egy nagyszabású közös vállalkozásra. Bjuzowban és környékén ezidőben nagyon kelendők voltak a kecskék, nyolc, tiz tallért is adtak darabjukért. Dávid tehát azt ajánlotta, hogy utazzanak ketten a lengyel határra, ott a parasztnak nagyon sok kecskéjük van, úgyhogy pottom áron lehet náluk beszerezni néhány száz darabot. Mecklenburgban majd eladják és így jókora nyereségre tesznek szert. Ezer tallér

lesz szükség, melynek felét Áron, felét pedig Dávid adja. Áron beleegyezett.

A megbeszélés után tiz nap múlva már a lengyel határon voltak. Hétszáz darab kecskét vásárolnak össze, legnagyobbbrészt egy tallérért darabját. Azután nyolc hajtsárt fogadnak és nagy nyereség reményében vígan indulnak hazafelé. De csak nagyon lassan haladhatnak, legjobb esetben is csak két mérföldnyi utat tesznek meg naponta. Az idő ekkor már késő ősze jár, úgyhogy a negyedik napon nagy havazás éri őket útközben. Takarmány hiányában azonban kénytelenek a csunya, fagyos időben tovább haladni. A kecskéket ez az út nagyon megviseli és néhány nap múlva tömegesen kezdenek elhullani. Naponta tizenöt-husz darab pusztul el belőlük, de az utat mindazonáltal most is kénytelenek tovább folytatni. Mikor Friedlandba érkeznek, már csak kétszázötven kecskéjük van. Itt eladnak harmincat harmadfél tallérért darabját, de a kecskék másnap elpusztulnak a vevők-nél. Emiatt azután nagyon sok kellemetlenségük támad és sietve távozniok kell Friedlandból. Útközben még egyre pusztulnak a kecskék, néhányat pedig eladnak, úgyhogy mire Sterlitzbe érkeznek, csak hatvan kecskéjük marad. Itt egy molnár, aki két kecskét vásárolt tőlük, azt tanácsolja nekik, hogy ne hajtsák már tovább a kecskéket, mert ezek is okvetlenül elpusztulnak az uton. Hagyják nála néhány hétig, neki elegendő takarmánya van és egy csekély összegért teljesen rendbe fogja hozni őket. Négy hét telt el és nem maradt se pénz, se kecske.

Utban Stockholm felé.

E szorongatott helyzetben eszébe jut Áronnak, hogy a hétéves háború idején svéd tisztek, akiknek címereket vésett, azt tanácsolták neki, hogy igyekezzenek kijutni Svédországba. Ott nincs az egész országban vésnök, így hát okvetlenül nagyon szép jövedelme lesz. Áron eladja ezüst tárgyait. Először Stralsundba utazik. Itt a kormány és a legelőkelőbb körök elhalmozzák munkával és ellátják a svéd királynak szóló legmelegebb ajánló írásokkal. Közben családja és rokonsága mindent elkövetnek, hogy az utazást meggátolják. Bátyja, Ábrahám, egy roppant keményhangú levelet küld neki. „Sok nagy ostobaságot követtél már el életedben, de a legnagyobb az lenne, ha abba az országba utaznál, *ahová zsidó még soha be nem tehetette a lábát.*”

Felesége pedig elküldi hozzá legnagyobb leányát, aki rimánkodik apjának, hogy ne utazzék el és zokogva mondja: „Kedves apa, ha elutazol, nem látsz engem többé élve!” (Szegény leány akaratlanul is igazat mondott. Áron valóban nem látta többé, mert mialatt ő még egyedül volt Svédországban, a leány otthon meghalt.)

Áron azonban tervében megingathatatlan marad. Hiába igyekeznek őt a stralsundi zsidók

is lebeszélni utjáról. Miután nagynehezen megnyugtatta haza küldte a leányát, néhány nap múlva hajóra száll.

Istadban lép először svéd földre. Néhány hetet tölt ott, majd Malmöbe megy. Itt egy kis meglepetés éri. Az utcán megállítja egy ember és hangos *Solem Alechemmel* üdvözlí. A csodálkozó Áronnak elmondja, hogy négy évvel ezelőtt Bjuzowban járt, mint jesiva-bócher és bement Áronhoz, hogy támogatást kérjen tőle. De senki sem volt a házban. Egyszerre csak meglátott néhány pár fekete, selyem harisnyát és mivel nagy szüksége volt pénzre, zsebvágta őket. Később aztán Svédországba ment, *kikeresztelkedett* és megnősült. Most jóvá akarja tenni azt az ifjúkori ballépését. E perctől fogva Áron jó ideig nem tud tőle szabadulni. Mindig mellette van, követi Krisztiániába, majd onnan Stockholmba és mint teljesen züllött, mindig részeges ember nagyon sok kellemetlenséget okoz neki.

Aron a stockholmi magisztrátus előtt.

Stockholmba 1774 júliusában érkezik Áron. Jelentkezik a helytartónál és átnyújtja neki utlevelét, valamint nagyszámú ajánló írásait. A helytartó nagyon jóindulatú vele szemben és megígéri *letelepedési kérvényének* kedvező elintézését. De az ügy nagyon hosszadalmassá válik. Csak néhány hónap múlva kapja kézhez a visszautasító választ, amelyet maga a helytartó is aláírt. Áron szinte kétségbeesetten siet a helytartóhoz, aki azt mondja neki, hogy e visszautasító határozatot bármennyire ellenére volt is, kénytelen volt aláírni. Azonban reméli, hogy ha Áron felebbez, az ügy kedvezően fog elintéződni. Áron megfogadja e tanácsot. A kérvény azután egyik hivatalos fórumtól a másikhoz kerül, de mindenünnen visszautasító válasz érkezik, ugyan csak a helytartó aláírásával. Áron nagyon türelmetlenkedik, sőt már hazautazásra is gondol. Közben sokat dolgozik és ügyes munkájával több mérvadó előkelőségnek nyeri meg a jóakarátát.

A barátságos helytartó végül azt tanácsolja neki, hogy intézze most egyenesen III. Gusztáv királyhoz a kérvényét. Áron valóban így tesz és ez végre sikerrel is jár. 1775 szeptemberében megkapja a letelepedési engedélyt maga és családja számára, úgyszintén testvére Márkus és régi német társa, Ábrahám Pach (פתח חותם kezdőbetűi a פתח חותם pecsétvésnök szavaknak) valamint családjaik részére is.

Először megbotozni, aztán megkeresztelni . . .

Amint Áron a letelepedési engedélyt megkapta, azonnal elhozatta feleségét és három gyermekét. Két leánya időközben meghalt. Testvére Márkus és Ábrahám Pach is eljönnek. Mikor pedig híre megy a dolognak a német zsidók

között, egymásután jönnek az új telepesek. Áron fáradhatatlanul lótfut az érdekükben, igyekszik számukra is letelepedési engedélyt szerezni. Buzgó, önzetlen fáradozását siker koronázza. Rövid idő alatt annyira megnövekszik a stockholmi zsidók száma, hogy már templomot építenek és rabbit is felfogadnak.

Mindezen dolgokban leginkább a helytartó támogatja, aki mindjobban megkedveli Áront és kinevezi *a stockholmi zsidók előljárójának*. Ha egy idegen zsidó érkezik Stockholmba, először Áronnál köteles jelentkezni és ha neki nincs kifogása az ellen, hogy az idegen Stockholmban letelepedjék, bejelenti a helytartónál. Erre az intézkedésre azért volt szükség, mert a becsületes kereskedőkön kívül elég gyakran jöttek nem kívánatos elemek, csalók és szédelgők is, akik az egész stockholmi zsidóság jóhírét veszélyeztetik. Többek között nagyon sok baja volt két fiatalemberrel. Becsületes kereskedőknek látszanak és Áron kieszközli számukra a letelepedési engedélyt. De nemsokára nagyon keservesen csalódik bennük. A két fiatalember ugyanis svéd kereskedőktől különféle árut vesz bizományba és az érték befolyt összeget mulatókban teljesen eldorbézolják. A megkárosultak feljelentésére letartóztatják és nyilvános botbüntetésre ítélik őket. Amint Áron erről tudomást szerez, azonnal a helytartóhoz siet és nagynehezen kieszközli, hogy a nyilvános megbotozást, mely az egész stockholmi zsidóságra is roppant megcségyenítő volna, változtassák át börtönbüntetésre. Érdekes, hogy a két jómadár közben elhivatja a keresztény papot és bejelentik nekik, hogy *ki akarnak keresztelkedni*. Azt hitték, ezzel szabadulnak a büntetés alól. De a helytartó megparancsolja, hogy *előbb csak töltsék ki a börtönbüntetést*, aztán üdvözülhetnek tetszés szerint.

De a már letelepedett, becsületes zsidókban sem igen talál hálára vagy legalább megértésre. Irigylük őt gazdagsága s a helytartónál való befolyása miatt és minden lehető módon áskálódnak ellene. Felbérelnek egy kikeresztelkedett zsidót, hogy mindenféle rágalmakat terjesszen Áronról és a helytartónál is bevádolja. Ez annyira elkeseríti, hogy visszavonul a közügyektől.

Ezek után Áron sokat zaklatott és hányatott élete már kissé nyugodtabb mederbe terelődik. Üzletei kitünően sikerülnek és így vagyona napról napra gyarapodik. Gyermekében is nagy öröme telik. Idősebb fia udvari ékszerész és nagy kegyben áll a legmagasabb körök előtt. *Gyakran maga a király is ejlön Áron házába, hogy a fiatal Isak árujából vásároljon.*

Áron férjhez adja leányát.

Leánya még alig tizennégy éves, de Áron már vőlegényt szerez számára. Egy németországi útján összehozza a sors egy Eisik nevű nagyon művelt és tehetséges fiatalemberrel, akit rövid

idő alatt annyira megkedvel, hogy vejéül akarja fogadni. A fiatalember a legnagyobb örömmel vesz tudomást e tervről. Áron tehát magával hívja őt Stockholmba. Alig mulik el nyolc nap az érkezésük óta, a fiatalember, akinek a leány nagyon megtetszett, máris sürgetni kezdi az eljegyzést. Áron erre behívja a leányát a dolgozószobájába és megkérdezi tőle: „Mi a véleményed arról a fiatalemberről, akit magammal hoztam?” „Ugy látszik, rendes ember” — válaszolja a leány. „Tetszik neked, akarod vőlegénynek?” — folytatja Áron a kérdést. A leány erre erősen zokogni kezd: „Kedves apa, ne beszélj velem ilyesmiről, hiszen még gyermek vagyok és iskolába járok.” De Áron keményen rá szól: „Az nem a te dolgod! Azt kérdezem, hogy tetszik-e neked.” „Kedves apa, még túl fiatal vagyok, semhogy erre választ adhatnék” — mondja újra a lány. „Ugy véltem — írja Áron — hogy eleget mondott és nyolc nap múlva készülni kezdtünk az eljegyzési ünnepélyre.” Az esküvőt azonban a leány fiatal korára való tekintettel csak két év múlva tartják meg.

„Méltóságos uram, adjon egy font húst!”

Az 1788. évben, a svéd-orosz háború kitörése alkalmával azt az ajánlatot teszi Áronnak a svéd kormány, hogy vállalja el az élelmiszerek szállítását a svéd hadsereg számára. Áron dacára öreg korának és családjá heves ellenvetéseinek, belemegy a kockázatos, sőt veszélyes vállalkozásba. A svéd kormány által díjtalanul rendelkezésére bocsátott hajón nagymennyiségű áruval Finnországba utazik. Később szerződést köt egy tábornokkal a seregnek hússal való ellátására, de ebből sok kellemetlensége támad. Hiába szállítja pontosan a húst, hónapokig nem kap érte pénzt és sürgetésével csak azt éri el, hogy a tábornok gorombáskodni kezd vele, sőt egy alkalommal ki akarja dobni az irodájából. Közben nagyon sok viszontagságon megy keresztül. A svéd hadsereg vereséget szenved és Áron menekülése közben áruja nagy részét elveszti, sőt egy ideig élete is veszélyben forog. Midőn a visszavonuló sereggel Lovisába ér, a kiállott izgalmak teljesen leveszik a lábáról, úgy hogy napokig kénytelen ágyban feküdni. A király minderről tudomást szerez és meg akarja Áront jutalmazni.

Néhány nap múlva magához hivatja a király magántitkárja és miután melegen gratulált neki, értésére adja, hogy a király érdemei elismerésül kitüntette az „udvari tanácsos” címmel. A díszokirat nemsokára elkészül. Hetven bírodalmi tallért kell majd fizetnie, ugyanannyit, mint a kapitányi rang után. Áron erre megkérdezi, hogy mennyi fizetést fog kapni. „Semennyit — válaszolja a titkár — ellenkezőleg, még maga tartozik érte fizetni évente hatvan tallért.” „Nagyon

szépen köszönöm — mondja Áron gúnyosan — de úgy vélem, kissé furcsa lesz az, ha majd így szólnak hozzám a mészárszékekben: Főtanácsos úr, adjon egy font húst! Különben is udvari szállítónak neveznek már sokan, hát jobban szeretnék e címnél maradni.” A titkár mosolyogva megígéri, hogy majd beszél erről a királlyal. Egy néhány hét múlva ismét elhivatja Áront és közli vele, hogy a király, aki nagyon jól mulatott a dolgon, azt válaszolta, hogy a svédeknél sohasem létezett ugyan az „udvari szállító” cím, de ha neki kedve van hozzá, ám viselje tisztességgel és becsülettel. Áron azután tizenegy tallér lefizetése mellett megkapja a diszes okiratot.

A kitüntetés után Áron hiven teljesíti tovább a kötelességét a seregnél, bár alig van anyagi haszna a dologból. Midőn a háború három év múlva a svédek javára véget ér, megkapja ugyan a pénzét, de háborus assignatákban, melyeket csak fele értékben váltanak be svéd valutára.

Áron azonban nem hagyja ennyiben a dolgot, a királyhoz akar fordulni egy kérvénnyel. Elutazik tehát a király akkori tartózkodási helyére Drottingholmba és ott *napokig sétál a királyi parkban, míg alkalom kínálkozik arra, hogy a királlyal négy szemközt beszélhessen.* A király türelmesen végighallgatja, majd kérvényét elkérve, megígéri annak kedvező elintézését. Az ígéretét azonban nem teljesíthette, mert rövid időre rá meghalt.

Az álnok gróf és a hadibankó.

A megpróbáltatások és szenvedések ideje még a háború után sem ér véget. A balsors összehozza Munk gróffal, egy álnok és csalárd arisztokratával, aki valósággal kéjeleg, ha rászédheti a zsidókat. Áron majdnem áldozata lesz ezen ember gonoszságának. Egy napon ugyanis magához hivatja Áront és megkérdezi, vajon hány százalék levonásával volna hajlandó svéd valutára beváltani harmincezer tallér névértékű háborus assignatát? Áron nem szívesen bocsátkozik vele üzletbe, mert egy alkalommal már tizezer tallér erejéig károsult meg miatta. Hosszas huzavona után mégis létrejön az üzlet és Áron tizen-nyolc százalék levonásával beváltja az assignatákat. E pénznem ez időben már csak Finnországban szolgál fizetési eszközzel. Áron tehát odautazik, hogy az assignatákat tallérokra beváltsa. Eleinte minden simán megy, Áron elintézi ügyeit és már hazautazni készül. Az utolsó napon azonban fegyveres örök jelennek meg a lakásán, ahol mindent lepecsételnek és a mitsem sejtő Áront magukkal hurcolják a törvényszékre. Itt azután megtudja, hogy hamisított pénzt váltott be. Ez a hír oly rémítően hat rá, hogy elájul. Midőn magához tér, elmondja az elnöknek, hogy miképpen jutott a pénzhez. Az emberismerő és jóakarátú elnök azonnal meg van győződve Áron

ártatlanságáról és csak szobafogságot rendel el számára a vizsgálat idejére. Az ügyész ellenben a törvényre hivatkozva, bilincsbeverést és szigorú börtönbüntetést követel, de egy csomó tallér, melyet Áron olvasatlanul a markába nyom, a meghatottságig lágyítja meg a szigorú férfiút.

Áront tehát visszakisérik a lakásába. Utközben az összezsúrdult dühös tömeg rá akarja magát vetni és az örök csak nagynehezen tudják megvédeni. A kiállott izgalmak beteggá teszik és néhány napra ágyba kényszerül.

Hosszas vizsgálat és zaklatás után Stockholmba viszik fegyveres őrizettel. Jókora ideig itt is fogságban tartják, miközben hozzátartozói mindent elkövetnek az ügy tisztázására és sikerül elérniök, hogy a király is pártfogásába veszi Áront. Végre hónapok múlva kedvező elintézés nyer az ügy. Áront szabadon engedik, Munkgróft pedig kötelezik, hogy térítse meg Áronnak a harmincezer tallért, melyet azonban az csak erőszakkal executió útján tud megkapni.

Finale.

E szomorú meghurcoltatás után Áron élete már jóformán mindvégig nélkülözi a derűs napokat. Egyetlen leánya, akit Áron végtelenül szeretett, meghal és e csapás az öreg Áron kedélyén kitörölhetetlen sötét nyomot hagy.

Most már lassan az üzleti ügyektől is visszavonul és csendes, vallásos rezignációval merül régi emlékeibe. Önéletrajza utolsó soraiban *büszkén emlékszik meg élete nagy művéről, hogy a zsidóság számára egy országot nyitott meg és hogy becsületet szerzett a zsidó névnek a király és a legfelsőbb körök előtt. Majd pedig egy sok szenvedésben és megpróbáltatásban, de minden körülmények között becsületben eltöltött élet által nyújtott tiszta lelkiismerettel nyugodtan jelenti ki, hogy mindig úgy élt, ahogy egy igaz zsidónak élnie kell.*

Fordította: Gömöri Manó.

TESTVÉREIM, ASSZONYOK, LEÁNYOK . . .

Irta: Lindenbaumné-óbudai Freudiger Sára.

Férfiak izgatott vitáját halljuk itt is, ott is a szentföldi ujjászületés csodás jelensége körül. — De nekünk nőknek, akiknek hivatása a harmonia ápolása és a szív hangjainak uralomra juttatása, nekünk nem lehet elzárkóznunk azok elől a lélekemelő események elől, amelyeknek hírei a Szentföld feltámasztásáért küzdő testvéreink színteréről felénk szállanak. — Lehetetlen nem látnunk a végzet csodálatos útját, az isteni gondviselés nagyszerű megnyilatkozását már magában abban a tényben, hogy a világháború kavargásából felszínre került az új zsidó Palesztina gon-

dolata, a legnagyobb világhatalom, Anglia védőszárnyai alatt. És isteni csoda, hogy e nagy világ-eseményt megelőzően támadtak férfiak, akik egész lényüket, szellemüket a zsidó ujjászületés gondolatának szentelték, mintegy előkészítve a talajt a zsidó nép számára, amelyet immár a népek szövetsége is elismer.

Mert bárhogy tagadják is a zsidóság jövőjét azok, akik nem hisznek benne, a mélyen érzőknek elviselhetetlen volna a gondolat, hogy egy jövő nélküli népnek közösségéhez tartoznak, amelynek saját törvényei elsatnyulnak, saját nyelve elpusztul, saját történelme feledésbe megy, saját irodalma, művészete, kultúrája kiveszöbön.

Vannak, akik féltik ettől az ujjászületéstől a zsidóságnak a különböző országokban elfoglalt pozícióját. De ezt a pozíciót, amelyet hazánk őszinte szeretetével és hűségével áldozatkészséggel kivívtunk, nem lehet erősíteni azzal, hogy saját ügyünk iránt közömbösek, hűtlenek vagyunk és ezzel csak alkalmat adunk arra, hogy egyéb hazafias áldozataink őszinteségében kételkedjenek.

Testvéreim, asszonyok és leányok, akik olvassátok, hogyan helyezik el a Szentföldön a világháború és pogromok áldozatainak árváit, hogyan szereznek otthont a sujtott hontalanoknak, elzárkózhattok-e ez elől a szent, humánus munka elől, csupán csak azért, mert kényelmesebb az opportunizmus, mert „politikáról“ beszélnek a férfiak? Olvastuk, milyen generáció nő fel ott, verejtékes munkában, élet-szépségben és méltóságban. Csukjuk-e be szemeinket és ne lássunk?

Tavaly ilyenkor résztvettem Antwerpenben a „Mizrachi“ kongresszuson, amely valóban szívet-megindító jelenetekben volt gazdag. Tanácskozás folyt arról, miként lehetne módot találni arra, hogy minden politikai színezet nélkül, semleges platformon egyesüljenek a zsidó alkotó erők Erec Jisrael felépítésére. Testvéreim, asszonyok és leányok, ha a férfiak között a múltban is voltak vallásos villongások, a nők, mint az ellentétek elsimitói szerepeltek mindig a történelemben. Lehet a szentföldi új generációban vallási szempontból kifogásolható és javítható. Ha a férfiak kifogásolnak, mi nők csak a javításra vállalkozhatunk. Nyerjétek meg férjeiteket és fivéreiteket ennek a szent munkának. Serkentsétek az ifjúságot zsidó ideálok befogadására, a zsidó múlt és a zsidó jövő megbecsülésére.

25 éves jubileumát ünnepli ebben az esztendőben a Keren-Kajemeth. És szégyenpir futja el arcunkat, ha arra gondolunk, hogy ebben a 25 éves nehéz és küzdelmes munkában mily kevés részt vett eddig a magyar zsidóság. Holott mindenütt a világ nagy szellemei, a nem-zsidók is, érzik és hangoztatják, hogy a békének és szeretetnek új mentsvára épül a Szentföldön. Szívünk egész szeretetével csüngünk hazánkon, melynek egyenjogú polgárai vagyunk és melynek egész erőnket szenteljük, de nem feledkezhetünk meg az ösanyáról sem, az istenáldotta matrónáról, ki áldását küldi felénk és gyermeki szeretetünket kéri, követeli. Testvéreim, asszonyok és leányok, minden szépért és nemesért lelkesedni tudók, bedughatjuk-e fülünket, bezárhatjuk-e szemünket?

DR. HAJDU MIKLÓS: U. I. A JABNEI VÉDŐBÁSTYÁRÓL

(Levél dr. Patai József szerkesztőbarátomhoz a zsidó gimnázium ügyében.)



Kilenc évvel ezelőtt, Tamuz végének szomorúságra hajló nyáridején, nagy-nagy veszedelem hírét vittem számodra, kedves Szerkesztő-Barátom. Nem kisebb dologról volt szó 1918 közepén, csak arról, hogy a zsidó gimnázium kuratóriuma az épület eladásának gondolatával foglalkozik. A döbbenetes hírrel néhai barátunk, Lajta Béla, jött hozzám és megbolygatott művészi álmainak, lobogó fanatizmusának szent tüzeiben ránkparancsolt, hogy csatázzuk meg az ő csatáját, hogy védjük meg a Kármán Mór örökét és a magyar zsidóság kulturájának becsületét. Ő már, mondotta Lajta Béla, meggyötrött, beteg ember, ne engedjük meg, hogy kufár kezek elrabolják legszebb hitének utolsó foszlányait. És szinte a művészi transz ihletettsé-
gében beszélt a maga és Kármán Mór gyönyörű koncepciójáról, a zsidó gimnázium csonka falairól, a háború alatt félbenmaradt építkezésről.

A rémes hírrel áldott emlékezetű barátunkhoz, dr. Feleký Bélához siettem és ez a minden szépért és nemesért hevülő nagy lélek szomorúan állapította meg, hogy nincsen pénz a gimnázium építésének befejezésére. És ekkor elvittem a témát hozzád, kedves Szerkesztő-Barátom, újból meg újból sopánkodtunk az ügyön és te értetlenül ráztad a fejedet.

Magyaráztam, hogy nagy tranzakcióról van szó, arról, hogy a zsidó gimnázium kuratóriuma a félig kész épületet és telket értékesíti, a befolyó tőkét gyümölcsözteti, hadd kamatozzon a pénz és ha megnő ismét az alap, hát akkor talán majd foglalkoznak a zsidó gimnázium tervével, esetleg szerényebb keretek között. Tanultad és tanulod az Írás nagy irodalmát, könyveket írtál, diplomákat szerezted, nevelted az ifjúságot, szóban és betűvel hirdetted az örök eszményt, gyűjtötted a tudásnak és ismeretnek értékálló kincseit. Mégis tudatlan maradtál egy valamiben: bevallottad, nem tudod, nem érted, mi fán terem a „tranzakció”. Hát ezt is megmagyaráztam és ekkor belekiáltottad a háborus ernyedtség sivárságába a veszedelmet és a szégyent.

„Ott tartunk — írtad 1918 júliusában *Eladják a zsidó gimnáziumot?* című cikkedben — hogy a zsidóság, amelyet a konjunkturák legjobb megfejtőjének vádolnak, éppen a legsajátabb ügyében a konjunktúra áldozata lesz és várvavárt gimnáziumát, az egyetlen, kénytelen árverezés alá bocsátani . . . A zsidó gimnázium számára emelt falak sirni fognak, ahogy sír a legendában a szent rom, bugva mint egy galamb: „jaj nekem, hogy elpusztítottam az én csarnoko-

mat és száműztem gyermekeimet a népek közé . . .”

És addig-addig írtunk és beszélünk a rémséges tranzakció gondolata ellen, amíg aztán elmúlt a szégyen és kárhozat veszedelme a fejünk fölött. Közben itthagyt bennünket Lajta Béla — és az idei Sövuosz második napján Tórát avattak a gimnázium első maturánsai Lajta Béla szép templomában. Kilenc esztendő múltán, kedves Szerkesztő-Barátom, most pedig utóíratot írok a zsidó gimnáziumról szóló cikkedhez. Kilenc esztendő — az újságszerkesztés technikájának szemüvegén — nagy idő. De lám, milyen kicsiny pont a messzibb távlatokat érintő eszmék és gondolatok perspektívájában: az utóírat még mindig nem késelt meg.

*

A tavasszal a fővárosi közigazgatás műszaki testületének egyik volt jeles munkása, Holub József mérnök és építész ráműzent:

— Az Abonyi-utcában jártam ma és láttam a zsidó gimnázium épületét. Az épület vakolatlan, falain befejezetlen ridegséggel tátonganak az ablakok, teteje nincs, ez hát a zsidó gimnázium? A magyar zsidóságnak nincs pénze ahhoz, hogy tető alá hozza és befejezze a maga gimnáziumát? Olyan szégyen ez, hogy nekem, a kereszténynek, meg kell botránkoznom az ilyen közömbösség láttára.

Látszat szerint mintha volna valamelyes igazság a vádban. De csak látszat szerint. Mert mit tudja a botránkozó, hogy milyen sok mindenre nincs pénze és nincs ereje ma már a magyar zsidóságnak? És tudja-e, hogy a válságnak micsoda ciklonja pusztított végig a magyar zsidóságon? És tudja-e, hogy kenyerét vesztette a zsidó értelmiség, hogy napi falatjukért küzdenek kereskedők és vállalkozók, hogy segítenünk kell az elesetteken, hogy éhezve tanulnak diákjaink a külföldön, hogy a jótékonyágnak és áldozatkészségnek élő forrása kiapadóban van!

A zsidó gimnáziumot azonban, ha vakolatlanok is a falai, ha betetőzetlen is, építjük. Im-máron nyolc év óta tanítanak a falai között és a Mesterek, akik e falak között az ifjúságot nevelik, tudják és érzik, hogy ők a zsidó belmisszió lelki avaudójának kohanitái.

A maturánsok ime, Tórát irattak. És ez azt jelenti, hogy el nem muló a hálájuk Mestereik iránt és jelenti azt is, hogy viszik magukkal az élet piacára, a küzködés hadszínterére, a leg-nemesebb utravalót. Az Istenismeret, a Daasz Elajhim utravalója lendíti őket az élet zarán-

dokutjain. A tóraavatás sövuoszi ünnepén akárcsak a chasszideus fantázia mesebirodalmában, az ég tizenkét imádságos kapuja felé szállott és emelkedett fiatalok és öregek imádsága. Kottára nem szedhető meleg és bús melódia volt ez: a legzsídóbb partitúra. Maleáki prófétái Istenüzenetének élő valósága: nem nyitom-e meg nektek az Égnek ablakrácsait, hogy kiöntsek nektek áldást, az elegendőnél is többet . . .

Ez hát, kedves Szerkesztő-Barátom, az utóiratnak szebbik strófája.

*

Van azonban még egy strófa.

A zsidó gimnázium fel fog épülni az eredeti terv elgondolásának teljességében és tökéletességében. A Freystädtler- és Taub-alapítványok köveire új köveket rak a zsidó hitközség: boldog örömmel beszélt nekem a tóraavatás ünnepe előtt szép terveiről dr. *Glücksthal* Samu előljáró és dr. *Léderer* Sándor hitközségi elnök. Új és új tantermek nyílnak meg már legközelebb és maholnap (— a Lajta Béla Kéverjén kellene ezt elsusognunk —) szinte el is felejtjük, hogy volt idő, amikor felmerülhetett a gimnázium épületével kapcsolatban annak a csúf tranzakciónak rémséges gondolata.

A szent Oraunban egy új Tóra betűi világítanak. Ennek az új Tórának szava van és szózata van és meg kell hallania mindenkinek üzenetét.

A gimnázium egyik érdeemes tanára, dr. *Fürst* Aladár akkor régen, sok esztendőkkal ezelőtt még Sopronból erősített és bátorított bennünket helytállásunkban. És az mondotta, hogy *Jabnei védőbástya* legyen a zsidó gimnázium.

A Jabnei védőbástya felépül, de az az érzésem, hogy ez a védőbástya csak akkor szolgálhatja és csak úgy szolgálhatja szent hivatását, ha béke, béke és teljes béke honol falai között. A harcosok, akik csonka falai között zsidó eszmények tüzeiben védelmezték papok nemzetségének örökét, megtették kötelességüket. Romain Roland szava és igazsága, hogy senki se bántja a gyümölcstelen fát, azokat a fákat hajítják kövekkel, amelyek aranyos gyümölcsökkel roskadoznak.

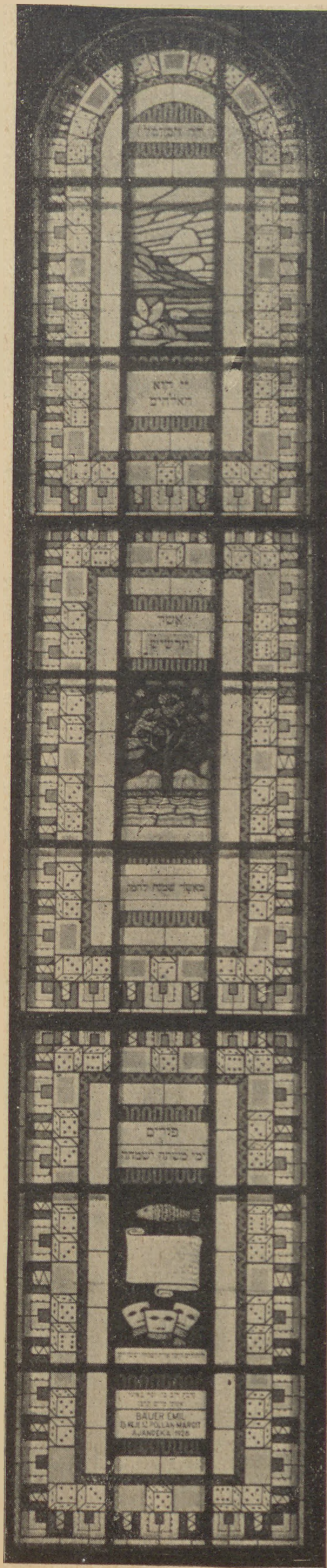
Ámde a harc és a hadakozás nem lehet öncél. A Jabnei védőbástyán mindenkinek: vezérnek, közkatonának, tanárnak, Rabbinak, a Tóra minden tiszteletet megérdemlő tanítómestereinek megvan a maga hivatása és kötelessége. Prófétai hirdetések missziója a béke szavában csendül ki, — borítsa hát be e tanházat a béke sátora.

A Lajta Béla művészi elgondolásának nyugodt, egyenes vonalai a zavartalan és tiszta harmóniát muzsikálják a szívekbe. Ezt az összhangot új harmóniával kell telítenie középiskolai rendtartásnak, oktatásügyi felügyeletnek, a tanítás vallási és világi szellemének, bölcselmemnek, reáliáknak, elsősorban az Alefbésznek: a mi Tóránk minden szavának és minden betűjének.

Az új Tóra avatószidráját az élet új adeptusai, az érettségiző fiúk olvasták előttünk. Mesterüké az érdem, hogy úgy tanították gyermekeiket, hogy olvashatnak nekünk az ő Tórájukból. Van-e az Égnek kegyesebb ajándéka, mint az, hogy akik tanítanak, örök Izraelnek örök oszlopai, a Mesterek, maguk is tanulnak és tanulnak és tovább tanulnak az utolsó sómá leheletéig?

A tegnapok elmúlt harcainak bölcselme, az új Tóra üzenete tanítja pedig őket a mindenekfölött szent béke mindenekfölött álló nagy szeretetére.

Mara patakjánál Isten megismertette a Tanítók Tanítóját egy fával, amiből egy darabot a vízbe dobott és a víz édessé vált. A keserűség patakjának ez a csodafája a mi zsidó gimnáziumunk Tórája. Az édesvíz teremtőerejében kell immár találkozniok lelkeknek és gondolatoknak . . .



A zsidó gimnázium templomának ablaka



A kis méhészt Meir-Sfejában

Bienenzucht

Dr. Winkler Ernőné Munkácsi Noémi:

ELSŐ UTAK, ELSŐ LÉPTEK.

*Első utak, első léptek,
Napsugaras kis emlékek,
Kicsiny kezéd kezünk fogta,
Így indultunk el az utra.*

*Első utak, első léptek,
Féltő szemünk kísért téged.
Egy darabon, nem sokáig,
Csak az utnak fordultáig.*

*Ködös utak, messzi léptek,
Apró lábak mendegélnek.
Járnak hóban, forró nyárban,
Hol rossz, hol meg jó világban.*

*Ködös utak, messzi léptek,
Kik fáradtak, hazatérnek.
Kicsiny kezéd kezünk fogja,
Így megyünk majd akkor újra,
Megint újra.*



Meir-Sfeja szentföldi gyermekfalukertje

Bilder aus dem Kinderdorf Meir-Sfeja

DR. ABRAHÁM HANASZI (FÜRST): A GYERMEKFALU KIRÁNDUL . . .

„Meir Sfeja“ szentföldi gyermekfalut 1923-ban alapította az amerikai Joint árva-bizottsága. Száz pogrom-árva, 75 leány, 25 fiú nevelkedett itt a „Hadassa“ vezetésével a legmodernebb módszerekkel, önálló munkára.

A szejai gyermekfaluk ötven kis polgára — a legidősebb 15 éves — kirándulást tett az Émek Jisraélben. A kirándulás a gyermek számára drága élmény, a tanító pedig vizsgának tekinti: vajjon jó úton haladtunk-e? Vajjon megfeleltek-e a tanítványok a gyermekfaluk rendeltetésének: parasztként felnőni, természetesen, magától értetődőleg, miként az évszázados parasztfalvak gyermekei.

*

Szombat éjszaka indultunk. Ut nincs. Csak itt-ott huzódnak el kisebb gyalogösvények, melyeket felismerni nem lehet. Hat vagy hét ízben keltünk át különböző időségi folyókra. Sok helyen mocsarakon kellett átgázolnunk, hol a talaj mélyen besüpped a láb alatt. Az éjszaka misztikus, csendes. Majd hirtelen a hegyoldali beduinfalvakból dühösen ugató kutyák rohannak felénk; békák brekegnek, aztán a sakálók jajveszéklő üvöltése hasítja az eget — és a mi gyermekeink csak mennek, dalolva, bátran és oly biztosan, mintha világos nappal volna.

Gyermekek, akik szemüket a sötétben így tudják használni, akiknek lelkébe az erecsisraéli éjszaka félelmes zenéje nem önt egy pillanatra sem félelmet, semmi kétség, csak a faluk gyermekei lehetnek.

*

Lassan kivirrad. A történelmi Kison folyóhoz érkezünk. Hidat keresünk az átkelésre, de bizony nem akad. Közben beszélgetünk a folyó sebes árról, mely elsodorta Szisera hadait. És a hatás? Pillanatok alatt ledobják cipőiket, feltűrik ruháikat és bátran nekivágnak a sebes folyónak. Egyeseknek hónaljig is felér a víz, sok helyen mélyebb örvények, de azért nincs megállás. Csuron-vizesen kacagnak felém a tulsó partról és miközben kicsavarják víztől csurgó ruháikat, mondogatják: ez aztán a kirándulás. És én meghatottan tekintettem a mi leányainkra — 50 kiránduló közül csak 8 fiú volt — és azt gondoltam, akik így szaladnak neki a veszélynek, a nehézségeknek, ennyire biztosan és ilyen tudatosan, csak az új zsidó faluk gyermekei lehetnek.

*

Hatalmas mezőség terül el előttünk, melynek csak elenyészően kis része van arab faekével primitíven megdolgozva, míg nagy része teljesen parlagon hever. És a gyermekek beszélgetnek egymás között. Figyeld csak megjegyzéseiket:

„Hej, ha az enyém volna, mit tudnék csinálni itt a víz közelében.”

„Szép kis munka, amit ezek az arabok csinálnak. A fogamat is jobban megpiszkálom, mint ezek a drága földet.”

„És milyen nagy urak, nézd, milyen magasan áll már a nap az égen és még hírmondó sincs közülük a mezőn.”

Ilyen megjegyzések hagyták el gyermekeink ajkait. És aki tanuja lehet e társalgásnak, nem kételkedhetik többé: a falu gyermekei ők.

*

Nahalalba érkezünk. Hosszú, fárasztó, teljes éjszakai gyaloglás van mögöttünk. A Cionista Nők Világszövetségének mezőgazdasági leányiskolája lát vendégül. A gyerekek ledobják hátizsákjaikat, megmossák poros, izzadságos arcukat és aztán nem gondolnak sem evésre, sem pihenésre, hanem valósággal megrohanják kérdéseikkel a telep vezetőit és az intézet növénydekeit (18 éven felüli leányok).

Hol az istálló? milyen lovaik vannak? hány dunám földjük van? Se szeri se száma az ilyenfajta kérdéseknek. Majd a feleletet be sem várva, szaladnak mindenfelé. Kutatnak, vizsgálódnak. És mikor hivatalosan végigkísérnek bennünket a telepen, gyermekeink már mindenütt ismerősek voltak. Tudták a tehenek neveit, mennyi tejet adnak, sőt azt is észrevették, hogy amott egy nagy leány rosszul öntöz, mert túlerős vizsugarat enged ki a csapból.

Este egy nahalali paraszt előadását hallgattuk végig, ki megmagyarázta a „Mosav ovdim” telepítési szisztema előnyeit. Az előadást nagy tetszés fogadta. „Lehet hinni neki — jegyezte meg az egyik leányka — hisz láttuk a gazdaságát.” De alig fejezte be az előadását, már is egyszerre több oldalról hangzának fel a kérdések: Miért dolgoztok csak magatok? Miért nem alkalmaztok zsidó munkásokat, kik ezáltal szintén megtanulhatnak a mezőgazdaságot és ti is többet produkálhatnátok? Az előadó megpróbálja elmagyarázni az „avodah acmit” — saját munka — szociális jelentőségét, de hiába, a kis kérdezőket nem tudja meggyőzni. Gyermekek, akik alig pár órai szemlélődés után felismerik egyik főtelepítési rendszerünk gazdasági gyengeségét — amiről Franz Oppenheimer



Meir-Sfeja varrodája a szabadban

is kimerítően írt — csak a falu gyermekei lehetnek, kiknek élete kapcsolatos a föld életével.

*

Forró napsütésben menetelnek. Kvuca, Kfar Gideon, az erdélyiek kolóniája. Nincs elbágyadás, a lábak ruganyosak és minden percben újból és újból hallod a büszkeség szavát: mind, ameddig a szem ellát, mind a miénk, a Keren Kajemeté az egész. És már hallod is — minden teória nélkül — a gyermeki okos érvek tömegét: miért legfontosabb intézményünk a Keren Kajemet, miért a föld a leglényegesebb egy nép életében és miért kívánatos, hogy a föld a nemzet tulajdona maradjon.

Gyermekek, akik ily tökéletesen megértik az anyaföld sóhaját a megváltás után, csak a zsidó falu gyermekei lehetnek.

*

Kfar Jeladim, Givath Hamoreh, Gyermekfalu — testvérintézmény. Megkülönböztetett



Meir-Sfeja szentföldi gyermekfalu

Das Kinderdorf Meir-Sfeja in Palestina



A kis mosópár Meir-Sfjában

kíváncsisággal szemlélnék mindent és mindenben összehasonlítást tesznek. A rend, a tisztaság, a fegyelem, a munka nálunk jobb. De a föld, hej, mennyi föld! mennyi föld! milyen föld! 1000 dunám! és ezzel szemben a sfejai pár dunám és az is csupa szikla, bizony föld dolgában Givath Hamoreh messze Sfeja felett áll. És fájt a fiuk-lányok szive, fájt nagyon.

Gyermekek, akik így tudnak irigykedni a jobb s több föld birásáért, csak a falu gyermekei lehetnek.

*

Betalfa az utolsó állomásunk az Émekben. Közben még számos helyet látogattunk meg, főleg kvucákat. Este előadást is hallottunk. Lelkesítő szavakat a kvucák szociális jelentőségéről. Kétségtelen, hogy városi gyermekek, vagy akár felnőtt laikus tömeg lelkesen tapsolt volna az előadáshoz. De gyermekeink az előadás



Kis tehenészek Meir-Sfjában

után előbb feszengetek a helyükön. Látszott, hogy mondani akarnak valamit. Aztán lassan neki-bátorodnak: „Igaz, szép dolog, az emberek testvériessége. Igaz, hogy különösen Kvucát Gevában nagyon szép a munka, a rend. De én mégis csak azt gondolom, hogy legjobb, ha a föld, amelyet én fogok megdolgozni, a Keren Kajemeten kívül, csak az enyém legyen. Hiszen én tudom legjobban, mit kíván az én földem. És ha annyi emberé a föld, akkor az senkit sem ismer. Már pedig így dolgozni nem lehet. A szomszédokat lehet azért testvérként szeretni: együtt imádkozunk esőért, együtt dalolunk és táncolunk munkánk bevégeztével, együtt őrizzük mezőnk kincseit és együtt értékesítjük földünk termését. Hát ez nem testvériség?”

És ott a kvuca étkezőjében mindenki érdeklődéssel hallgatja a gyermekparaszt önző, de szent filozófiáját.

*

Betalfából vonat visz bennünket Haifára. A város nem váltott ki nagy hatást. De annál inkább a tenger. A sok, sok víz, az imponál. És míg csónakunk hasítja a tenger vizét, újból és újból halljuk a szent csodálat hangját a sok víz láttán, az erecsiszroeli paraszt imáját: vágyát, víz utáni szomjúságát.

És a „perzsák kertje” nyerte meg még tetszésüket. Élt pár évtizeddel ezelőtt egy mohamedán férfiú, a „perzsa próféta”; ki békét és szeretetet hirdetett és ezért üldözték és ezért szenvedett. Amerikai hivei Akkóban gyönyörű sírmeleket állítottak neki. Tanítványait és tanai hirdetőit — fiát és sógorát — Haifában helyezték örök nyugalomra. Csodaszép csillárokkal és a legértékesebb perzsa szőnyegekkel diszített termekben pihennek a hamvak és az épületet Erec Jiszrael legszebben rendezett kertje övezi. Az ezeregyéjszaka tündérvirtékei elevenednek fel az ember szemei előtt „Mik ezek a perzsák a mi ősapáinkhoz képest — szólal meg az egyik gyermek — és láttatok például Rachel anyánk sirját. Micsoda viskóban van?” „Hagyd az épületet, mit érdekel az itteni pompa — válaszol neki egy másik. — Látod nekem csak az tetszik, ahogy a halottaikat tisztelik. Kert a halottak emlékére, hol minden virít és minden él.” És amidőn e szavakat hallottam, újból éreztem, hogy ezek a gyermekek, kik a sírkő mellett, a halál közelében is csak az életet keresik és találják, akiknek a ragyogó csillogásban is csak a föld ragadja meg a figyelmüket, csak a falu gyermekei lehetnek.

*

Miután még Akkóban megnéztük az állami kísérleti állomást, hazafelé indultunk. Mindnyájan boldogok voltunk. A gyermekek fáradhatatlanul mesélik az út színes élményeit, ezernyi emlékeit, mi pedig örömmel hallgatjuk őket és érezzük: a falu gyermekei ők; a zsidó falué.

DR. FÜRST ALADÁR: KONSTANTINÁPOLYBAN

Az üvöltő derviseknél.

A Boszporuson kellett átkelnünk az ázsiai partra, ahol a fehéren csillogó skutarii temetőrengeteg közelében elhanyagolt, kis kapu fogad be bennünket. Az udvaron halódó fák árnyékában néhány sötétképű, feketeturbános alak ácsorog: török klérikusok, kik szerény borraivaló fejében bevezetnek a primitív felépítésű fabódéba, mely dzsámiának, azaz templomnak szolgál. Nagyon szerény, középnagyágú terem, két oldalt folyosóval a vendégek részére; az imaház egyetlen dísz a padlót borító kopott szőnyeg és gyékény, valamint a köröskörül felaggatott hangszerek, melyek azonban csak egyszer egy évben, a próféta születésnapján, kerülnek használatba.

Délután három óra van. Nesztelen léptekkel, harisnyában, vagy mezítláb egyenként érkeznek a dervisek, egyrésztük keleti, másrésztük európai öltözetben, egyébként semmiben sem különbözvén a többi muzulmántól. Hangtalanul köszöntik egymást, hangtalanul foglalnak helyet az imaszőnyegen és várják az ájtatoskodás kezdetét. Most felemelkedik az egyik, az u. n. imam vagy előimádkozó és odaáll a michrab elé, azon kövel jelölt szent hely elé, melyről fent szó volt. A többiek is felkelnek, hosszú, egyenes sorban kelet felé fordulnak és még csukott szemmel halk imába merülnek, csupán a sűrű térdhullások és földreborulások árulják el azt, hogy élet van ezekben a feszes, mozdulatlan alakokban. Ám ez idáig úgy látszik, csak mindennapi vecsernyeima „Semóné-Eszré”-je volt; most következik a dervisek igazi istentisztelete. Az előénekes ismét leül a michrab melletti díszhelyére, a többiek, a később érkezőkkel egyre tárguló kört alkotnak előtte. Vagy huszan lehettek a végén. Szent komolyság és áhitat minden arcon. Az imam belekezd valami vontatott, egyhangú melódiába, melynek számtalanszor ismétlődő verssoraiból csak az Allah-il-Allah ismert formuláját tudjuk felismerni, valamint a próféta nevét, (erős megütésével az *a*-nak és háromszoros *m*-mel: Mohámmmed!) Lassan, méltóságosan, ritmikusan hajlonganak a testek előre-hátra és nekünk van időnk és alkalmunk az ájtatoskodókat közelebből szemügyre vennünk. Mintha itt ülnének előttem, olyan élénken, elevenen élnek bennem ezek az arcok és ha arckifejezésekből, a fiziognómiából szabad a jellemre, az egyéniségre következtetni, akkor én ezeken az álmosan bölongató idegen embereken tán behatóbb, tán találóbb tanulmányokat végezhettem, mint akár az iskola udvarán játszadozó régi tanítványaimon. A hívő ember egyes típusai nyilatkoztak meg előttem, amint azok minden időben, minden felekezetenél egyformán fellelhetők . . .

A gyülekezet feje, az imam, a sokat megértő, tehát sokat megbocsátó bölcs ember, aki apai szeretettel öleli magához nyája minden egyes tagját. De mintha igazi szülői szívének megnyilatkozását is módunkban lett volna megérezni. Javában folyt az ének, mikor hirtelen csinosképű, szőkefürtű fiucska szalad be és fesztelenül odaül az előimádkozó térdére. Az meg nem szakítja ugyan imáját, de szeme annyi büszke gyengédséggel simogatja körül a kis csemetét, milyenre csak valódi apa képes. Az előlülő mellett előkelő, szikár alak guggol, gondozott, ősz szakállal: alighanem a konstantinápolyi Belváros valamilyen gazdag szőnyegkereskedője. Tanultsága nem nagy, érdeklődését inkább a gazdasági élet köti le, mint a teológia, de azért tisztességtudóan és méltósággal vesz részt az istentiszteleten, mely lelkileg tán keveset mond neki. Szemben vele egyenes ellentéte: szintén tiszteletreméltó, ősz aggastyán, de szemében a hit belső tüze va-



Kis etető Meir Sfejában

rázslík. Ezt az embert a szükség, a lelki élmény tanította meg imádkozni: aki az Istent keresi. Szomszédja az indiai pagodák Buddha-szobraiát juttatta eszembe. Hájjas, tunya testen kifejezés nélküli, ritka szörrel benőtt, kövér arc ül, mely öt perc multán máris elszenderedik, vagy legalább is aludni látszik. Ezek az igazán boldogok, kik nem tudják, mit művelnek. Szemben az imámmal egy 20—22 év körüli fiatal ember foglal helyet. Vonásai nem tükröztetnek valami nagy intelligenciát vagy szellemi képességeket, inkább az erély és szigorúság lakozik rajtuk: itt az erkölcsi, kategorikus imperativus az úr. Ugy vélem, ez a község tanítója, a hitnek fanatikusa, tán stréberje is, aki bizonyára az Ur kiválasztottjának tartja magát, bár egyéniségétől távol minden tettetés vagy hamisság. Ha nem csalódom, a körben felfedeztem a tanítványát is, egy 9—10 éves fiút, kinek édes száját mosoly soha meg nem ülte, fekete szemét gyermeki öröm meg nem csillogtatta, de amit Mesterétől látott, hallott,

azt komoly képpel hiven utánozta, akár Wallenstein híres őrmestere. És hogy végül a hívő, becsületes lelkek sorában ne hiányozzék a kép-mutató farizeus sem, a vallás ámitó és számító vámszedője, ime itt fészkelődik előttünk ez a fekete turbános kis dervis, bozontos fekete hajával, kancsal, rosszat sejtető tekintetével. Együtt dudol ugyan a többiekkel, de minden pillanatban lopva odapislog mifelénk: látunk-e mindent és látjuk-e főleg őt a főszentet? Egy kis testi inzultus a képére lelki megnyugvásomra szolgált volna.

De ime, új dallamot kezdtek a hivek. Dics-himnuszokat zengenek. Allah nevét mintha ejtegetnék; az ABC betűinek sorrendjében új és új tulajdonságait emlegetik. Hasonló szerkezeti imát sokat találunk a mi ünnepi liturgiánkban is. Ismét megváltozik a ritmus. Úgy érzem, mély alázatosság, töredelmes büntudat szállta meg a lelkeket, sóhajtozva, sóvárogva törnek fel a hangok Ég felé. Élénkebbek, izgatottabbak lesznek a testmozdulatok és máris elhagyja az istenkereső torkát az első, hosszan elnyújtott, öntudatlan mély feljajdulás: a „trance” kezdete. Ollahnak, sőt Ullahnak hangzik a felkiáltás, amint a gége tövéből gargalizálva, bugyrogva előtör. Csakhamar követi a szomszédja, az ifjú fanatikus, kinek egészséges, öblös férfibartója eddig is mindig ott lebegett a többiek fölött. Buzgón, mohón, szünet nélkül rázza a

fejét ide-oda, a verejték vastag cseppekben gyöngyözik homlokán, szemei meg-megüvegesednek. Ekkor hirtelen-váratlan földre esik a vörös fez örökké lendülő fejről. Az ifjú automatikusan belenyúl belső zsebébe és fehér sapkát vesz ki belőle, olyasfélét, milyent mi zsidók szoktunk nagyünnepeken a templomban feltenni, majd épolyan gépiességgel fejére illeszti. Az öreg szomszédja azonban felkel, felemeli a piros sapkát a padlóról, megcsókolja és szent áhitattal odaviszi a michráb elé, ahol — ismételt csók után — elhelyezi az imaszőnyeg fejénél.

Közben a kis község felemelkedett ültéből és most körben állva folytatja karénekét. Igaz, hogy állásról alig lehet szó, hisz mindenki mindkét lábán táncol, ugrándoz, miközben most már az egész test folytonos mozgásban van. Az előimádkozó példája, még inkább a fokozódó belső izgalom egyre rohamosabb iramot parancsolnak az énekesekre; crescendo szállnak fel a sóhajok reszkető keblekből, fátyol ereszkedik fáradt, álmos szempillákra. Mint a bábszínház Paprika Jancsijai, szenvtelenül billegetik-bólogatják fejüket egymás felé, míg szájuk, bizonyára már minden öntudat nélkül, végtelen egymásutánban ismételve a mondatot, melyet lefordítottam magamnak: Kínozzom magam, sanyargatom magam Allahért és prófétájáért! 183-szor olvastam meg e sornak recitálását, míg újabb szakasz következett, melyet 205-ször ismételgettek. Közben mind sűrűbben, fájdalmasabban hangzik fel a jajszó itt is, ott is; az előénekes elveszíti süvegét, ugyanaz az áhitatos procedura, mint az előbb! Az egyiknek feje abbahagyja a csóválást és élettelenül mereszti szemét az ürességbe.

Vagy egy órája folyt már ez a testet-lelket ölő előadás és a hangulat még egyre izzik. Egyszerre eláll a lélekzetünk. A szinte önkívületben forgolódó csoportból hörgő, üvöltő, dübörgő vad állati hangok szakadnak elő, mintha kutyák, farkasok, medvék versenyt ugatnának. Szédület, örület fűti a megkerült lelkeket és őrjöngésük őrjöngővé teszi a részegesen ide-oda tipegő-topogó többieket is: az emberek megszűntek emberek lenni. Leirhatatlan korgás-morgás, röhéjek, rőfögések zaja tölti be a termet; nyálas, véres hab lepi el szegények száját, míg végre elaléltan, ájultan földre rogy ez is, az is. A mesterséges extázis megtette hatását: mi pedig megtapasztaltuk, megértettük a vallási őrjöngések típusát, akár Vitus-táncnak nevezzük, akár kabbalisztikus ujjongásnak vagy fakirmutatványnak.

Ez délután 4 óra után történt. Hat órakor ismét találkoztunk a dervis urakkal a hajó kikötőhídján, mely visszavitt bennünket a városba. Frissek, üdék voltak valamennyien, bár komorak, keletiesen egykedvűek. Mi volt hát az iménti önkívület? Szemfényvesztés vagy belső kényszer, hivatásos ügyeskedés vagy egyszerű tréning? Én nem merném eldönteni.



Üvölto dervisek

Heulende Derwische

TOLL- HEGYRŐL

Strófák egy temetéshez.*)

A KROKODIL.

Méltó gyász és méltó bánat,
Ezrek szíve elborult,
Tiszta szív és cserfa jellem,
Fényes elme sírba hullt.

Nincs, ki könnyét rejtegetné,
Ez azlán a szép idyl —
Sírni jön a koporsóhoz,
Ő is még: a krokodil . . .

A HALOTT OROSZLAN.

Amiglen élt, s az igazságért küzdött,
Kigyult a tűz sok irigykedő arcon,
Bömbölve zúgták törpe gyűlöletben:
„Pusztuljon ő, hada vesszen el és haljon!”
S amikor aztán megtudták, hogy vége,
Hogy közel hozzá már az örök éjjel,
Harsányan zúgták, s boldogan üvölték:
„Vezér legyen hát! éljen! éljen! éljen!”

RÓZSA ÉS TÖVIS.

Minden kertet letaroltak,
Kihült szíven mennyi rózsá!
Terhe alatt szinte roskad
A halottnak koporsója.

Hát a tövis hová tűnt el?!
Tüske nélkül van-e rózsá?
A sok tövis életében
Lett szívébe beléfolva.

JAKOB ÉS ÉZSAU.

Azt nem lehet feledni:
Hogy hogy tudtok temetni,
Sírt kegyelettel vájni,
S életben vermet ásni . . .

Jákob szavával sírtok,
Ézsau kezével vívtok,
Borostyánt annak adtok,
Kit elébb holtra martok.

Babért csak azon túrtok,
Kit elébb porba gyúrtok,
S egy tál babért szaladtok,
S minden babért eladtok . . .

*) Ezeket az epigrammákat egyik kiváló költőnk írta. Megértésükhöz meg kell említeni a szomorú történelmi tény, hogy Mezey Ferenc ellen még nagy betegségének ideje alatt is folyt a felekezeti hajsza, mely a nagy harcos energiáját megtörte. A „béke” azon az alapon jött létre, hogy az ellentábor hozzájárult ahhoz, hogy a súlyos betegen fekvő Mezey Ferencet megválasszák az Országos Iroda elnökévé, de írást kellett adnia, hogy egy év múlva — ha felépülne — önként beadja lemondását. Mikor közben a nagy beteg életét teljesen feladták az orvosok, Mezey ellenfelei nobilisan visszaküldték neki a lemondási kötelezvényt.

VÁLASZ SÁNDOR PÁL VÁLASZÁRA.

Sándor Pálnak az én pészáchi interpellációmra adott válaszát, sajnálatomra, nem fogadhatom el:

1. *Hangjánál fogva.* Én higgadt hangon, komoly kérdéseket, súlyos problémákat érintettem, ő pedig haragszik és gorombáskodik. Tehát nincs igaza.

2. *Tartalmánál fogva.* Mert ismét a tényeknek meg nem felelő adatokkal operál. Ime, a legnagyobb amerikai zsidó, Felix Warburg az I. T. A. Zsidó Távirati Iroda útján dementálta Sándor Pál állításait és kijelentette, hogy azt, amit Sándor Pál az ő szájába adott, ő semmiképp sem mondotta. Téves az az állítása is, hogy az utóbbi években többen vándoroltak ki, mint be. A népszövetségi hivatalos adatok szerint a szentföldi bevándorlási többlet az utolsó években 104.300 volt, egyedül 1925-ben 33.800 és még az 1926. krízises évben is 5716 volt a bevándorlási többlet.

3. Sándor Pálnak nem tetszik a szentföldi kolonizáció angol főhatóság alatt, ellenben tetszik az a kolonizáció, amelyet Anglia bosszantására az orosz szovjet alapított az elkobzott krimi nagybirtokokon. Pedig szomorú tény, hogy ha a szovjet-uralom megdőlné, zsidó százvezrek vére fogja áztatni azokat az elrabolt orosz földeket. Így történt Ukrajnában is.

4. Senkisem küld senkit Palesztinába. De akiben zsidó szív van, nem engedheti, hogy az ott élők és oda vágyakozók önfeláldozó szent idealizmusát meggyalázzák, tiszta törekvéseit meggyanusítsák.

5. Hazajöttek mostanában a Szentföldről magyar rabbik, földbirtokosok, művészek, mindnek volt lelkes szava a Szentföld újjászületéséről, ki tehet róla, hogy csupán Sándor Pál nem látott semmit, ha „majdnem két és fél napig” volt is ott.

6. A „fehér terror” idejében, szerénységgel nélkül mondhatom, én is kockáztattam életet, existenciát a magyar zsidóság védelmében, a mentelmi jog oltalma nélkül is. Tanum az ellenem megkísérelt több „egyéni akció” és a *Múlt és Jövő* politikai hetilapjának betiltása, amit mai napig sem vontak vissza.

7. Higyje el végül Sándor Pál, hogy kedvesebb volt nekem azt a levelét olvasni, amelyben az én Palesztina-könyvemről írt: „Igazán gyönyörűséges szép könyv, minden sorából fanatikus szeretet sugárzik ki egy ideálért . . . Tudom, hogy mi ketten ellenkező nézetben vagyunk. Azt is tudom, hogy nem tudjuk egymást meggyőzni. De meg vagyok győződve, hogy te a te fanatizmusodban szintén ideálokat keresel, amelyeket ép oly kevéssé fogsz megtalálni mint én . . . Bárhogy gondolkozol is azonban, egyet légy szíves tudomásul venni, kedves barátom, hogy az én szimpátiámat akkor sem vesztetted el . . . Te dolgoztál a magyarságért, gyönyörűségesen ültetted át héberből magyarra verseket. Te tehát a magyarság körében missziót töltöttél be, mely missziót én méltányolni, becsülni tudom . . .” És higgye el nekem Sándor Pál hogy a szívembe nyilalt, amikor megkaptam nagy útjáról kedves megemlékezését Yokohamából, a japán Metropolis képeivel. Higyje el, őszintén fájt nekem, hogy meg kellett őt bántanom. *De meg kellett írnom az igazságot!*

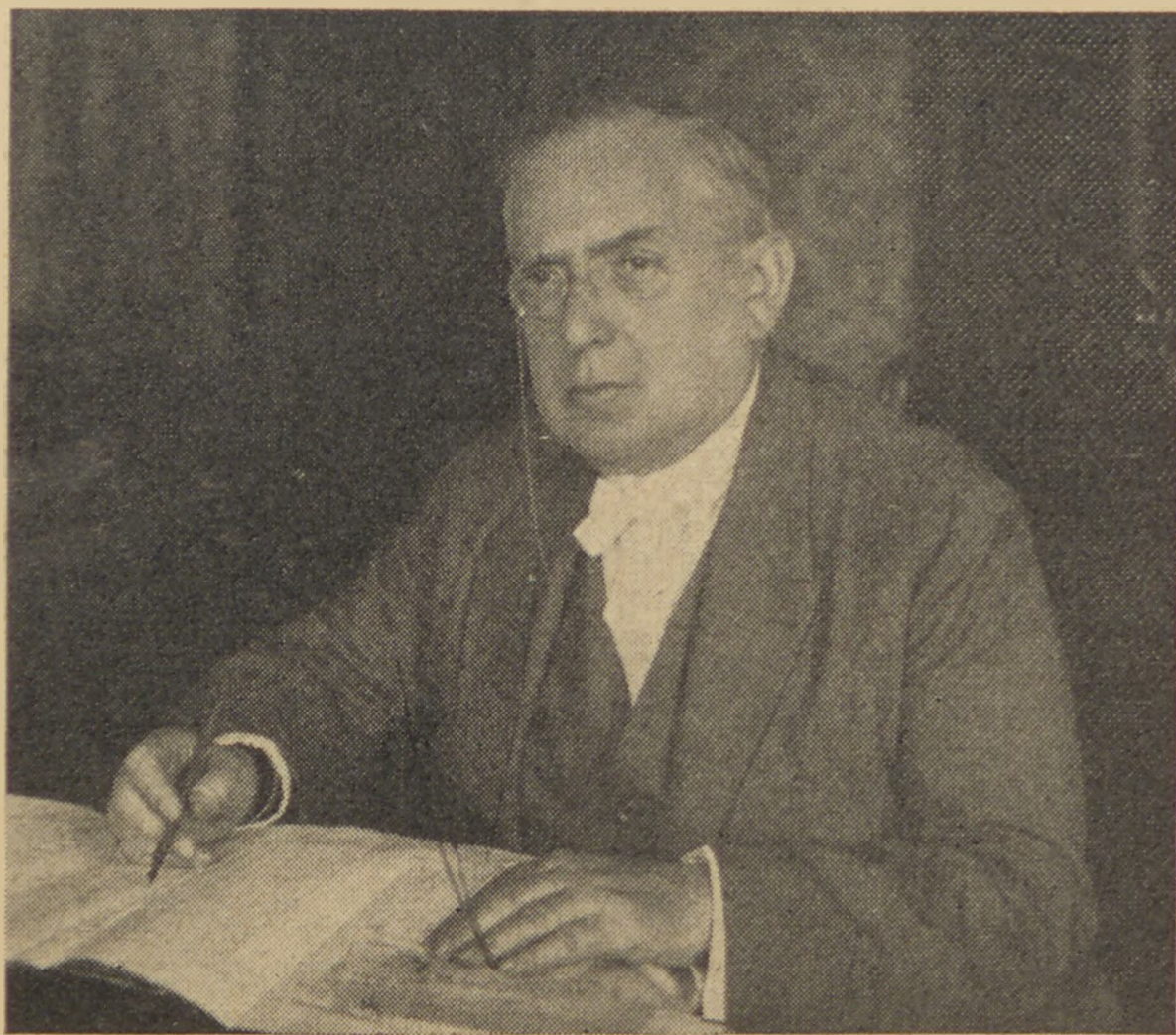
Halandó emberek vagyunk Sándor Pál, talán az én „romantikus könyvem” is túl él mindkettőnk, de egyben rendületlenül hiszek, hogy a feltámadó Szentföld és a zsidó renaissance kultúrája élni fog és Sándor Pál zsidó utódai is büszkék lesznek reá.

Patai József.

KRÓNKA LEÓ-ÖZEMLE

MEZEY FERENC TEMETÉSE impozáns részvét mellett folyt le. Dr. Fischer Gyula főrabbi szívhez szólóan a nagy harcost méltatta, aki csendben dolgozott és „nem akart kirakati báb lenni, hogy bábész-kodjanak rajta”. Dr. Blau Lajos könnyekkel siratta „az elfáradt remes embert”. Dr. Kiss Arnold hatalmas gyászbeszédét egész terjedelmében közöljük. Utána hr. Lederer Sándor, hitközségi elnök, dr. Richtmann Mózes tanár, dr. Endrei Henrik főtitkár és dr. Pfeifer Izsák, a monori kerület főrabbija búcsúztatták a nagy halottat. A temetésen a kormány, az összes zsidó intézmények képviseltették magukat.

FELLNER LEÓ. Nemes idealizmus és józan gyakorlatiassága, eszmék szolgája és számok embere, a karitativ tevékenység kifogyhatatlan leleményű művésze



és mestere, páratlan munkakedv és munkabírási, szívós akarata, amely a zsidó szeretet lángján kovácsolódott acélosan keménnyé: ez *Fellner Leó*, a Központi Zsidó Diáksegítő Bizottság elnöke, aki most egy bensőséges és harmónikus szép ünneplés központjába került, abból az alkalomból, hogy őt esztendeje vezeti a külföldi zsidó diákok segítő akcióját. A *Fellner Leó* neve a magyar zsidóság egyik nagy értékét jelenti, a *Fellner Leó* munkája csendes, zajtalan kultúrunka, amelynek gazdag vetését már érleli az idő. A numerus clausus elleni történelmi jelentőségű küzdelemnek egyik nagyszívű, lelkes vezéralakja ő, akinek soha el nem muló érdemei előtt tisztelettel hajol meg a magyar zsidóság egyeteme.

A PÁPAI FŐRABBI BEIKTATÁSA nagy ünnepek között folyt le, méltóan a pápai hitközség nagy multjához és régi tradícióihoz. Pápa városának felekezeti különbség nélkül felejtethetetlen ünnepe volt ez. A város nevében dr. *Trenzlinger József* polgármester köszöntötte az új főrabbit. *Breuer Lázár* a hitközség nagyérdemű elnöke megleghangú beszéddel üdvözölte. A főrabbi nejét és családját a Nőegylet és Leány-Egyesület hölgybizottsága fogadta. Soktagú küldöttséggel képviseltette magát a soproni, szombathelyi, győri, téti és a jánosházai hitközség és bejött a gömöri rabbi is 50 talmudistájával. A város fogatával az élén indult a menet a templomba, ahol *Fischer Gyula* alelnök, az Elöljáróság élén fogadta. *Gottlieb Sámuel* főrabbi szívhez szólóan beszélt a szeretet átfogó erejéről. Majd a feldíszített templomban *Löwy Lázár* zsoldáréneke és *Pressburger Mihály* rabbihelyettes üdvözlője után a főrabbi a szószékre lépett és megtartotta nagyhatású székfoglaló beszédjét. Délután díszközgyűlés volt, melyet *Breuer Lázár* elnök nyitott meg, örömeinek adott kifejezést, hogy béke és harmónia vonult be a közösségbe. Majd *Marton I. L.*, *Krausz József* iskolaszéki elnök, dr. *Kende Ádám* a képviselőtestület nevében, *Németh József* katolikus plébános, *Csizmadia Lajos* a református egyház nevében héberül üdvözölte az új főrabbit, *Mesterházy László* az evangélikus egyház üdvözlőjét tolmácsolta. *Goldstein Benő*, *Sulyok József*, *Böhm Samu*, *Wittmann Ignác*, *Kardos Henrik*, *Balogh Jenő*, *Frischmann Béla*, *Blau Henrik*, *Buchsbaum Lipót* igazgatók üdvözlőjeire a főrabbi mélyen meghatva mondott köszönetet. Az új főrabbi pápai tartózkodása óta máris minden tekintetben örömdetes haladás történt a pártok közötti megértés felé.

ELMULYAK A VIZSGÁK s a várva-várt nyári nagy vakáció, szülő és gyermek legnagyobb öröme, — itt van. Mit adjunk gyermekeink kezébe, amely tartósan mindig több és több örömet okoz, a szabadba vonz, megismertet — fiút, leányt egyaránt — a kémiával, optikával, fejleszti a szépérzékét, a művészi meglátást s amellyel kedves emlék is marad a vele való foglalkozás? Megmondjuk: egy fényképezőgépet!

Mi állandóan figyeljük azt a határtalan örömet szülőnél, gyermeknél, amit egy fényképezőkamera vásárlása s a vele való foglalkozás okoz, a hibák keresése, kiküszöbölése, a kép megvitatása, annak sikerével kapcsolatban. Mind új és új élmény, mely gondolkodásra készíti a serdülő fiút és leányt s érdeklődését helyes irányba tereli. Ezért kérjük a szülőket, kik gyermekeiknek a legszebb és leghasznosabb szórakozva tanító fényképezőgépet beszerezni kívánják, forduljanak *Hatschek* és *Farkas* fényképészeti szaküzletéhez, Budapest IV., Károly-körút 26 és VI., Andrássy-út 31. Nagymező-utca sarok), ahol vételkötelezettség nélkül nemcsak bemutatják néhány típusát e kameráknak, hanem a felvételek készítését, kidolgozását, előhívását is szívesen megmagyarázzák.

WERNER ADOLF UTÓDA
HENRIK

KÁROLY-KÖRÚT 19, (ORCZY-HÁZ)

בשר vendéglője, elsőrendű konyha, kitűnő italok, pontos kiszolgálás, mérsékelt árak, menürendszer. — Vidékiek találkozóhelye. — Bármely ünnepélyes alkalomra (esküvő, bankett) **külön termek.** Naponta paprikáshal.

VÉTKEZIK,

ki nem a **BACK**-féle
בשר étteremben étkezik

Budapest, Hajós ucca 12.
az Opera mögött.
TELEFON: TERÉZ 142-83.

RABBI FÜRST CHAJIM, a közimert vallásitanító nyugalomba vonult. Nagytapolcsányban félszázadon át tanította vallásunk szent tanait, a módszertan gyakorlatilag legbeváltabb eszközeinek alkalmazásával, páratlan lelkesedéssel és kitartással. Mint pedagógusnak oly jó híre volt, hogy a szülők a világ minden széléről küldötték hozzá gyermekeiket és növendékei közé tartoznak a zsidó közélet színe-java. Hálás tanítványai most, hogy szűkre szabott, szegényes nyugdíjjal nyugalomba vonult, érdemeit ünnepies keretek közt óhajtják méltatni és tiszteletük jeléül albumot adnak ki, mely Fürstre vonatkozó ifjúkori megemlékezéseiket és az iskolájának a zsidóságra való hatásáról szóló elmélkedéseket fog tartalmazni, azonkívül méltó emléktárgyat nyújtanak majd át a jubilánsnak. Az album részére közlemények: Szoffler József főgondnok, Budapest VII., Amerikai-út 29; pénzadományok: Magyar Olasz Bank Király-utcai fiókjába „Fürst Chajim alapítvány” címen küldendők. Reméljük, hogy a tanítványai nagy mesterünknek, akinek ragyogó példaképe végigkíséri életüket s tanai oly mélyre gyökeredztek meg lelkünkben, hogy onnan végleg sohase mosódhatnak el, örömet és sietve fognak eleget tenni jelen felhívásunknak. *Fürst Chajim jubileumát rendező volt tanítványai.*

A WEISS ALICE GYERMEKÁGYAS-OTTHON UJ FŐORVOSA. A Pesti Izr. Nőegylet vezetősége dr. Temesváry Rezső igazgató-főorvos előterjesztésére a napokban tartott szakosztályülésében dr. Schey Géza szülész-nőorvost az intézet főorvosává nevezte ki.

HÓNALJIZZADÁS

kéz- és lábizzadás és a vele járó kellemetlen tünetek, az átizzadt ruhák és azok elviselhetetlen szaga csaknem mindenki kétségbeejtő problémája

„AXILLOL”

biztos és tökéletes szer a kellemetlen izzadás teljes megszüntetésére. Egyetlen próba meglepő eredményt biztosít. EREDETI ÜVEG ÁRA KÉT PENGŐ.

The Axillol Comp. Ltd. magyarországi képviselője:

TÖRÖK PATIKA, BUDAPEST, VI. Király ucca 12



Zongorák

REMÉNYINEK

VI. Király ucca 58

SIRKÖVEK

TELEFON: J. 359—61.

מצבה

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.

UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

Városi üzlet: VII. kerület, Károly király út 5.

Fogyasztófűzők

gyári árban Hamerli Margithidfő

Ébner keztyűs

Keztyű, ernyő, redikülben.

Budapest, II., Zsigmond ucca 14.

Legjobbat legolcsóbban



LINDENBAUMNÉ-ÓBUDAI FREUDIGER SÁRA abban a kitüntetésben részesült, hogy a nevét beírták a „Keren-Kajemeth” nagy Aranykönyvébe, a „Széfer-Hazahav”-ba, amely a világ zsidóságának legjobbait örökíti meg a jövő nemzedékek számára. Az erről szóló díszoklevelet szép ünnepség keretében adták át. Lindenbaumné-Óbudai Freudiger Sára régóta buzgó és áldozatkész munkása és harcosa a szentföldi újjáépítésnek. A *Mult és Jövő* e havi számában is olvasható szívhez szóló szózata a zsidó nőkhöz. De humanus tevékenységében nem volt egyoldalú. A háború elején a *Pester Lloyd* hasábjain akciót indított a menekültek segítése érdekében. A várostól külön helyet utaltak részére a Csokonai-utcába, hol a ruhakiosztást végezhetette. Az elsők közé tartozott, akik privát hadikórházat alapítottak a Cionista-Otthonban, ahol a beteg katonákat felekezeti különbség nélkül, a legjobb ápolásban részesítették. Annak idején a hadi ezüstéremmel tüntették ki. Tevékeny részt vett a Joint

ítteni munkájában, az orthodox menza alapításában és a Fővárosi gyermekkert jótevésében, hol szintén felekezeti különbség nélkül osztották a segítséget. Lindenbaumné-Óbudai Freudiger Sára a humanitás gyűlésén finom műveltségről tanuskodó felszólalásaival szokott kitűnni. Az „Aranykönyv” díszoklevelének átadásakor dr. Ostern Lipót, dr. Salomfeld József, Löw Zoltánné beszédeire igen érdekesen fejtette ki a szentföldi munka nagy feladatait.

A MAGYAR ZSIDÓK „PRO PALESZTINA” SZÖVETSÉGÉNEK Keren Hajeszod bizottsága megalakult Fleissig Sándornak, az Angol-Magyar Bank vezérigazgatójának, a tőzsde alelnökének elnöklete alatt. Dr. A. Friedemann tolmácsolta a londoni központ üdvözlését, mely után Fleissig elnök rámutatott arra, hogy a Palesztina-munka távol áll mindenféle politikától, a magyar zsidóság csak *becsületbeli kötelességét* rója le, amikor ezen a téren is jóvá akarja tenni a mulasztást, amelyet nem közömbösségből, hanem inkább a sujtott viszonyok folytán követett el. Egyidejűleg megalakult a „Pro Palesztina” Egyetemi bizottsága is Alexander Bernát és Donáth Gyula egyetemi tanárok elnöklete alatt. Alexander hangsúlyozta, hogy *egy jöttányit sem engedünk hazafiságunkból, amikor az ősi földön feltámadt ötezeréves kultúrát akarjuk előmozdítani és ápolni.* Patai József a kulturbizottság elnöke a teendők programját vázolta, dr. Heller Bernát a könyvtárbizottság működéséről számolt be. Dr. Káhn Nison a külföldi „Pro Palesztina” bizottságokról szólt, amelyekben mindenütt a legelőkelőbb államférfiak tevékenykednek. A magyar zsidók „Pro Palesztina” szövetségére, amelyben immár a társadalom legmagasabb rétegei, élükön Székely Ferenc udvari tanácsos, br. Kohner Adolf, Baracs Károly udvari tanácsos stb. vesznek részt, legközelebbi számunkban bővebben visszatérünk.

HYMEN. Dr. Frenkel Jenő, szegedi rabbi eljegyezte Mandler Edithet, Mandler Vilmos keresk. tanácsos, nagykereskedő és neje, Rakonitz Ilona leányát. — Weinstock Jankát, Budapestről eljegyezte Züszman Géza, terménykereskedő, a miskolci „Tiferesz Bachurim” elnöke, Miskolcra.

AZ IZR. SZÜNIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET folyó évi rendes közgyűlésén dr. Grauer Vilmos elnök hálásan emlékezett meg az egyesület egyházi elnökéről, dr. Fischer Gyula főrabbról, ki az egyesület felvirágoztatása körül immár 18 év óta hervadhatatlan érdemeket szerzett. Majd jelentette, hogy egy magát megnevezni nem akaró *úrhölgy* ismét 100 gyermek nyaraltatási költségeit vállalta magára, míg Kálmán Henrik kincst. főtan. vezérigazgató áldozatkészsége és nemes munkája 200 gyermek nyaraltatását tette lehetővé. Blücher József ügyvezető elnök jelentette, hogy az egyesület az elmúlt évben *balatonboglári és diósjenői* telepén 600 gyermeket gondozott és élelmezett, a folyó évben 1000 gyermek elhelyezéséről fog gondoskodni. Galambos Jenő főtitkár beterveztette a zárszámadásokat. Végül az általános választásokat ejtették meg, melynek során Kálmán Henrik kincst. főtan. vezérigazgatót, az egyesület társelnökévé választották meg.

ZSIDÓ DIÁK-INTERNATUS DEBRECENBEN. A fiaikat iskoláztató vidéki zsidó szülők régi vágyát valósítja meg a Debreceni Zsidó Diák-Internátus, amely ez év szeptember 1-én nyílik meg. Az internátus tanulmányi és fegyelmi tekintetben a debreceni zsidó reál-gimnázium igazgatóságának, rituális ellátás és vallásos nevelés tekintetében pedig dr. Schlesinger Sámuel főrabbinak a felügyelete alatt áll. Közelebbi felvilágosítással készséggel szolgál dr. Kardos László, internátusi igazgató, a debreceni zsidó reál-gimnázium tanára.

ARANYSZÓKE lesz, ha Eisner-féle Eau Radiouse-t használ, húszezer korona. Barna vagy fekete haját nyer az Eisner-féle dió kivonattól, húszezer korona. Eisner-drogéria, Andrássy-út 37.

A legizgalmasabb regény!
A legvéresebb valóság!

MAURICE PALÉOLOGUE NAPLÓJA

A CÁR ORSZÁGA A NAGY HÁBORUBAN

Fordították: FÓTI J. LAJOS ÉS RÉVAY JÓZSEF

A XX. század memoire-irodalmának legnagyobb szenzációja! Világsiker!

A könyvről a „Literarische Welt” kritikusa ezeket írja:

„Nem találok szavakat e könyv méltatására, annyira fölülmul érdekesség és mondanivalók tekintetében minden eddigi emlékiratot... Ejjel-nappal olvastam, megszakítás nélkül, míg a végére nem értem. Csak gyermekkoromban olvastam így könyvet. Ez a mű igazi nagy irodalom.”

A háromkötetes mű ára füzve 30 pengő, izléses félvászonkötésben 40 pengő és művészi félbörkötésben 50 pengő.

Kapható minden könyvesboltban.

GENIUS
KIADÁS

Részletfizetésre
is megrendelhető.

A STRAMMER-PAR és jidis szintársulata rövid néhány hétig vendégszerepelt Budapesten. Estéről-estére fokozódott a sikerük. Egyre teltebb ház hallgatta végig a kitűnő művészek előadásait és valóban kár, hogy a siker csúcspontján abbahagyták a ciklust, hogy külföldi turnéjukat folytassák. Strammerék művészetének méltatására még visszatérünk.

HALÁLOZÁS. Súlyos csapás érte dr. Ostern Lipót, a Pesti Izr. Hitk. képviselőtestületének tagját, a Magyarországi Cionista Szervezet elnökét. Atyja, Ostern A. Izsák, köztisztviselőként álló nyugalmazott kereskedő és kiváló tudós, életének 93-ik évében elhunyt. Temetése nagy részvéttel ment végbe.

Kohn Zoltán az ipolysági (Sahy) Hasomer-Kadimah első ros g'dudja június 24-én fürdés közben az Ipoly áldozata lett. Temetése 26-án cserkész-parádé mellett folyt le. A rgmin cserkészcsapata és beszercei Somer 3 tagja is megjelent. Kohn Zoltánban a somer-mozgalom egy igen értékes tagot veszített el.

Dr. Ság Sándor, a Pesti Izraelita Hitközség és a Chevra Kadisa képviselőtestületének érdemes tagja életének 46-ik évében elhunyt. A megboldogult hűséges szeretettel és mélységes ragaszkodással szolgált a zsidó intézményeket és bennök az emberszeretet szent ügyét. Halála nagy részvétet keltett.

VERŐ ADEL

INTERNÁTUSA

BUDAPEST, VI., JÓKAI-U. 1.

Egyéni vallásos nevelés. Gondos felügyelet. Idegen nyelvek teljes elsajátítása. Modern rendszerű iskolák. Kitűnő referenciák.

Orth. koser ellátás.

Mérsékelt árak.

**BENTLAKÓK, FÉLBENTLAKÓK
ÉS BEJARÓK.**

A DR. LAZAR PIROSKA-FÉLE FELSŐ LEANYISKOLA (Budapest V., Személynök-utca 21.) a jövő tanévben nyolcosztályú leányliceummá fejlődik. Ez intézetben a növendékek nem csupán a hagyományos szellemben nyernék kiképeztetést, a modern nyelvekben, művészettörténetben stb., hanem az intézettel kapcsolatos internátusban vidéki szülők gyermekei találhatnak benső, szeretetteljes otthonra. Különösen azok a szülők fordulhatnak bizalommal az intézet felé, akik arra is súlyt helyeznek, hogy gyermekeik megfelelő vallásos nevelésben és a vallásos követelményeknek megfelelő rituális ellátásban is részesüljenek. A húsz év óta fennálló iskola régi szellemben, de új formában folytatja nevelő munkáját a felekezet, a haza és kultúra szolgálatára.

A DEBRECENI TIFERETH BACHURIM GYÜLÉSE. A debreceni Tifereth Bachurim Egyesület, mely a hitélet terén jelentős működést fejt ki, Sevuth másodnapján délután, saját helyiségében gyűlést tartott. A gyűlést, amelyen mintegy kétszáz főnyi közönség jelent meg, *Strasser Náthán* nyitotta meg. Majd *Krausz Ernő* szólalt fel, aki tartalmas beszédében tömörülésre hívta fel az ifjúságot és az intenzívebb vallásos élet szükségét hangoztatta. Többeknek felszólalása után az egyesület vezetősége elhatározta, hogy rendszeresíteni fogja a mindennapos előadásokat, amelyeknek keretében csoportonként fogják oktatni az ifjúságot.

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek.

Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Fogászati rendelő

Budapest, VII., **Rákóczi út 56.** I. emelet.

Fogak és fogsorok, **aranykoronák és hidak. Ki nem vehetők.** Szájpadlásnélküli fogpótlások. Fog- és gyökérhúzás. Fogtömés, plombálás és kezelés teljesen fájdalom nélkül végeztenek **Vidékiek soron kívül kezeltenek és 2 napon belül elkészíttetnek. A legmérsékeltebb árak és kedvező fizetési feltételek, 10 évi írásbeli jótállással (vidékieknek is).** Forduljon bizalommal **34 éve fennálló rendelőmhöz**, ahol a legjobb amerikai és angol anyagokból készülnek az összes fogászati munkálatok.

BARNA J. MŰFOGÁSZ

specialista

Telefon:

Józs. 422-57.

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel **Pollák Sarolta, Andrássy-ut 38.** hajeltávolítószer szétküldése utasítással. **Összes szépség hibák kezelése. Szemölcsirtás. --- 25 éves praxis. --- Kérje prospektusom.**

Kenné hajfestés, tartós ondulálás, divatos vallási parókákat jutányos árban készít

KRANITZ A. IV. Párisi ucca 5 (a főpostával szemben)

Telefon 122-58.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmepestő

Telefon: József 302-37

Gyár és központ: VIII., **BAROSS-UTCA 85.**

Telefon: József 302-37

A NAGY VILÁGÉGÉS UTÁN a különböző hadviselt országok egyes államférfiainak memoárjai elárasztották a kontinenset. Ebben az indokoltan nagy érdeklődéssel kísért memoire-irodalomban az első helyet a cári Oroszország foglalta el, hiszen Tolstoj és Dosztojevszkij titokzatos lelkeséggel telített népének sorsa mindig izgatta az európai fantáziát s az összemlött cári uralom misztikus udvari intimitásainak és diplomáciai titkainak fölfedése lenyűgöző erővel hat az olvasóra. Maurice Paléologue, Franciaország volt szentpétervári nagykövete a cári Oroszországról szóló emlékiratai tornyosan kimagaslanak a hasonló irodalmi termékekből. A francia diplomata csodálatos írásművészettel megáldott tehetsége fasciáló erővel vetíti elénk az orosz földtenger népének és társadalmának végnélküli szenvedéseit s a megdönthetetlennek vélt cári rendszer hirtelen összeroppanását az évszázados bűnök alatt. Maurice Paléologue memoirjainak lapjai oly mellbevágóan izgalmasak, hogy a Genius kiadásában „A cár országa a nagy háborúban” cím alatt megjelent emlékiratokból érdekesnek tartottuk az alábbi részletet leközölni:

Zsidóüldözés.

Vasárnap, 1915 augusztus 8.

Valahányszor az orosz seregek visszavonulnak, a rendőrség mindannyiszor tovább folytatja a zsidók kikergetését. Ezt a műveletet, mint rendesen, mindenütt sürgősen, ép oly ügyetlenül, mint kiméletlenül hajtják végre. Az érdekelteket csak az utolsó órában értesítik; sem idejük, sem módjuk nincs arra, hogy valamit magukkal vigyenek. Nyakra-főre begyömöszölik őket a vonatokba; birkák módjára hajtják az utakon; még rendeltetési helyüket sem mondják meg nekik, amely különben is számtalanszor változik az út folyamán. Ezenfelül mihelyt a távozásukra kiadott rendeletnek híre megy a városban, az ortodox lakosság majdnem mindenütt ráveti magát a ghettóra és feldúlja. Podoliában, Volhyniában, Besszarábiában, Ukrajnában összezsúfolva, szörnyű nyomorúságban sínylődnek. A kikergetettek teljes száma eléri a nyolcszázszázat.

Ez a barbár eljárás, amellyel egy egész népet sujtanak, azzal az ürüggyel, hogy vallási atavizmusa egyetemesen gyanússá teszi a kémkedésben és az árulásban, végül is felháborította a Duma liberális csoportjait. Kovno izraelita képviselője, Friedmann, ékes-szólo tiltakozásra emelte szavát: — „Az orosz zsidók — mondotta — bőségesen kiveszik részüket a háborúból . . . A sajtó a zsidó önkéntesek tekintélyes számát jegyezte fel. Ezeknek az önkénteseknek képzettségüknel fogva joguk volna a tisztí rangra; tudták, hogy sohasem fogják elnyerni; és mégis beálltak . . . Több százezer zsidó ontja véré a csatatéren. Mégis

azt látjuk, hogy kiújulnak az erőszakoskodások és az igazságtalanságok a zsidók ellen . . . Egy hosszú háborúban megtörténik, hogy a sikerek kudarcokkal váltakoznak. Ennélfogva kapóra jön, hogy mindig kéznél legyenek úgynevezett bűnösök, hogy azokra kenjék a kudarcokat. Mindig kell tartalékban lennie egy bűnbaknak. Sajnos, Izrael sorsa minden időkben az volt, hogy bűnbak legyen! Alig, hogy az ellenség átlépte határunkat, máris egy gyűlöletes mende-monda terjedt el: *A zsidók átadják aranyukat a németeknek; találtak ilyen piszkos aranyat repülőgépekben, koporsókban, pálinkáshordókban, kacsák és bárányok begyében!* . . . Ez a mende-monda, mivel a hatóságok terjesztették és megerősítették, mindenféle hitelre talált. És ekkor láttuk, hogy a zsidók ellen olyan kegyetlen rendszabályokat hoztak, amilyeneket egyetlen nép sem élt át soha a történelem folyamán . . . Gyalázatos dolog így megvádolni árulással egy egész fajt. Ilyen becstelen rágalom csak az önkényuralom országában keletkezhetett, olyan országban, ahol a zsidók a legelemibb jogoktól is meg vannak fosztva. Én szemébe mondom Oroszországnak, szemébe mondom a civilizált világnak, hogy a zsidók ellen hangoztatott vád aljas hazugság, amelyet azok találtak ki, akik a tulajdon bűneiket akarják takargatni.”

A Hatodik Izraelita Községkerület Elöljárósága mély megilletődéssel adja tudtul, hogy elnöke

Dr. MEZEY FERENC

kir. tanácsos úr

julius 2-án elhunyt.

Egy emberöltőn át intézte a községkerület ügyeit odaadó buzgalommal, páratlan szakértelemmel. A községkerület hálás elismerése csak imént ültette őt az elnöki székbe, amelyben távozásával szinte pótolhatatlan ürt hagy.

A Pesti Chevra Kadisa előljárósága mély megilletődéssel és fájdalommal jelenti, hogy

Dr. MEZEY FERENC

kir. tanácsos ur

a Pesti Chevra Kadisa nagyérdemű ny. ügyvezető alelnöke és a képviselőtestület kiváló tagja Chevra Kadisánk és felekezet közügyének szentelt élete 67-ik évében, hosszas szenvedés után folyó hó 2-án a Pesti Chevra Kadisa Szeretkórházában elhalálozott.

A megdicsőült férfit 27 éven keresztül mély-séges tudással, nagy elmével szolgálta Chevra Kadisánk ügyeit és alkotásaival megörökítette nevét Chevra Kadisánk történetében.

Temetése f. hó 4-én, hétfőn délután 4 órakor a rákoskereszturi izr. temető szertartási terméből tartatott meg.

Legyen áldott emlékezte.

MALNAI INTÉZET

33-IK ISKOLAÉV

BUDAPEST, VI., BAJZA UCCA 20.

Elemi fiu- és leányiskola

LEÁNYLICEUM

Egyéves kereskedelmi tanfolyam. Internátus bent lakó és félbentlakó növendékek számára.

Felvilágosítást nyújt

az IGAZGATÓSÁG.

ZÁDOR ISTVAN, a kiváló festőművész hazatért szentföldi tanulmányútjáról, amely művészi szempontból igen eredményes volt. Ötvenöt rajzot készített a Szentföld legszebb és legnevezetesebb helyeiről. Őszszel díszes mappában összegyűjtve megjelennek Zádor István palesztinai rézkarcai, amelyek iránt igen nagy érdeklődés nyilvánul meg.

ZSIDÓ HUMOR

MÉRT OLY SÜRGŐS?

Kiss Arnoldnak jelentették egyszer korán reggel, hogy egy úr sürgősen akar vele beszélni. El volt éppen foglalva, de a sürgősséget respektálva kisietett az idegen úr elé, aki kérdésére kijelentette, hogy a kitérését akarja nála bejelenteni. „Hány esztendő vagy?” kérdezte a főrabbi. — „Ötvenkettő” felelte a hitetlen hívő, abban a hitben, hogy ez a kérdés már a bejelentés aktusához tartozik. — „Nos — szólt Kiss Arnold — ha Ön 52 évig zsidó tudott lenni, várható volt még egy félóráig, miért volt olyan sürgős?”

MI A CSODÁK CSODÁJA?

A vilnai gaonnak tulajdonítják a következő megállapítást: Mit jelent „pilé peláim?” (Csodák csodája.) Csoda, hogy rongyból papírt tudnak gyártani. Csodák csodája, hogy a papírból újból rongyot gyártanak egyes könyvek szerzői.

A CIPŐTALP.

Egy antiszemita mondotta egyszer egy falusi zsidónak: „De szeretnék vastag zsidó bőrből cipőt talpat csináltatni magamnak”. Mire a zsidó felelt: „Ez szégyent hozna rád, mert azt mondanák, hogy több eszed van a cipőd talpában, mint a fejedben”.

Mély megilletődéssel tudatjuk, hogy

dr. Mezey Ferenc

kir. tanácsos ur

a magyarországi izraeliták országos irodájának és a VI. izr. községkerületnek elnöke, a hitközség képviselőtestületének és választmányának évtizedek óta lelkes, buzgó tagja elhunyt, mélységes fájdalomra hitközségünknek és az egész magyar zsidó felekezetnek.

A megboldogult egész életét a magyar zsidóság ügyének szentelte. Nagy tudással és fáradhatatlan energiával küzdött felekezete jogaiért. Munkásságát a történelem hirdeti, nemes emléket kegyelettel őrizi hálás felekezete és hitközsége.

Végtisztességén, amely július 4-én délután órákor volt a rákoskereszturi temetőben, hitközségünk előljárósága, választmánya és képviselőtestülete testületileg jelent meg.

A pesti izr. hitközség képviselőtestülete, választmánya és előljárósága.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sírkőraktárában
Budapest, VII., Károly körút 7. Szombaton és ünnepeknapon zárva.

SIRKÖVEK

TELEFON:
J. 414-92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sírkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház.

KUFFLER ÉTTEREM

BUDAPEST, V., VILMOS CSASZAR UT 39.

Nyugati pályaudvar közelében.

Ujjonnan átalakítva és megnagyobbítva, a mai igényeknek megfelelő minden kényelemmel egészségügyileg ellátva.

25 év óta elismert

Házi konyha • Menü rendszer

Társasvacsorákat és lakodalmat vállalok.

Dr. Lázár Piroska

nyilv. jogu iskolái

BUDAPEST, V., Személynök-u. 21.

Egyetemi tanulmányokra jogosító

LEÁNYLICEUM

Elemi iskola fiuk és leányok részére. Felsőleányiskola. Fortbildungsschule. Leányinternátus.

Szigoru rituális ellátás.

TÖCHTER-PENSIONAT

Martha Kantorowicz-Neumann

Tel. 40328. Lukasstrasse 6, I.

Engl. Viertel, am Hauptbahnhof.

Erziehungs- und Fortbildungsheim für Kinder u. junge Mädchen. — Wissenschaften. Sprachen. Kunst. — Pflege guter gesellschaftlicher Formen. Körperausbildung durch neuzeitliche Gymnastik. — Tanz, Sport. — Vorzügl. Empfehlungen. — Näherer Prospekt.

Szabászati és női kalapkészítő szalonomban szabás-, varrás- és kalapkészítés mesterségre felelősség mellett kiképezek

Magánoktatáshoz szabászati tankönyvem kapható.

B.-né GEIGER ETEL

VIII. Tavaszmező ucca 10. Károly körút 10 alól áthelyezve

Bakonyi-Mezey Ilonka fogadott leánya, Breuerné Mezey Janka, Bakonyiné Mezey Cecil nővérei, Mezey Nándor és Mezey József fivérei a maguk és rokonok nevében mély fájdalommal jelentik, hogy

dr. Mezey Ferenc

családjuk büszkesége, a magyar zsidóság disze, folyó hó 2-án elhunyt.

Felejtethetetlen halottunkat július hó 4-én, a rákoskeresztúri izr. temetőben hantoltuk el.

Budapest, 1927 július hó 3-án.

Mezey Nándorné, Faludy Gizella, Mezey Józsefné, Farkas Helén, dr. Virág Géza és felesége, Bakonyi Olga, Virág István és Virág Miklós, dr. Parczner Tivadar és felesége Bakonyi Jolánka, Párczer Ágnes, Párczer Ferenc, dr. Mezey Sándor és felesége Beck Irén, Mezey Márta, Mezey Gusztáv és felesége Krausz Margit, Bakonyi Endre és felesége Talmann Olga, Bakonyi Zsófia, dr. Goldschmidt Ludwig és felesége Bakonyi Piroska, Goldschmidt Éva, dr. Bakonyi László.

Képviseelőket keres mindenütt, a külföldön is

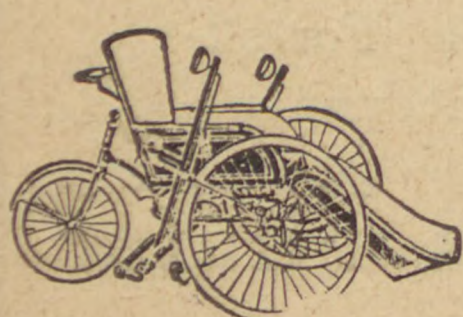
MAGÁNBANK

(csehszlovák osztálysorsjáték-központ is)

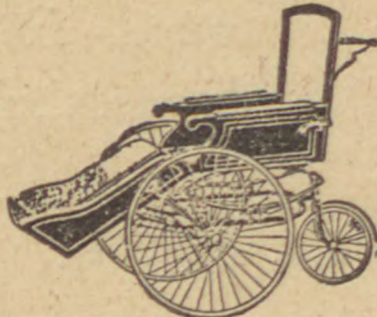
Üzleti ágak: az összes banküzletek.

Ajánlatok »Nagy kereset« jelisével „Faktor“ Annoncen-bureau Bratislava Dunajska 20.

GRÓF JENŐ



speciális
betegkocsi
gyártó



Budapest, VIII., József u. 54. Telefon: J. 328-14.

A jó paplan holtig tart!

Gyártja: SANDOR M. FERENC
Kamermayer Károly ucca 1. sz.

Weisz Mór Budapest, VII. Dob ucca 22

Következő gyártmányok kaphatók: Albert- és Consum-keksz, teasütemény, pliskóta, kétszersült ☎ Telefon József 423-65

FIGYELEM!

Új, szigoruan כשר étterem nyílt meg.

A nagyérdemű fogyasztóközönség b. figyelmébe ajánljuk ujjonnan megnyílt, modernül és fényesen berendezett szigoruan orth. kóser éttermünket (VI., Vasvári Pál u. 8), hol mérsékelt árak mellett kitűnően étkezhet és figyelmesen kiszolgálják. Reggeli és oszonna kávé. Házon kívül is. Előfizetők előnyben részesülnek.

Menü 24 000. Kis menü 18.000 K

Stern Sógorok

VI. Vasvári Pál u. 8.

Telefon: L. 921-38.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRAG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14. 719 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

ספרים מלימים Héber és magyar Könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon ucca 2

Bérházak, urilakok

Telkek Budán, Pesten, környéken és Balatonnál

Birtokok bérletre megvételre 10.000 holdig

Pénzkölcsönök legkedvezőbben

PAUNCZ nyug. postafőtisztv Ofb. eng. Budapest, VII.,

Rákóczi út 38. — Telefon: J. 331-77.

Válaszbélyeget.

Cimem előjegyezni kérem.

Utibőröndők, bőrdíszműárak

legolcsóbban a készítőnél

LÖW JAKAB ÉS TÁRSA

Budapest, VI. Vilmos császár út 33.

Szombat és ünnepnap zárva.

Ujjáépített írógépek

első kézből szavatossággal

GEREBEN Andrássy-út 1.



SIRKÓ

és építési anyag

Löwy-nél

Budán

Fő ucca 88 (saját ház)

TELEFON: 146-99

Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy választékban megérkeztek.

Megőrzendő!

Ezen hirdetés felmutatója — a lapra való hivatkozással — külön 5% engedményben részesül

Sorozatos olcsó és jóminőségű

CIPÓÁRUSITÁS

Miután az olcsó és jó minőségéről közismert Rákóczi-út 64. sz. alatti cipőárházam a közeli napokban teljesen megszűnik, az onnan visszamaradt nagymennyiségű férfi, női- és gyermekcipőket az eddig jól bevált sorozatos árusítás módszere szerint

TERÉZ-KÖRUT 10. SZ.

alatti üzletemben tovább folytatom. — Eladásra kerülnek:

I. sorozat: Női cipők, egyes párok ...	10.00—12.00 P
II. sorozat: Női cipők, Ia ...	12.00—14.40 P
III. sorozat: Férfi- és női cipők ...	14.40—16.00 P
IV. sorozat: Férfi- és női cipők, elsőrendű, minden színben és számban ...	16.00 pengőtől
Fonott szandálok ...	11.00 pengőtől
Gyermekcipők, spanglis ...	6.80 pengőtől

Alkalmi és comode-cipők minden árban.

Külön mértékosztály.

Vidéki megrendelések postán bérmentve küldetnek.

KERTÉSZ ANTAL

VI., Teréz-körut 10 VI., Berliini-tér 2. VII., Rákóczi-út 64.



HELLINGER

órakülönlegességek

NÁDOR UCCA 3.

Telefon: 284—88.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY UCCA 6

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

Szombaton
az üzlet
zárva van.

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

A legelőkelőbb כשר ארמון étterem az országban

Külön terem lakodalmak és ünnepélyek részére
Ujonnán modern stílusban átalakítva.
Vállal rendezést házon kívül is
Előfizetések mérsékelt árban

GOLDMANN ÉTTEREM
KAZINCZY UCCA 57. sz. Király ucca sarok

ZSOLDOS MAGÁNTANFOLYAM

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 424—47.

Előkészít polgári- és középiskolai magánvizsgákra, érettségire.

KOMÁROMI HARISNYAHÁZ

Budapest, VI.,
Nagymező ucca 14.

francia selyemharisnya-, keztyű- és fürdőtricot-különlegességek

AZ ISKOLAI IDÉNYRE A VIDÉKEN

LAKÓ IZRAELITA SZÜLŐK, HA GYERME-

KÜKET A FŐVÁROSBAN JÓL AKARJÁK EL-
HELYEZNI, UGY FORDULJANAK VIRÁG GYULÁHOZ,
HOL SZIGORUAN RITUÁLIS ELSŐRANGU ELLÁ-
TÁS, GONDOS FELÜGYELET ÉS KITÜNŐ
NEVELÉSBEN RÉSZESÜLHET KÉT-
HÁROM FIU GYERMEK

Az összes középiskolák és a Zeneakadémia közelében
A legjobb referenciák

Cím: VIRÁG GYULA. ☉ VI. Ó UCCA 42, II.

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

TELEFON:

TERÉZ 101—12 és 101—13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Sirkövek Budán,

a Farkasréti zsidó temetővel szemben

Margittánál, 59-es villamos végállomás
Szombaton és ünnepnapon zárva.

Szováta fürdőn

a mult évben megnyílt s kitünően bevált

ארמון כשר

penzió a Villa Speranzában lényeges átala-
kításokkal ez idén már június havában

megnyílt!

Elismerten elsőrangú konyha. Csukott veranda.
Fedett terasz. Bejáró vendégeknek külön étterem.
Érdeklődőknek felvilágosítással szolgál s előjegyzést
elfogad

Dr. Krausz Józsefné főrabbiné, Dicsőszentmárton.



ERDŐDI-NEUMANN
ELEKTROTECHNIKAI CIKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST

VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-82

Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,

vilamos főzőkészülékek gyári áron. Kedveső fizetési feltételek



Elsőrangú internátusok és nevelőintézetek

Fiúk és leányok részére.

Franciaország: Saint-Rafaël, a francia Rivierán, az örök tavasz országának mesés helyén, közvetlen a tengerparton (Nizzától félóra).

Svájc: Lausanne és Montreux, a világhírű nevelő városokban, a genfi tó partján, 900 m. magasságban. (Lausanne világhírű egyeteme) Intenzív sportélet.

Austria: Wien, az osztrák főváros gyönyörű villa-telepén, a középponttól 15 percre, villanyossal.

Magyarország: Budapest és Hűvösvölgy első-
rangú intézetek, fiú- és leányotthonok.

Mindegyik intézet felvesz egyetemi, közép- és polg. iskolai, iparművészeti, zeneiskolai, leánykollegiumi, leánylyceumi továbbképző, varrni tanuló stb. bennlakókat. Összes sportok, tanulmányi kirándulások. Bennlakó orvosnők.

Szigoru felügyelet. Napi ötszöri kitűnő étkezés. Saját sporttelepek. Ellátási díj (bennfoglaltatik a tandíj is) külföldön 120 P, Budapesten 100 P havonta. Más külön díj nincs. Külföldre mérsékelt tanulójegyek. A látogató szülők részére ugyane díjak mellett az intézetek dependanceaiban kitűnő pensiók. Köztisztviselőknek, szegénysorsuaknak, egyetemi hallgatóknak kedvezmények. Zsidó tanulóknak rituális ellátás.

NYARALTATÁSI CSOPORTOK

Lausanne (Svájc)-ban, a vakációban Balaton-
szemesen és a Hűvösvölgyben Havi díj 140 pengő.

Felvilágosítás, prospektus (válaszbélyeg):

Pestallozzi Internátus Iroda,

Budapest, Parkszálló, Baross-tér II. 202.



Ne kinlódjon tovább!

**Sérv-
kötőim**

a legkomplikáltabb esetekben is feltétlen biztonságot nyújtanak. **ADLER BÉLA** Budapest, V., Vilmos császár út 16, az udvarban.

Templomi himzések

készít műve- **HERZ EMMA** aranyhimző mű-
szies kivitelben terme. Az arany-
érdemkereszt tulajdonosa. Ő kir. Fensége Augusztia főhercegnő
udv. szállítója. Ő kir. Fensége József főherceg kam. szállítója
BUDAPEST, IV. KOSSUTH LAJOS UCCA 3, I. EM.
Telefon József 454-84

EZÜST

diszműárú,
evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy ucca 14 Telefon: J. 435-28.



DR. RÉH BÉLA

Elektromágneses gyógyintézete
az összes modern villamos és
sugaras gyógy módokkal

Fájdalommentesen gyógyít:

Idegességet, álmatlanságot, fejfájást, azé-
dűést, fülzugást, nagyothallást, idegszabát,
ischiást, benuásokat, gerinc-, szív, gyo-
mor- és bélbajokat, ágybavizelést, haj-
hullást, köszvényt, ütőérelmeszesedést,
rheumát.

VII., Vilma királyné-út 11-13

Telefon: József 326-24.

Kérjen prospektust!

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból

legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók

EICHBAUM MÓR SÍRKŐGYÁROS

V., POZSONYI UT 1-3.

Tervrajzok díjtanul. Telefon: Teréz 246-74

FÉNYES FIUINTERNÁTUS

elemi, polgári, közép- és kereskedelmi iskolai bejáró és bentlakó
tanulók részére. — Kitűnő ellátás, szigorú felügyelet, lelkiismer-
retes korrepetálás. Előkészítés javító- és magánvizsgálatokra.

BUDAPEST, V., CSANÁDY UCCA 19.

TELEFON: LIPÓT 904-31.

PROSPEKTUS.
FENNÁLL 1887 ÓTA.

NYARALÁS DUNAFÖLDVÁRON

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay ucca 14.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára